

97 1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

A Soproni Városszépítő Egyesület helytörténeti folyóirata
Alapította: Heimler Károly
Kiadja a Soproni Szemle Alapítvány
Sopron Megyei Jogú Város Önkormányzatának támogatásával

A szerkesztőbizottság elnöke: † MOLLAY KÁROLY

Főszerkesztő: TURBULY ÉVA

Szerkesztőbizottság:

ASKERCZ ÉVA, BARTHA DÉNES, BIRCHER ERZSÉBET, CSAPODY ISTVÁN, DOMONKOS OTTÓ, GIMESI SZABOLCS, GÖMÖRI JÁNOS, G. SZENDE KATALIN, HÁRS JÓZSEF titkár, olvasó- és technikai szerkesztő, HORVÁTH ZOLTÁN, KÖRNYEI ATTILA, KUBINSZKY MIHÁLY, METZL JÁNOS, SARKADY SÁNDOR.

Lapzárta után ért minket a tragikus hír, hogy évtizedeken át volt szeretett főszerkesztőnk, dr. Mollay Károly, hosszú, fájdalmas betegség után, Budapesten elhunyt. Még megérhette, hogy hűséggel szolgált szülővárosa a díszpolgári címmel tüntette ki... Következő számainkban igyekszünk méltóképpen

megemlékezni róla.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Möcsényi Mihály: Kritikus gondolatok és ismeretlen tények Eszterháza építéstörténetéhez* II.

98 Möcsényi Mihály: Kritikus gondolatok és ismeretlen tények Eszterháza építéstörténetéhez*(1)
II.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Möcsényi Mihály: Kritikus gondolatok és ismeretlen tények Eszterháza építéstörténetéhez* II. / Az Országos Levéltár grafikus okmányai

Az Országos Levéltár grafikus okmányai

Az Országos Levéltárban időközben az írott okmányok után a terveket, rajzokat vizsgáltam meg. Ezek egy részét korábban már láttam. Sajnos, csak láttam. Nem „néztem” őket kellő gonddal. Mivel százszámra fekszenek a tékában és sok közülük meghaladja a négyzetméteres kiterjedést, először csak az ismertető, a leíró „cédulákat” néztem át. Az igen sok részletre utaló cédulák közt feltűnt egy olyan, amelyre Valkó azt írta, hogy a kérdéses okmány feltehetően bányaművelési, esetleg erdőosztási terv. (A térkép- és tervanyag feldolgozása is Valkó munkája.) Régóta kerestem olyan okmányt, amely azt igazolta volna, hogy Fényes Miklós talán mégsem szolgálta egyértelműen a Habsburgok gyarmatosító politikáját. (Mária Terézia a magyar főurakat – az esetleges ipar- vagy kereskedelemfejlesztés gátlására – kastélyépítésre ösztökölte s hogy versenyezzenek egymással, kegyeskedett időnként meglátogatni őket.) Esterházy Miklós gyakran tudatosan tett eleget „birodalmában” a császárnő, illetve a Habsburg udvar gazdaságpolitikai törekvéseinek. Csak olyan manufaktúrák létesítését engedélyezte, olyanok fenntartását tűrte, amelyek valamilyen módon reprezentációs céljait, vágyait szolgálták. Ilyen értelemben nagyon izgatott, hogy mire vonatkozhat a „bányaművelési ” terv.

Az elrongyolódott rajz a süttöri „műegyüttest” ábrázolja az írott okmányokból ismert 1721-es állapotnak megfelelően. A park baloldali vue-jének végén a későbbi „disznóskert” területe akvarellal festve, perspektivikusan ábrázolva látható. A kastélynak, illetve a parknak, de elsősorban a Lés-erdőnek ez a „helyszínrajza” igen sokat mondó, mert igazolja, hogy vue-rendszere ebben az időben létezett. A disznóskert ötlete új volt, ezért ábrázolták megkülönböztetett módon.

Le Notre 1662-ben kezdte meg a versailles-i park építését XIV. Lajos megbízása alapján. Az Országos Levéltárban őrzött, az előzőekben ismertetett helyszínrajz a Lés-erdőre vonatkozóan olyan állapotot rögzít, amelynek Nádasdy Ferenc gróf (Esterházy Pál nádor sógora) 1671-ben végrehajtott kivégzését megelőzően léteznie kellett. Ennek a ténynek mind a műegyüttes fejlődéstörténetét, mind a barokk kertművészet (a térben legyezőszerűen szétágazó, szubordinálást involváló vue-rendszerre alapozott) komponálási módszerét tekintve igen nagy jelentősége van. Annak is, hogy Versailles 99 keletkezése idején Süttörön már létezett egy „barokk” térstruktúra. A véletlenül megtalált terv arra készítetett, hogy újra és nagyon gondosan – minden részletre kiterjedően – megvizsgáljam az addig ismert összes tervet, térképet. Az anyag újólagos átnézése sok – addig felelet nélküli – kérdésre adott választ. Igyekeztem a rajzi adatokat is memorizálni,

hogy összevethessem őket a szövegekkel, illetve a műegyüttesben rejlőkkel.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Mőcsényi Mihály: Kritikus gondolatok és ismeretlen tények Eszterháza építéstörténetéhez* II. / Helyszíni „bontások”

Helyszíni „bontások”

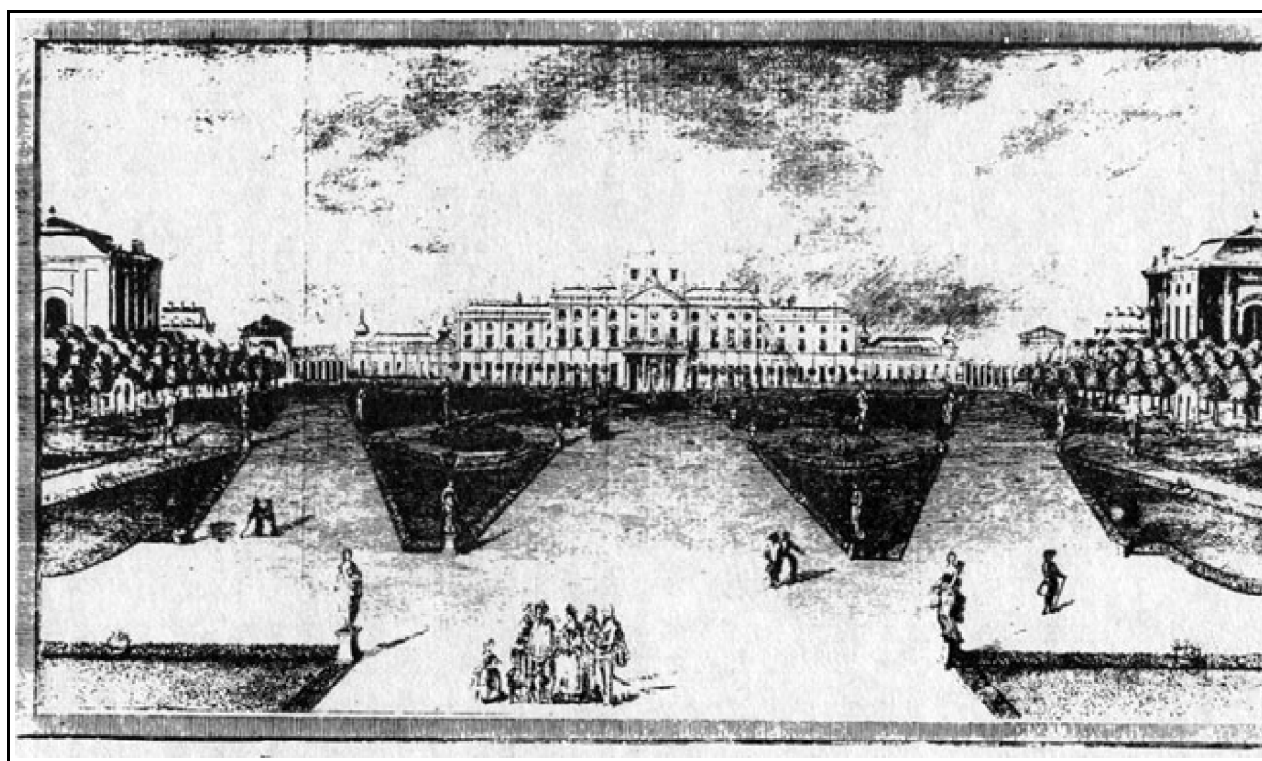
Magának a műegyüttesnek a „rejtett bizonyítékait” sem ismertem eléggé. Úgy éreztem, hogy az eddigieknél alaposabb helyszíni vizsgálatokra van szükség. Mód volt a földszinti helyiségeken át feltáró árkok ásására, vakolatleverésre, falbontásra. Bíztam abban, hogy maga az épület sok esetben többet elárul, mint az okmányok. A téglák (azok méretei, anyagai, monogramjai!), az alapozás terméskövei, a toldott-foldott falak, az ajtó-, ablaknyílások (főleg a bontottak, az elfalazottak) vagyis a kastély építőanyaga, annak felhasználási módja aztán beszélt. Többet, mint reméltem. Ezzel a munkával, a helyszín vallatásával, sok idő telt el.

Az induláskor – a rekonstrukciós munkák gazdasági vezetőjének, Bak Jolánnak és szakmai irányítójának, Dr. Kubinszky Mihály építészfőnöknek tudtával, hozzájárulásával – feleségemmel bontottunk vakolatot, burkolatokat, falat, padlót.

Mivel az esetek többségében sejtettem, hol kell bontanom, egy-két hét után sok mindent találtam, olyat is, amire nem voltam felkészülve. Amikor előkerült annyi bizonyíték, amennyi véleményem szerint egyenértékű volt a bontással okozott „anyagi kárral”, bemutatót tartottam a rekonstrukció felelőseinek. Mutattam olyan épületrészeket is, ahol a vakolat mögött toldásnak, festésnek kellett lennie. Itt-ott most már olyan felületekről volt szó, amelyeket a felújítás során újravakoltak, újrafestettek. Olyanokról is, ahol a bontást magam, állvány nélkül, nem tudtam megoldani. A segítségkérés során mutattam egy falfelületet, ahol véleményem szerint faltoldásnak kellett lennie. Olyan helyen, ahol az addigi „nyilatkozatok” szerint semmiképpen sem lehetett toldás, hiszen az a falfelület a „három hónap alatt felépített” Martinelli-féle kastélynak szerves része volt. Megállapodtunk, hogy amennyiben igazam van, a továbbiakban ott bonthatok, ahol szükségesnek tartom, de ha nincs, saját költségemen állítatom helyre az okozott kárt. A kérdéses felületen nem egy, hanem három toldást találtunk másfél méter széles sávon belül. Magam azért sejtettem egyet, mert meg voltam róla győződve, hogy létezett valamikor egy téglalap-alaprajzú épület és ehhez toldottak a barokk korszakban jobbról, balról egy-egy rizalit-szárnyat. A három toldás a hozzáépítésen túlmenően valaminek az elfalazását jelenthette. Kibontottuk a betoldott falsávot és mögötte egy negyvenszer negyven centiméteres metszetterületű, tölgypadlóbol készült vízajtó-csatorrát találtunk. A beledobott tégladarab rövid esés után gurult, aztán csobbanás hallatszott. Az épületfalán kívül, a felszín alatt nagyméretű, boltozott víznyelőkút volt, van. Később a kastély ellentétes oldalán lévő pandanját is megtaláltuk. Ilyen ejtőcsatornák többnyire a viszonylag lapos tetejű, pártázatos reneszánsz épületek külső főfalaiban voltak. Amikor a téglalap-alaprajzú épülethez hozzátoldották a barokk rizalitokat, az ejtő-csatornák „bevezetéseit” módosították. A mindnyájunk számára megdöbbentő „lelet” zöld utat jelentett számomra a további bontásokhoz. A későbbi feltárásokhoz szakértő kőműves-segítséget, létrákat, állványanyagot kaptam. Meg voltam róla győződve, hogy az „ős-kastély” különböző korszakokban keletkezett alapozásainak eltéréseknek kell lenniük. Ennek ellenőrzésére egyszerű lehetőség kínálkozott. A huszadik század elején az Esterházy család visszaköltözött a száz évnél hosszabb időn át használatlan kastélyba. A felújításhoz hozzátartozott a víz-, csatorna-, villanyvezetékek, a központi fűtés megvalósítása. A központi mag földszinti helyiségeinek temperálását – valószínűsíthetően már a XVIII. században –

légfűtéssel oldották meg. A viszonylag nagy keresztmetszetű „légcsatornák” kialakításához át kellett vágni az alapfalakat. Amikor végigkúsztam a légcsatornákon, beigazolódott, hogy az alapfalak háromféle, egymástól jelentősen eltérő anyagból, illetve kötőanyaggal épültek. A későbbiekben a volt hercegi lakosztály (központi mag, földszint, nyugati fekvés) helyiségein át ásott kutatóárkok egyértelműen igazolták az alapozás anyagai közötti eltéréseket, toldásokat, illetve azt, hogy Martinelli egy olyan kastélyt épített át, újított fel, amely korábban legalább három építési fázis során jött létre. (Ötven éven át valószínűsíthetően lakatlan volt.)

A Martinelli-féle vadászkastély északi homlokzatának középső traktusát Hefele tervei alapján meghosszabbították, hogy abban elférjen a belső főlépcső. Az így átalakított északi homlokzat elé – viszonylag későn – egy a rizalitszárnyakat összekötő (elégképpen keskeny), a díszudvar felől nézve egységes homlokzatot eredményező épületsáv került. Az átépítés következtében egy-egy világítóudvar keletkezett. A feltáró bontások idején a nyugati fekvésű belső udvart még nem állították helyre. Ennek falairól, szerkezeteiről teljesen le lehetett verni a vakolatot. A középső rizalitszárny szabaddá tett fala többszörös toldást, hozzáépítéssel bővítést mutatott.

101A kastély és a park 1780 körüli ábrázolása. Nagyrészt tervezett állapot

E belső udvar emeleti szintjén, a valamikori középrizalit-szárny oldalfalán két íves záródású ablakkeret látható, amelynek díszítése egyszerűbb a többinél, szemöldök-párkányuk egyenes vonalú, vízszintes köhasáb, az udvari díszlépcső feletti három nyílászáró szemöldök-párkányával azonos kiképzéssel. Annak az építés-fázisnak a tanúi, amelynek tervezője Hefele Menyhért volt. Haunoldt az 1766-os ablak-arájánlaton a főlépcső fölé (auf) hét ablakot szán tizenkét és kilenc láb magassággal. A mai főhomlokzaton (a lépcső feletti szinten) nem képzelhető el hét ilyen ablak. Három magasabb, két-két

alacsonyabb íves záródású ablak 102 egy lépcsőházat képező középrizalit-szárnyra való. (Olyan okmány is van, amely kifejezetten három nagyobb, négy kisebb ablakról szól.) J. J. Schickh szobrász 1766 júliusában írt költségvetésében a Kuppel-ra két nyolc láb magas vázát, a Kuppel alá egy ovális ablakot vázával, a homlokzat első és második emeletére három-három ablakkeretet, „zum bordal die Verzierung ob den Eingang zur haubt Stiegen” – továbbá – „ein grose Ornament ... under der Stiegen” vállal elkészíteni. Ezekre az okmányokra – többek között – Cs. Katona Imre is hivatkozik.

A hét ablak közül változatlan állapotban ma már egy sincsen meg. Az eredeti lépcsőház egy-egy ablakára ráfalazták a mai főhomlokzatot eredményező épületsávokat. A főhomlokzat három ablakából ajtókat képeztek, mégpedig ma is láthatóan eltérő módon. A világítóudvar egy-egy ablakából is ajtót alakítottak. Mind a hét egykori ablak felett ma is ott vannak azok a vízszintes szemöldökpárkányok, amelyekhez hasonló a kastély többi nyílászárója felett nem található. (Olyan talppárkány sem, amilyen a keleti világítóudvar ablaka alatt ma is van.)

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Möcsényi Mihály: Kritikus gondolatok és ismeretlen tények Eszterháza építéstörténetéhez* II. / A kastély „point de vue”-s elhelyezése

A kastély „point de vue”-s elhelyezése

Esterházy Pál herceg sógorának kivégzése után nem használta a tőle megszerzett birtokokat. (Ma sincs tisztázva, mi volt a szerepe az összeesküvés „felfedésében”.) A süttöri birtokot Pál herceg, később nádor, zálogba adta. Először Széchényi György érseknek, majd a máriacelli bencéseknek. A birtokot – annak ellenére, hogy nem tartozott a hitbizomány általa örökölt feléhez – fia, József, grófként váltotta vissza 1719-ben.

A. E. Martinelli, József gróf megbízásából egy a tizenhatodik század elején a Kanizsai család által épített, majd Nádasdy Tamás által reneszánsz stílusban bővített, Nádasdy Ferenc idején barokk elvű rizalit-szárnyakkal kiegészített kis méretű vadászkastélyt módosított három hónap alatt. Az épület földemjeit, tetőszerkezetét nem ő oldotta meg, ezek külön szerződés alapján, a Dunán hajóval szállított faanyag felhasználásával létesültek, jóval a három hónapos határidőn túl. A rizalitszárnyas – barokk – alaprajzú épület 1671 előtt már állt, de 1720-ig állaga nyilvánvalóan nagyon leromlott. Hárich János egy nagyméretű – a Martinelli-féle kastélyt ábrázoló – festményre hivatkozva azt állítja, hogy az épülettetből kiálló csigalépcsők 1721-ben már léteztek.

A feltárás során kiderült, hogy a jelenlegi csigalépcsők nem épültek a főfalakkal egyidőben. Megépítésükhöz helyre volt szükség, ezt a vastag falak kivésésével, megfaragásával biztosították. Később a csigalépcsőket teljesen átépítették. A csigalépcsők feltárásánál talált ajtónyílásokat – legalább egyszer – átfalazták. Az ajtónyílások eredeti szélességi mérete azt az elképzelést valószínűsíti, miszerint a mai csigalépcső helyén valamikor kilátó-erkélyek voltak. Lényegesnek tűnik hangsúlyozni, hogy mind a feltételezett erkélyeket, 103 mind a létező csigalépcsőket akkor építették, amikor a barokk alaprajzot eredményező sarokrizalitok már álltak. Ha Hárich tévedett, amikor azt állítja, hogy a csigalépcsők már léteztek, amikor Martinelli a kastélyt használható állapotba hozta, akkor is egyértelműen biztos, hogy a barokk alaprajzú kastélymag a Nádasdyak korában már állt.

A Műemlékvédelem XI. évfolyam második számában megjelent közleményben ezt írtam: „Nem lenne könnyű megállapítani, hogy 1720-ban ki jelölte ki a süttöri Lés-erdő point de vue-jében az első kastély

helyét, Martinelli, az építész, vagy József gróf, az építtető. A későbbi monumentális együttes kialakulása szempontjából ez az első lépés meghatározó szerepű volt. A közleményem előző részében előadottak alapján azonban nem annyira a kastélyhely kijelölőjének kell fontosságot tulajdonítanunk, hanem annak a gyakorlati céllal, emberi tevékenység során művészi mondanivaló közlésére előkészített – sajátosan antropomorf – tájnak, amely a kastély helyének barokk szellemben történő kijelölését lehetővé tette”. A fenti idézet három kijelentést, megállapítást tartalmaz. Ezek közül az első és az utolsó – lényeges vonatkozásokban – téves. Az első annyiban, miszerint az őskastély helyét nem Martinelli vagy József gróf jelölte ki. A harmadik kijelentésben az a tévedés, hogy a kijelölés barokk szellemben történt.

Nemcsak én tévedtem. Ferenczy Károly a Műemlékvédelem V. évfolyam negyedik számában az első kastély elhelyezésével kapcsolatban a következőket írta: „A fertői kastély kerti erkélyéről céltudatos elrendezéssel három község: Süttör, Fertőszéplak, Fertőszentmiklós templomainak tornyát látni. E nagyszabású barokk gondolatot tükröző nézőpontot jelölték ki már az ősepület építéskor és e nagyarányú diszpozíció nehezen hozható össze kisszerű épülettel”. Ferenczynek igaza van annyiban, hogy az ősepület elhelyezésekor nagyszabású gondolatot tükröző nézőpontot jelöltek ki. Abban azonban nincsen, hogy a diszpozíció barokk elvű lett volna.

Sokat gondolkodtam azon, hogy amennyiben a diszpozíció nem nagyszabású „barokk” gondolatot tükröz, akkor vajon mit? Több levéltári okmány, adat, levelezés igazolja, hogy Süttörön még a Kanizsaiak tulajdonában létezett egy kúria, vadászház, amelynek Lés-erdő felőli bejárata minden kétséget kizáróan a jelenlegi műegyüttes point de vue-jében volt. A Kanizsaiak már Mohács előtt szenvedélyes vadászok voltak. A löfegyveres vadászat új szokásait, követelményeit szolgáló vadász-tájat valószínűsíthetően a Kanizsai család létesítette. A mai barokk műegyüttes legfőbb értékét jelentő – point de vue-s – épület-diszpozíció úgy tűnik, valamelyik Kanizsai ős műve, akinek a barokk szubordinációról még fogalma sem lehetett. Gyakorlati célt, valamilyen funkciót szolgáló eszközök, létesítmények azonban gyakran válnak az idők során tudatosan továbbfejlesztve esztétikai értékek hordozóivá.

A koordinációs reneszánsz kert-, parklétesítés funkcionális előképe a kert-, illetve mezőgazdasági termesztés során alakult négyzetes, geometrikus rend. A 104 reneszánsz kertművészek a természeti példákat mellőzve csak az emberszabású, antropomorf elemeket hasznosítva komponálták, transzponálták azokat olymódon, hogy esztétikai kvalitások hordozóivá váljanak. Amikor Le Notrenak a Nap-király abszolutisztikus törekvéseit kellett tudatosan alakított tájjal, parkkal vizuálisan érvényre juttatnia, más jellegű emberalkotta – eredetileg szintén gyakorlati funkciót szolgáló – létesítményt hasznosított. Ez az előkép nem két, hanem háromdimenziós, nem koordináló, hanem szubordináló kompozíciót involváló. A későbbi barokk műegyüttesek értelmezése, megítélése szempontjából döntő jelentőségű, hogy azok eredeti vadásztájból alakultak-e, vagy tervezőik utólagos növénytelepítéssel imitálták-e az alárendelő elvű vue-rendszereket. Eszterháza azon nagyon kevés barokk műegyüttesek egyike, amelynek „váza” nem papiroson szerkesztett terv, azaz nem esztétikai megfontolások alapján keletkezett, hanem gyakorlati célokat szolgálóan született, majd növekedése során vált esztétikai értékek kifejezőjévé.

A Jacoby Miklós által még Pál Antal megbízásából a Lajta-hegység területének nagy részére tervezett jelentős kiterjedésű vadaskert azonban már esztétikai jellegű kompozíció. Az ezen szereplő point de vue, illetve rendezvous tér, az allék, nyiladékok rendszere nem csak funkciót szolgált, hanem a szép megjelenésére való törekvéstről is tanúskodik. Elképzelhető, hogy ennek a vadásztájnak egy része is régóta létezett, mert az Országos Levéltárban létezik az a helyszínrajz, amelynek felhasználásával Jacoby az újat megtervezte.

A többnyire tölgyerdőkből a társas löfegyveres vadászat céljaira alakított táj lényegesen eltért a kertészkedés, a földművelés során alakulttól. Az egymás melletti ágyások, a szántóföldek kétdimenziós idomrendszert eredményeznek a felszínen. A reneszánszkori vadász-táj háromdimenziós, térben érvényesülő struktúra, amelyben az egyes elemeknek csak az egész részeként van jelentősége. Ezt a lényeges különbséget hasznosította Le Notre, amikor a napkirály abszolutisztikus politikai, hatalmi elveinek esztétikai adekvátját valósította meg Versailles-ban. A francia származású, képzettségű Jacoby ezt valószínűsíthetően jól tudta és elképzelhető, hogy Miklós herceget ő készítette arra, hogy látogassák meg a Napkirály műegyüttesét. Jacoby (aki Miklóstól herceggé válása után szinte azonnal négyszáz rajnai aranyguldent kapott különös kegyből, valószínűsíthetően azért, hogy szolgálatában maradjon) joggal becsülte többre Versailles-t Schönbrunnál. Visszatérve Ferenczy Károly megállapítására, mely szerint az őskastély diszpozíciójára való tekintettel nem lehetett kisszerű épület, úgy vélem, hogy a későbbi műegyüttes értékének megítélésekor nem az első épület mérete, tömege a meghatározó, hanem a táj és az épület sajátos, szerves egységet képező és csak így értelmezhető együttese.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Möcsényi Mihály: Kritikus gondolatok és ismeretlen tények Eszterháza építéstörténetéhez* II. / Az építésszakaszok jellemzői

105Az építésszakaszok jellemzői

A kastély építésszakaszainak meghatározását nagyon fontosnak tartottam, mert a park, a táj, azaz a mű együttesének az alakulástörténete elválaszthatatlan a kastélyfejlődés menetétől. Az Esterházy család által örökölt vadászkastély, táj történetének tisztázása mellett ezért a későbbben keletkezett épületrészekre vonatkozó – a szakirodalomból, illetve a levéltári okmányokból ismert – adatokat is igyekeztem behatóan vizsgálni.

Ferenczy Károly (a korábbiak szerint) azt állította, hogy a „lavírozott rajz” nem terv, hanem állapot-ábrázolás. Egy alkalommal a nyugati kamarakertben állva megszámláltam az oldalhomlokzat ablakait. Mindig tizenhetet számoltam. Fejből is jól tudtam, hogy a lavírozott rajzon az oldalhomlokzatok tizenöt ablakosok. Miért lett a tervezett tizenötből tizenhét ablak? Hamar rájöttem. Az 1721-ben épült két szórakozóház Hárích szerint egy istálló, illetve egy pajta helyére épült. A szórakozóházak (vendégházak) az 1720-ban átépített központi kastélytól függetlenül, attól jobbra, balra némileg Sarród felé álltak. Amikor 1763-ban – a lavírozott rajz szellemében – össze akarták kötni őket a központi maggal, kitűnt, hogy nem állnak egészen szimmetrikusan, illetve attól olyan távolságra vannak, hogy a már adott ablaktengely távolság az összekötő részek külső homlokzatán nem alkalmazható. A lavírozott rajzon ábrázolt kastély tervezője ezért papíron „lebontotta” a meglévő tizenhárom ablakos épületeket és helyettük tizenegy ablakosokat rajzolt. (A „díszletek” tervezőinek az a fontos, hogy a látvány kellemes, meggyőző legyen.) Az összekötő-épületek a cour d’honneur felől nézve is szimmetriahibáról árulkodnak. A koronázó-párkány balusztrád elemeinek a száma a két ívben nem azonos, illetve az egyik oldalon az esővíz-ajtócsatorna mögötti falsáv észrevehetően szélesebb, mint a másik oldalé. (A park felől nézve szemmel képtelenség megállapítani, hogy az egyik oldaltagozat valamivel szélesebb, mint a pandanja.) Az építető Fényes Miklósnak persze eszébe se jutott, hogy ilyen apróságok miatt lebontassa a két álló épületet. Meg volt róla győződve, hogy a kegyes csalást senki sem fogja észrevenni. Volt némi igaza, mert úgy tűnik, hogy az építéstörténészek sem figyeltek fel arra, hogy a lavírozott rajzon ábrázolt tizenöt oldalszárny-ablakos épület sohasem állt. A tizenhárom ablakos épületek a kamarakertek felőli oldalon egy-egy olyan négy ablakos egységgel egészültek ki, amelynek ablaktengely távolságai több, mint egy méterrel hosszabbak

voltak a meglévőknél. Amikor 1775-ben lebontották a manzárdos szintet és felhúzták a második emeletet, a kert felőli homlokzatokat úgy kezelték, mintha az ablakok mindenütt azonos távolságra lennének egymástól. A balusztrádos oromzat hangsúlyozott közép-motívumát a kerti homlokzat elvi felezővonalába helyezték. A szakemberek közül, tudtommal, egy sem említette ezt közleményében. Azt sem, hogy az eredeti homlokzatok – a tizenhárom ablakosok – szélső tagozatainak enyhe kiemelése ma is létező.

106 Amikor az 1721-ben épített szórakozóházakat önmagukban kezdem vallatni, szintén szabálytalanságokra leltem. Hárichnak félig volt igaza abban, hogy a szórakozóházak helyén istálló, pajta állt. Ezek ma is állnak, falaik mindenképpen. Már a szórakozóházak építése idején sem bontották le az álló épületeket. A díszudvar felőli oldalakon új homlokzatok épültek úgy, hogy az új és a régi homlokzat között folyosó alakult. Mivel a nyugati fekvésű eredeti épület szélesebb volt mint a keleti, úgy is maradt. Folyosója lett valamivel keskenyebb, illetve a helyiségek valamivel szélesebbek, mint a keleti fekvésűek.

Észrevettem, hogy a cour d'honneur díszlépcsőjének szerkezeti elemeit meg kellett faragni, mert a főhomlokzat két oldalerkélyének tartóoszlopai csak így fértek el. Azzal tértem napirendre a szokatlan megoldáson, hogy az elemek megrendelése idején nyilván méretet tévesztettek. Amikor később feltűnt, hogy az épülettoldásoknál a régi lábazati köveket többnyire nem távolították el, alaposabban szemügyre vettem a díszlépcsőt. Kitűnt, hogy lábazati kövei mögött ott maradtak a Hefele lépcsőház-homlokzat eredetije. (Korábban ezt, továbbá azt, hogy a lépcső felső szintje szerkezeti elemeinek utólag véstek helyet a homlokzati főfalba, már említettem.) Kubinszky professzor helyreállította a lépcsőt és egyik köelemének az alján bevésztetett évszámot talált (1768). Ez az évszám is azt igazolja, hogy a Babilon-kupolás kastélyábrázolás létezett állapotot rögzít. A rajzon az udvari díszlépcső már szerepel, az oldalerkélyek azonban még nem. Az oldalerkélyek sem épültek a főhomlokzattal azonos időben, mert csatlakozásaik nem illeszkednek a főhomlokzat lizénáihoz, illetve elemeik egy része a főhomlokzatba belefárgott. A baloldali erkély a jobboldaltól eltérően kapcsolódik a főhomlokzathoz. A két erkély valószínűsíthetően a mai harmadik szint megépítésekor keletkezett. Az irodalmi anyagokban eddig nem találtam utalást arra, hogy ezek az erkélyek valójában dekoratív szerepűek. Az enteriőrrel képzett kapcsolatuk nagyon esetleges. Elképzelhető, hogy homlokzatzsík szerepükön túlmenően, ünnepek alkalmával tartózkodtak rajtuk vendégek.

Az egyes elemek időbeli építési sorrendje az előzők szerint; a) középrizalitsárny fő- és oldalhomlokzataival a hosszkupolás Belvedere-rel (Hefele terve), b) az udvari díszlépcső, c) a rizalitsárnyakat összekötő udvari homlokzat manzárdos változata, d) a végleges udvari homlokzat az oldal-erkélyekkel, a mai Belvedere-rel.

A télikert, illetve a képtár épülete is ábrázolt a hosszkupolás rajzon, de mindkettő önálló épületként. A Beschreibung rézmetszetein (amelyek a kastélyt perspektivikusan ábrázolják) is önállóan, két-két tornyos épületként szerepelnek, ami azt jelentené, hogy a rézmetszet elkészülte idején sem volt készen a mai kastély. Igen ám, de az alaprajzon már össze vannak kötve a főépülettel. Az ábrázolás azonban csak tervállapotú lehetett, mert két-két ablakkal kevesebbet szerepeltet a ma meglévőknél. A Beschreibung alaprajzán még az eredeti, a leégése előtti opera-épület ábrázolt, noha az új operaház már 1880-ban készen volt, mégpedig (a Josefinische Aufnahme tanúsága szerint) jóval délebbre a 107 leégett operaháztól. A kávéház tartozékai sem szerepelnek, noha álltak. A park alaprajzon a parterre lés-erdei középvívében viszont szerepelnek a vízesések, noha azok még nem voltak készen. A Beschreibunghoz tartozó helyszínrajzon Süttör felé esően a széplaki oldalon álló istállónak, illetve a művészek házának pandanjaként egy-egy épületet ábrázoltak. A Beschreibungnak azon a perspektivikus ábrázolásán, amely a vadaskert felől (délről) nézve ábrázolja az együttest, a Stöger által tervezett operaháztól eltérő homlokzatú szerepel. Ezzel szembenállóan egy azonos

homlokzatú elképzelt épület szerepel, amelyet sokan a bábszínháznak véltek. A ma is álló – a képen ábrázolt – bábszínházzal szemben állóan Jacoby a leégett operaház is feltünteteti. A háttérben – a képtár és a télikert vizuális kiegészítéseként is láthatók építmények, amelyek az együttest foghíjmentesen – konkáv hatásának érzékeltetik. Ezek és még jó egynéhány más eltérés, ellentmondás értelmezése elkerülhetetlenné tette a Beschreibung rajzainak összevetéses vizsgálatát, mert ezeknek az eltéréseknek a műegyüttes alakítástörténetét tekintve jelentős mondanivalója van. Jacoby csak arra az alaprajzi tervállapotra írta a del., illetve a del. et aedif. (delineavit et aedificat azaz rajzolta és építette) megjelölést, amelyet szerzőként vállalt. Ugyanakkor nem szerepeltette az alaprajzokon azokat a meglévő épületeket, amelyeket nem ő helyezett el, illetve amelyek zavarták a kompozíció harmóniáját. Miklós herceg – aki a korabeli okmányok tanúsága szerint – minden rajzot, tervet, makettet gondosan ellenőrzött, értékelt, nyilvánvalóan a „Beschreibung” rajzi mellékleteivel is ezt tette. Jóváhagyta azt a változatot, amely a valóságban már nem, vagy még nem létező építményeket ábrázolt, de amelyre Jacoby ura tudtával, beleegyezésével ráírhatta a „del. et aedif.” megjelölést.

Az oldalszárnyak vallatása során eszembe jutott, hogy Ferenczy szerint a mai épületet karakterizáló lizénákat, a falpillér-rendet utólag applikálták a homlokzatokra. Megálltam egy olyan helyen, ahol egy lizéna mögött faltoldásnak kellett lennie és erősen megrúgtam az alulról felfagyott lizéna-lábazatot. Egy méteres szakasza nyomban leesett, az épülettoldás láthatóvá vált. (A lizénák hozzátvetőlegesen méterenként vannak – egy-egy téglasorral – a falba eresztve, erősítve) A falpilléreket képző téglákat az alsó szinten fekvő, a másodikon álló helyzetben ragasztották a falhoz. Amikor rájöttem arra, hogy ez valójában mit jelent, szinte lélegzetvétel nélkül rohantam a második emeletre megtudni, ott hogyan létesültek a lizénák. Reményem igazolódott, a lizénák a második emeleten a fallal együtt keletkeztek, vele egy testet képeznek! A mai homlokzatrend, az eredeti vakolatütkör-mélyítéssel 1775 után váltotta fel, amikor a hosszcupolát, a manzárdszintet lebontották, illetve a jelenlegi harmadik szintet felhúzták és a balusztrádokkal, szobrokkal, díszvázákkal – a földszintes épületektől eltekintve – a kastélyt megkoronázták. A vakolatütkör-mélyítéses homlokzat-kiképzés, amely – nézetem szerint – szervesebben illeszkedik az eredeti ablaknyílásokhoz, falfelületekhez, mint a mai lizénarend, a festék vagy vékony vakolatréteg alatt ma is mindenütt megtalálható. (Több helyen le is [108](#)vedlette a ráhordott festéket, ezért a felújítás idején egyik-másik homlokzaton jól látható volt.) Amikor az új falpillérrenddel gazdagították a homlokzatokat, az ezzel párhuzamos szűkkeblű takarékoskodással magyarázhatók az udvari homlokzat íves szakaszainak timpanonjai. Ezek a kastély manzárdos korszakában keletkeztek. Az emelet-ráépítéskor sajnálták őket lebontani, ezért inkább a lizénákat bújttatták át rajtuk. Nem valószínű, hogy Hefele 1765-ben készített terve a homlokzatok tíz, tizenöt év során alakult végső állapotát – valamilyen látnoki ütemezésben – tartalmazta volna. Az a perspektivikus rajz, amely a kastély, illetve a műegyüttes 1775 előtti állapotát ábrázolja, kis méretű, ezért a részletek, különösen a tetőformák nehezen kivehetők, értelmezhetők. Ezideig nem került elő más olyan rajz, amely a műegyüttesnek azt a nyolc, kilenc éven át állt, hossz- vagy babiloncupolás állapotát ábrázolná. A különböző anyagmegrendelések, az építő- és díszítőelemek számlái azonban egyértelműen bizonyítják, hogy ez az épületvariáció állt. A periódus azért jelentős, mert a három nagy „vigasság” (Rohan herceg 1772-es, Mária Terézia 1773-as, a császárnő gyermekeinek, vejének 1775-ös látogatása) ginek létezése idején zajlott le. Ez azt jelenti, hogy a látogatók a mai kastélyt nem látták.

A műegyüttes, ezen belül a kastély mintegy tizenkét jól lehatárolható fejlődési fázis során nyerte el mai tömegét, alakját. A toldásokból, hozzáépítésekéből adódott alaprajzi bővülés, növekedés könnyen nyomon követhető, de ez önmagában nem elegendő. A barokk műegyüttesek lényeges jellemzője, értéke; azok megjelenése, komplex habitusa. Ez esetben már nemcsak a főépítmény adottságai, jellemzői fontosak. Értéküket, esztétikai kvalitásaikat tekintve az építmények és alakított táji környezetük nívós színvonalon

komponált együttese a meghatározó. Ez a megállapítás minden előző építési fázisra is érvényes. A korábbi állapotok térbeli megjelenítésére, illetve ami a lényeg, az esetleg hiányos vagy hibás feltételezések felfedezésére két lehetőség kínálkozott. Az egyik a perspektivikus rajz, a másik a makett. A makett mellett döntöttem, mert lehetőséget biztosít a minden irányból való ellenőrzésre. A rajz ezt nem teszi lehetővé. (A mai computertechnikával már nem gond a térbeli megjelenítés.) Hosszú hónapokon át, fából készítettem el a műegyüttes minden fontosabb, a főépületnek pedig minden – az okiratok, a helyszíni leletek alapján elképzelhető – léptékhelyes változatát. A makett készítésekor az eredeti építésmódnak megfelelően jártam el, azaz nem bontottam. Jobban mondván úgy, hogy a tetőszerkezetektől eltekintve (ebbe beleértendő a hosszkupola is!), a meglévőhöz csak hozzátenni szabadjon, de abból bontani nem. Ez a munka nagyon hasznosnak bizonyult, mert sok esetben kitűnt, hogy az elképzelt variáns valamelyik részlete nem illeszkedett. Ilyenkor a helyszínt kellett tovább vallatni, esetleg a koncepciót helyesbíteni. A módszer azért is célravezető volt, mert egy-egy részletet – különösen a tetőformákat – háromszor-négyszer is meg kellett faragnom, hogy minden értelemben funkcionálisok legyenek és a következő 109 fázisnak úgy szolgálhassanak alapjául, kiindulási lehetőségül, hogy annak elkészítéséhez ne kelljen költséges elemeket bontani.

A tetőtéren belüli kéménypillérek két, illetve három építési fázis nyomait viselik. Ezek a nyomok a korábbi tetőformák egyértelmű meghatározásához nem elegendők, de a héjazatok lejtésszögeinek megállapításához jók. Makettkészítés közben gyakran eszembe jutott, hogy Miklós herceg általában nem csak tervet rajzoltatott, hanem makettet kért minden mestertől, akinek valamilyen megbízást adott. A makettek egy részét a kastély nyugati (földszintes) szárnyának helyiségeiben őrizték. Az épületfeltárás során – kertépítész végzettségű feleségemmel – több száz fényképfelvételt készítettünk a leletek dokumentálására. (A filmeket ő hívta elő, a nagyításokat ő készítette.) A feltárt felületek többségét rövid időn belül helyre kellett állítani.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Möcsényi Mihály: Kritikus gondolatok és ismeretlen tények Eszterháza építéstörténetéhez* II. / A park

A park

A barokk műegyütteseknek a díszkert, a park az épületekkel azonos értékű része. A park az eltérő funkciók alapján jól elhatárolt (elkerített) részegységeit tekintve az 1770-es években már a végleges állapotnak volt megfelelő. Hiányzott azonban még sok lényeges részletelem, berendezés, azok a vízművek, szökőkutak, kaszkádok, az eremitage, a templomok egy része, amelyek akkor létesültek, amikor a fő- és melléképületek a végleges állapotnak megfelelően mind elkészültek. Ettől az időtől kezdve maradt építőanyag, fuvar, pénz, mesterember-kapacitás a park igen költséges díszítő elemeinek megvalósításához.

A Babilon-kupolás kastélyábrázolás idején – funkcióit tekintve – már (a Beschreibung helyszínrajzán is) hét, egymástól jól elkülöníthető egységből állt a park. A hercegi, ill. hercegnői lakosztály melletti kamarakertek (Vertiefungen) voltak – első egységként – a legigényesebben alakítottak. (Ezekbe a környezetüktől elhatárolt, úgyszólván izolált kertekbe a herceg, ill. a hercegnő közvetlenül a háló- és lakószobákból léphetett.) Az ezektől jobbra-balra, ill. észak felé létesített (a második egységet képező) kertek nagyon heterogén részfunkciókat szolgáltak és nem volt hangsúlyos esztétikai szerepük. Ilyenek a termesztési célú növénytelepítések (hajtatóház, melegágyak, konyha-, gyümölcsöskert stb.) továbbá az utak, a melléképületek (istálló, vendégfogadó, muzsikaház, az uradalmi tisztviselők, művészek, magas rangú vendégek házai stb.) melletti fásítások fasorok, allék. A rangosabb művészeknek, így a művészház

két szobájában lakó Haydnnek egy ideig saját kertje volt. Talán itt érdemes megjegyezni, hogy Jacoby családjával a kastélytól viszonylag messze Küllön (Gierm), egy ötszobás, melléképületekkel ellátott, tágas kertű nemesi kúriában lakott.

A harmadik, a kamarakertek mellett legigényesebben alakított egység a parterre (díszkert) volt. Az eltérő ábrázolások szerint három, ill. öt medencével, szökőkúttal, igen sok szoborral, fából, kőből készült padokkal, télen az 110orangerie-be, teletetőbe hordható edényes narancs, citrom, ananász és egyéb díszfával. A parterre-n – sok, a barokk-kori kertek történetével foglalkozó szakember véleményétől eltérően – virágágyások voltak, tavasszal hagymás növényekkel. (Van olyan közlemény, amely szerint a virágágyások növényeit havonta cserélték.) Nyírt buxussövénnyel határolt és színes kavicssal, üveggolyóval szórt felület is bőven volt. A parterre félköríves – az 1784–85-ben épített kaszkádokkal (mesterséges vízesések) ékesített – térrel zárult. Ezek a kaszkádok rendkívül nagy anyagráfordítással, igen jelentős pénzüsszegek árán jöttek létre. A parkban több óriási méretű vízemelőmű – ezekhez tartozó hatalmas rézlemez víz tározó – épült. A tározó medencéket körben járó lófogatok töltötték fel járgányok, vízemelő kerekek segítségével. A parterre, ill. a folytatását képező fácánkert (Lustgartennek is nevezve) a hetvenes évek végétől kezdődően Pöhl Mátyás főkertész „úr” (az úr megszólítás szinte csak neki dukált, nagyon ritkán Haydnnek is!) hatáskörébe tartozott. A fenntartási költség előre meghatározott évi összege 2800 arany gulden volt. A valóságban Pöhl ezt az összeget Miklós herceg utólagos engedélyével, minden évben 1500–2000 guldennel túllépte. Ha a zsellérek és más robotosok ingyen munkáját is számításba vesszük, nem csodálható, hogy ma egy ilyen méretű parterre fenntartása az anyagiakat tekintve lehetetlen. A díszkerthez tartozott, ha közvetve is a télikert, ill. az orangene. (Mindkettő ma is áll, utóbbi a marionett színházzal együtt.) A télikert (a kastély keleti oldalszárnyához merőlegesen kapcsoltnak) rendkívül igényesen volt berendezve. Az évente Hollandiából tömegével hozatott virághagymák (a szállító cégek neve, a fajták, az árak, vámok stb. az okmányokban szerepelnek) hajtásával teremtett díszértéken túlmenően, a csatornákkal egységbe kapcsolt vízmedencék, szökőkutak, kaszkádok nagy felületen kiképzett együttese teremtette a varázsos kora tavaszi hangulatot. Az orangene-ben, a hajtató házakban minden gyümölcsöt termesztettek a korai epertől a szőlőn, őszibarackon, narancson át az ananászig, a hercegi asztal bőségének biztosítására.

A fácánkert alakja téglalap volt, amely déli végén egy félköríves apszissal zárult. Ezt a parkrészletet vizuálisan – jobbról-balról, egymással párhuzamosan, tehát a sugárirányú vue-któl eltérő módon – egy kettős fasorú allé határolta. Persze kerítés is. Az apszis-fasorok, a falazott, szobordíszes kapuoszlopok maradványai ma is állnak. A fácánkerten túl – tovább délre – terült el hatodik részegységként a vadaskert özekkel, szarvasokkal (Tändl-, Thendel-, Dändelgarten). Itt állt a kőfaragványokkal ékes vadászház és a vadász lakóháza. A vadaskert jobbról, balról ölelte a fácánkertet. A hetedik részegységet a Lés-erdő végén, annak keleti oldalán a disznóskert képezte. Szabálytalan nyolcszög alakú volt (egy ábrázoláson hatszögű), a központi tisztásról az oldalaknak megfelelő számú, azok felé futó nyiladékokkal. Ezek közül az egyik a park baloldali fővue-jének volt a folytatása és messzefutóan meghosszabbítva a göbösi ménessel zárult. A fácánkertre visszatérve érdemes megjegyezni, hogy Miklós herceg élete 111utolsó tíz évében ezzel foglalkozott legtöbbször. Ebben álltak a kerti építmények, a Diana-, a Vénusz-, a Nap-, a Fortuna-templom és a Bagatellnek nevezett, talán legfontosabb kerti épület (amely nem azonos az 1779-ben leégett kínai tea- vagy tánc házzal). A Bagatell az úgynevezett Oval Platzon állt, és jóval Mária Terézia látogatása után (1773) épült. (A közelmúltban az eredeti vélt helyén – egy hozzá hasonló – „Bagatell” építettek vendéglőként.) A Márkus térnek (eredetileg vadföld) az ünnepségek idején volt jelentős szerepe. A nagy rendezvények, táncok, tűzijátékok, kivilágítások itt bonyolódtak le. A nyolcvanas években az Oval Platzon igen igényesen kiképzett vízmedence-, vízesés-, szökőkútrendszer építettek egy különálló nagyméretű

vízművel. Ez az együttes a Beschreibung metszetein nem szerepel. A fácánkertben sajátos jelentősége volt az eremitagenak, különösen azért, mert ez részint tájképi jellegű volt. A róla maradt leírások naturális szobrokról (így Miklós hasonmásáról) és más nem barokkos díszítő elemekről tájékoztatnak. (A park leírása a Beschreibungban, illetve az annak felhasználásával készült ismertetésekben az itt közölnél részletezőbb. Az eredeti szövegeket a CD lemez tartalmazza.) A parkot egy „kétszobás”, igen nagyméretű, négy-hat lóval vontatott kocsival lehetett körbejárni. Ebben a kegyben csak igen nagyrabecsült vendégek részesültek. A monbijou-i kiskastély és park meglátogatása is kedvelt szórakozás volt, ide többnyire lóháton, hintón mentek.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Möcsényi Mihály: Kritikus gondolatok és ismeretlen tények Eszterháza építéstörténetéhez* II. / Röviden az új operaházról

Röviden az új operaházról

Váratlan és az érintett uradalmak építőipari kapacitásának a végsőkéig való feszítését az új operaház megépítése jelentette. Az eredeti 1779 telén leégett. Miklós herceg utasítása szerint az újnak az építését azonnal meg kellett kezdeni. A tervét Stöger mérnök, udvari kőművesmester és Haunoldt udvari asztalosmester párhuzamosan készítette el szinte hetek alatt. (Ez az új építmény Közép-Európa operaházainak egyik legnagyobbja és egyben legkorszerűbbje volt. Tömege a kastély-magnak felelt meg.) A két tervező között per indult a szerzői jog meghatározásáért. Az erre vonatkozó okmányok nagyon tanulságosak. Az is, hogy Voit Pál 1970-ben kiadott könyve szerint – a Horányi Mátyás által már 1959-ben közölt okiratokat figyelmen kívül hagyva – az operaházat Hefele tervezte! Az új operaházat nem a régi helyén építették, mert romjainak eltakarítása egyrészt nagy idővesztést jelentett volna, másrészt az új – a korábbiakban már említettek szerint – jóval nagyobb volt a réginél, és ezért annak helyén nem fért volna el.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Möcsényi Mihály: Kritikus gondolatok és ismeretlen tények Eszterháza építéstörténetéhez* II. / Az eszterházai tér-, tájegyüttesek jellemzőiről

112Az eszterházai tér-, tájegyüttesek jellemzőiről

Miklós herceg, illetve Jacoby a hetvenes évektől kezdődően sokat foglalkozott a monbijou-i és az eszterháza-i vue-rendszer egybeszervezésével. Utasítások születtek erdei nyiladékok irtására, fasorok, allék telepítésére. Ezeket gyakran az alattvalók, illetve a középnemesek földtulajdonán át tűzték ki, telepítették. Mivel a fákat az eredeti földtulajdonosok gyakran kivágták, az „ügyekről” sok írásos feljegyzés maradt, és ezért viszonylag könnyű megállapítani, mikor melyik vue, allé létesült. Az egybekapcsolt, egységgé szervezett vue-rendszer – a világon feltehetően egyedülálló barokk táj – megvalósult, az 1784-es Josephinische Aufnahme térképein nagyon meggyőzően szerepel. (Az operaház is az új helyén.)

Óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy valójában ki volt a műegyüttes tervezője. Feltehető, hogy Miklós herceg nem tűrte volna, hogy a „Beschreibung” kastélyalaprajzát ábrázoló metszetre rákerüljön a del. et aedif Jacoby felírás, ha ezzel nem értett volna egyet. Kétségtelenül hiányzik az „invenit” megjelölés, de ennek feltüntetése egyrészt nem volt általánosan szokásos, másrészt Fényes Miklós biztosan nem tűrte volna, mert az invenálás az ő privilégiuma volt. Nagyon valószínű, hogy a kastély utolsó, közel húszéves vajúdása idején sok forrásból eredtek fejlesztési ötletek. Ezek közül többnek a herceg is szülője lehetett.

Jacoby az általa megvalósított műegyüttes elkészülte után annak képét egy ezüst-szelencébe véste és azt a hercegnek ajándékozta. A szelencéért köszönetet mondó levél a „Lieber Jacoby” megszólítással kezdődik. A több száz, Miklós herceg által írt utasítást, elfogadást szignált okmány között ebben az egyben találtam a „Lieber” – abban a korban többnyire barátokat illető – megszólítást. A herceg köszönetet mond a nagyon szép meglepetésért és hozzájárul ahhoz, hogy Jacoby másoknak is ajándékozhasson hasonlókat. Elképzelhető, hogy a jövőben még előkerül egy ilyen szelence, igazolva, hogy Miklós herceg elismerte Jacoby alkotó-építőként.

Haydn naponta jelent meg libériában ura színe előtt, hogy annak elképzeléseit, kívánságait megismerve megkomponálja műveit. Ismereteim szerint eddig azonban még senki sem állt elő olyan ötlettel, miszerint ezért Fényes Miklós lett volna egyik-másik Haydn-mű szerzője, noha ő maga állítólag tehetségesen zenélt. Azt viszont állították, hogy a kastély az ő alkotása. Amennyiben ez így lenne, akkor a szelencén valószínűleg ez állna: „Invenit F. N. E.” Fényes Miklós nyilván jól tudta, hogy örökösei, így fia, de különösen unokája nem rokokópártiak. Azt is tudhatta, hogy unokája a tájképi park híve és ilyennek a létesítésére táji adottságait tekintve Kismarton alkalmasabb, mint Eszterháza. Eszterházában ő lelte örömet, de nem csupán a rokokó műegyüttesben, hanem benne tárgyasult, manifesztálódott életművében. Eszterháza „értelmezésekor” nem szabad a kastélyt önmagában értékelnünk. A központi épület a műegyüttesnek igen lényeges, de – építészeti kvalitásait tekintve – a barokk tájegyüttes sajátos minőségének nem meghatározó eleme.

113A barokk tájalkotásoknak feszültséget, mozgáskényszert kell kelteniük. A természeti és építészeti elemekből alakított terek szubordinálónan komponált együttesének dinamikus, egyben megnyugtató egyensúlyt teremtve lenyűgözőnek kell lennie, hogy reprezentatív, monumentális hatásúvá váljék. A feszültség feltétele az ellentét, a mozgásérzeté a fény-árnyék-ritmus sodró, a homorú alakzatokat képező épület-, nyírott növénytömegek vonzó hatása. Belső feszültséget éreztető egyensúly akkor jön létre, ha az ilyen adottságokat mutató mű adott stádiumában zárt, befejezett; ugyanakkor érezhetően fejleszthető. Eszterházán a részegységek – a választékosan motivált, kecses rajzolatú parterre egyrészt, a természetellenesre nyírott merev fasorok másrészt; a művi elemek uralta kemény építészeti, a szelíd természetiekkel ligetes táji terek közötti nyugtalanító ellentétek, az összkompozícióban fegyelmező feszültséggé redukáltak. A vérbeli barokk műegyüttes nyugtalanít és fegyelmez. A nyugtalanítás-fegyelmezés ellentétpár mellett a taszítás-vonzás is mozgáskényszert kelt. A domború, ellenünk irányuló alakzatok taszítanak, a tárt karra emlékeztető homorúak vonzanak. A kastélynak az összhomlokzatból előugró központi magja konvex, ezért taszít. A taszító hatás csökkentését (egyben az ellentétpárok növelését), a fácánkert felől nézve a parterre oldalain szimmetrikusan álló melléképületekkel képzett konkáv téralakzat eredményezte. Eszterháza barokk műegyüttes-kompozíciója, szüntelen mozgásra készítetett, kényszerített. A mozgás pályái tudatosan tervezettek, előre meghatározottak voltak. Az organikus mű sajátos dinamizmusa nemcsak szemlélője, látogatója mozgási irányait, hanem önnön fejlődésmenetét is meghatározza. A dimenziók nőhetnek, az együttes elemei bővíülhetnek, de ahogyan a múlt meghatározza a mindenkori jelent, úgy ez – az érző, az igényes alkotó munkája nyomán – a gazdagabb jövőt.

Jacoby akkor kérte végleges nyugdíjaztatását, akkor határozta el, hogy Pozsonyba költözik, amikor látta, hogy a műegyüttes egyik lényeges követelményét, a térben érvényesülő szimmetriát, az újabb épületek elhelyezésekor a herceg semmibe veszi, illetve tűri, hogy semmibe vegyék. Nyilván annak sem örült, hogy az általa tervezett és a műegyüttes észak-déli tengelyének hangsúlyozására szánt sarródi templomot a herceg – Rahier jószágkormányzó következetes közbenjárását is figyelmen kívül hagyva – nem volt

hajlandó megépíttetni. Úgy tűnik, hogy Fényes Miklós szinte mániákus reprezentációs igényei az olyan létesítményekre korlátozódtak, amelyek közvetlenül szolgálták valamilyen személyes kíváncsiát. A sarródi templomra nem volt szüksége, az pedig nem túlzottan érdekelte, hogy a meglévő roskatag, ázott falazatú kápolna mise közben a jobbágyaira dől-e, de az se nagyon, hogy a műegyüttes tengelye északon hangsúlyos elemmel zárul vagy sem. Az azonban igen, hogy a kedvteléseit szolgáló építmények, létesítmények közel legyenek egymáshoz.

114 Amikor Jacoby kénytelen volt tudomásul venni, hogy ura a sokszorosát költi az olyan létesítményekre, amelyeknek nincs jelentősége az összkompozícióban, mint az azt szolgálókra, nem vállalta a rontásért a felelősséget. Talán nem tévedek, amikor úgy vélem, hogy Jacoby visszavonulása – véleménynyilvánításának e sajátos módja – alkotói kvalitásának megítélésakor elhanyagolhatatlan kritérium. Jacoby-t csupán építészként nem könnyű megítélni. Amikor Miklós hercegtől – alkalmazottként – elfogadta a négyszáz rénes aranyat ajándékként, egy életre elkötelezte magát. Valószínűsíthető, hogy még Pál Antal idején olyan szerződést kellett aláírnia, amelynek értelmében csak az Esterházyak birtokain alkothatott. Haydn is csak ura halála után vállalhatott külső megbízást, mehetett külföldre. Amennyiben Haydn-t csak azon művei alapján ítélnék meg, amelyeket nem az Esterházyak szolgálatában (Kismartonban, Eszterházában) alkotott, oeuvre-je „csökkentene” tűnhetne.

Jacoby-t nem is szabad csupán kastélyépítőként értékelnünk; több volt annál. A világ egyik legértékesebb barokk kastély-táj műegyüttese jött létre tizennyolc éven át végzett áldozatos munkája eredményeképpen. És mellékesen egy sok hibával terhes kastély. Egy ámulatba ejtő, varázslatként ható tákalmány.

Fényes Miklós herceg 1790-ben halt meg. Fia még Eszterházában ünnepelte a majorátus urává való beiktatását, de tartósan nem élt ott. Feloszlatta a zenekart, elküldte a színészeket, énekeseket. A copf-barokk ideje az ugyancsak 1790-ben meghalt H. Józseffel végképp elmúlt. Kismartonban a barokk kert helyén anglustájképi létesült. Eszterháza pedig újra Csipkerózsika-álomba szenderült. Ez az álom most nagyon hosszú és a műegyüttesre nézve szinte végzetes volt. Az Esterházy család több, mint száz éves szünet után költözött vissza századunk elején a régi kastélyba. A melléképületek jelentős része, így az operaház, a park minden építménye összedőlt, megszűnt. Az építőanyagot feltehetően azoknak a jobbágyoknak a közelben élő utódai hordták el, akiknek ősei odaszállították.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Mőcsényi Mihály: Kritikus gondolatok és ismeretlen tények Eszterháza építéstörténetéhez* II. / Eszterháza a XX. században

Eszterháza a XX. században

A visszaköltözésnek az lehetett az egyik oka, hogy a lakatlan kastélyt úgy lehetett a korszerű igényeknek megfelelően vezetékes hideg-melegvízzel központi fűtés-berendezéssel ellátni, hogy a családnak az ezzel járó kellemetlenségeket nem kellett a helyszínen elviselnie. (A kastély korszerűsítés műszaki tervei 1906-ban készültek.) A parterre, a park régi díszait, a szökőkutakat, szoborallékát, a fácánkerti „templomokat” nem építették újjá. Egyrészt nem volt rá igény, másrészt már nem voltak zsellérek, akik a fenntartást kötelezettségként végezték volna. A barokk tájegyüttes nyiladéakai, alléi az erdőművelési helyszínrajzok némelyikén még ma is léteznek, de nem sokan lehetnek, akik tudják, miért olyan furcsán ferdek. A régi díszes parterre helyén ezüstfenyővel, bukszus- és tujabokrokkal tarkított nagy fűfelület létesült. A kastélytól Széplak felé esően igényes tájképi-gyűjteményes kertet telepítettek.

115A második világháború végén nem Csipkerózsika, hanem rémálom volt Eszterháza sorsa. A kastélyba szovjethadikórház települt. A fűtéshez – többek között – a tetőszerkezet átmenetileg feleslegesnek minősített faanyagát használták. A meggyengült szerkezet nem bírta a következő telek hónyomását, a tetőzet egy része beszakadt. A beázás következményeként a környezögomba rohamosan ellepte a több mint 200 éves fafödémeket. A kastély pusztulásra volt ítélve. A második világháború után folytatták a már az előző században megkezdett fairtást a volt fácánkert, a vadaskert jelentős részén, hogy termesző felületeket nyerjenek, többek között erdei csemetekertet létesítettek.

A hercegi család egyik régi alkalmazottja, a nemzetközileg ismert növénynevelő Porpáczy Aladár a Földművelésügyi Minisztérium támogatásával kertészeti kutatóintézetet szervezett a kastélyban, illetve az azt környező termőföldeken. Rövid időn belül kertészeti középiskola is alakult. Az előző a kastély keleti, az utóbbi a nyugati szárnyában. Popáczy Aladár kezdeményezésére a minisztérium – miután hatáskörébe tartozónak tekintette a kastélyt – pénzügyminisztériumi támogatással jelentős összegeket áldozott a renoválásra. Az erősen fertőzött fafödémeket úgy kellett vasbeton szerkezetekkel kiváltani, hogy – példaként – a díszterem mennyezeti freskója sértetlen maradjon. A helyreállított kastélymagban múzeum alakult. A kastély kezelője a közelmúltig a Soproni Egyetem volt. Jelenleg a Műemlékek Állami Gondnoksága a kastély tulajdonosa. Számtalan terv, elképzelés született jövőbeni hasznosításának, fenntartásának, netalán teljes felújításának, fejlesztésének mikéntjére. Remélem, hogy a tervek nem csupán vágyálmok, hiszem, hogy az ország – nézetem szerint – legértékesebb műegyüttese helyreállítottan a jövő Európájának egyik jelentős műemlékeként – netalán világörökségként – fog hasznosulni, értékesülni.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Möcsényi Mihály: Kritikus gondolatok és ismeretlen tények Eszterháza építéstörténetéhez* II. / Válogatott irodalom

Válogatott irodalom

Balogh András: A fertődi kastély építéstörténetének főbb mozzanatai. Művészettörténeti Értesítő 1953, 1–2. sz. 130–133.

Bak Jolán: Néhány érdekes kép és festmény a Fertődi kastélyról Műemlékvédelem 1975, 3. sz. 185. Bak Jolán: Fertőd Esterházy kastély. Budapest, 1996.

Balogh András: Fertőd és Kismarton parkjai a XVIII. és XIX. század fordulóján. In: Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Évkönyve, Budapest, 1953, 144–167.

Balogh András: A „Magyar Verszália” építője. Műemlékvédelem 1962, 2. sz. 108–112.

Beschreibung... Pozsony, 1784, 57.

Bessenyei György: Eszterházi vigasságok. Bécs, 1772.

Brenner, Wilhelm: Hefele Menyhért – Egy közép-európai építész (1716–1794). In: Hefele- emlékkiállítás. Szombathely, 1994, 13–21.

Csatkai Endre: Sopron vármegye műemlékei. Sopron, 1932–37, H. k. 12–20. (Süttör)

Csatkai Endre: Az Esterházy-palota a Templom utcában. Soproni Hírlap 1937. december 5.

- Dallos Márton: Eszterházi várnak és ahhoz.... Sarród, 1781.
- Dercsényi Dezső–Csatka Endre: Sopron és környéke műemlékei. Bp., 1956, 492–511.
- Dercsényi Dezső–Őrsi Károly: Magyar kastélyok. Budapest, 1990.
- 116 Drinóczy György: Böngészet Sopron vármegye ismertetéhez 1830–1847. Kézirat a Soproni Levéltárban. Eszterháza 96.
- Eszterházy János, gr.: Családtörténet Kivonat, 1901. Kézirat OSZK: 72.146/1.
- Ferenczy Károly: Kastély-műemlékeink. Műemlékvédelem 1961, 1. sz. 30–45.
- Ferenczy Károly: Adatok a fertődi kastély értékeléséhez. Műemlékvédelem. 1961, 4. sz. 224–229.
- Frank, Norbert: Die Esterházy als Patronatsherren. In: Die Fürsten Esterházy... Eisenstadt, 1995, 120–127.
- Friedel, Johann: Fünfzig Briefe aus Wien... Lipcse-Berlin, 1783. Az utolsó levél.
- Fülöp, Éva: Angaben zur Besitzgeschichte des fürstlichen Zweiges der Familie Esterházy in der Feudalzeit. In: Die Fürsten Esterházy... Eisenstadt, 1995, 84–98.
- Garas Klára: Magyarországi barokk festészet a XVIII. században. Budapest, 1955.
- Genthon István: Magyarország művészeti emlékei I. Dunántúl. Budapest, 1959. Fertőd, Esterházy kastély.
- Hárich János: Eszterháza, műtörténet 1944, Kézirat. OSZK 2151.
- Hárich János: Esterházy – Musikgeschichte. Eisenstadt?, 1959.
- Hallinger, Ingrid: Vom fürstlichen Speisen... In: Die Fürsten Esterházy... Eisenstadt, 1995, 172–184.
- Hekler Antal: A magyar művészet története. Budapest, 1934, 157–159.
- Hulesch Károly: Az eszterházai park. Kertészeti Lapok XXV. évf. (1910) március.
- Horányi Mátyás: Eszterházi vígasságok. Bp., 1959, 269.
- Kapossy János: Későbarokk építészet Magyarországon. Magyar Művészet 1927, 5. sz.
- Katona Imre, Cs.: A fertődi kastély kialakulása. Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények 1959, 1–2. sz. 77–129.
- Katona Imre: Fertőd Haydn századában. Zenetudományi Tanulmányok 1960, VIII. 687–709.
- Katona Imre: A fertődi kastély kialakításának és helyreállításának néhány kérdése. Művészet 1962. október.
- Kohl, J. G.: Hunden Tage auf Reisen... Drezda, 1842, III. k. 24–28.
- Kort Ignác: Az eszterházi vígasságok egy francia tanúja. Századok 44. évf., (1910) 1. sz. 124–125.

Kogutowicz Károly: Dunántúl és Kisalföld írásban és képben. Szeged, 1936, Ferenc József Tudományegyetem Földrajzi Intézete kiadása.

Korabinszky, Matthias: Almanach von Ungarn Bécs–Pozsony, 1778, 434.

Korabinszky, Joh. Matthias: Geographisch-Historisches Lexikon von Ungarn Pozsony, 1786, 858.

Kubinszky Mihály–Varga István: A fertődi kastély helyreállítása. Műemlékvédelem 1961, 3. sz. 149–162.

Kubinyi Ferenc és Vahot Imre szerk.: Utazás Eszterháza fénykorában. In: Magyarország és Erdély képekben. Pest, 1853, II. 17–27.

Magnin, Charles: A bábszínházak története... Párizs, 1862.

Meller Simon: Az Esterházy képtár története. Bp, 1915, A Szépművészeti Múzeum kiadása, 344.

Merényi Lajos: A fertőszentmiklósi uradalom rendezése 1719-ben. Magyar Gazdátörténeti Szemle 1896, III. évf., 93–94.

Meyer, Wolfgang: Die feudale Jagd am Fürstlich-Esterházyischen Hofe. In: Die Fürsten Esterházy... Eisenstadt, 1995, 232–237.

Mindenes Gyűjtemény 1790. esztendőre Komárom, IV. k.

Möcsényi Mihály: A fertődi táj, park, kastély. Műemlékvédelem 1966, 4. sz. 214–217., 1967, 2. sz. 80–83. és 1968, 3. sz. 171–177.

Möcsényi Mihály: A Fertődi kastély korai építésfázisai. Kézirat, 1969.

Möcsényi Mihály: Barocke Gärten und Landschaften in Westungarn. 1981.

Möcsényi Mihály: Dokumente im ungarischen Staatsarchiv über den historischen Garten in Eisenstadt. Die Gartenkunst 1990.

MTA Építéztörténeti Bizottsága véleménye Eszterháza rekonstrukciójáról. Műemlékvédelem 1966, 3. sz. 129–133.

Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel... Pest, 1858, 4. k. 80–90.

Oberschall Magda: Régi magyar vasművesség. Budapest, 1941, 43.

117 Pasteiner Gyula: Eszterháza kastély. Művészi ipar IX. évf., 1894, 147–174.

Perschy, J. M.: Die Chronologie des Hauses [Esterházy] von 1583–1989. In: Die Fürsten Esterházy... Eisenstadt, 1995, 238–247.

Péczely Béla: A fertődi Esterházy kastély ismeretlen magyar verses leírása 1781-ből. Soproni Szemle 1957, 3–4. sz. 215–230.

Pohl, C. J.: Joseph Haydn. Wien, 1875., Leipzig, 1927.

Prickler, Harald: Die Grundherrschaft als wirtschaftliche Basis des Fürstenhauses Esterházy. In: Die

Fürsten Esterházy... Eisenstadt, 1995, 60–83.

Prost, Franz: Die Gärten der Fürsten Esterházy... In: Die Fürsten Esterházy... Eisenstadt, 1995, 213–232.

Rados Jenő: Magyar kastélyok. Budapest, 1939, 404.

Rábel László: Haydn és Esterházy herceg. In: Soproni Hírlap 1932, V. 29.

Rapaics Raymund: Magyar kertek. Budapest, 1940, 303.

Relation des fetes donnees... Vienne, de l'Imprimerie Ghelen 1773. 7-ber

Rotenstein: Das Edles Hem von Reisen durch Ungarn. I–IV. Eszterház 1763–1783. In: I. kötet, 94. Sallay Marianna: A fertődi Esterházy-kastély. Budapest, 1959, 42.

Schmiedmaier, Edit: Hefele Menyhért, mint a passau... In: Hefele-kiállítás katalógusa Szombathely, 1994, 39–49.

Szalmás Erik: A fertődi kastély leírása 1858-ból. Soproni Szemle 1965, 2. sz. 179.

Szeghalmi Gyula: Magyar városok monográfiája. Dunántúli vármegyék. Budapest, 1938, 402.

Thirring Gusztáv: Felső-Dunántúl Budapest, 1933, benne Eszterháza 34.

Tobler, Felix: Die hochfürstliche Esterházy'sche Zentralverwaltung vom Ende des 17. bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts. In: Die Fürsten Esterházy... Eisenstadt, 1995, 99–119.

Tolnai Gábor: Az Esterházyak stílusa. Kézirat, 1939.

Tolnai Gábor: Régi magyar főurak. Budapest, 1939. a Magyar Történelmi Társulat kiadása.

Towson, R.: Travels in Hungary. London, 1797.

Utazásbeli jegyzetek Kismartonról, Fraknóról, Óvárról, s Eszterházáról. Tudományos Gyűjtemény 8. évf. (1824), III. k. 40–56.

Valkó Arisztid: A fertődi (eszterház-i) kastély művészei. Művészettörténeti Értesítő 1953, 1–2. sz., hasonló címmel uo. 1955, 1.

Valkó Arisztid: Zenélő és ütü toronyórák hajdani Esterházy kastélyokon. Iparművészeti Múzeum Évkönyve Budapest, 1955.

Valkó Arisztid: Esterházy Miklós és Bullenau prágai kastélya. Művészettörténeti Értesítő 1966, 4. sz. 263–264.

Valkó Arisztid: Újabb adatok a fertődi kastély építéstörténetéhez. Ars Hungarica 1982, 1. sz.

Vályi András: Magyarország leírása I–III. Buda, 1796–1799. Eszterháza in: I. k. 619–629.

Velladics Márta: Egy apró, ámde érdekes adat Fertőd építéstörténetéhez. Soproni Szemle 1996, 1. sz. 74–79.

Voit Pál: Régi magyar otthonok. Budapest, 1993, 357.

Voit Pál: A barokk Magyarországon. Budapest, 1970.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Nováki Gyula: Őskori földvárak Sopron mellett

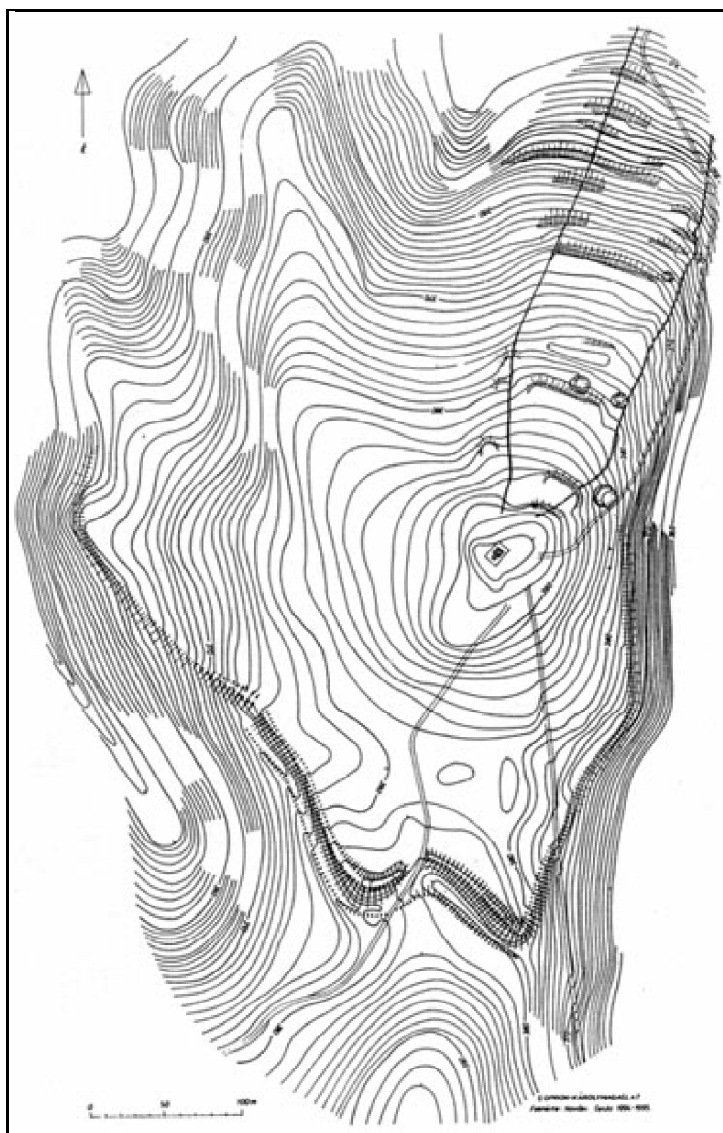
118 Nováki Gyula: Őskori földvárak Sopron mellett

Sopron városán kívül, a közvetlen környéken, mintegy 10-12 kilométeres körzetben hat őskori és egy kuruc kori sáncvárat tart számon a történeti-régészeti irodalom. Ezek közül csak a Várhelyen (régi nevén Burgstall) voltak rendszeres ásatások, Bella Lajos, majd jóval később Patek Erzsébet vezetésével. Az eredményeket az ásatók, illetve Alexandrin Eibner-Persy részletesen feldolgozták és publikálták. A Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem, illetve Szádeczky-Kardoss Gyula vezetésével a sáncvár és a mellette elterülő nagy sírhalommező új felmérését is elvégezték, a kitűnő térképet Patek Erzsébet tette közzé 1982. évi tanulmányában.

A többi öt sáncvár kutatása már sokkal kevesebb eredményt tud felmutatni. A Károly-magaslaton (régi nevén Várishegy) csak Bella Lajos ásatásairól tudunk, de ezekből csak a leleteket ismerjük, ásatási dokumentáció nem maradt fenn. Ugyanígy az Istenszékén végzett ásatásáról sem tudunk semmi részletet. Egy-egy sáncátvágás volt az utóbbi évtizedekben a sopronkőhidai Kecse-hegyen és Fertőboz – Gradina-hegyen, azonban a Sopronbánfalva feletti Sánc-hegyen és Ház-hegyen még nem került sor ásatásra.

A rendszeres kutatások első lépése a kérdéses terület felmérése kell hogy legyen. A Várhelyen kívül ez a többi öt sáncvárban a legutóbbi időig nem történt meg. Ezek felmérését 1994-ben kezdtem meg. Ősszel az Istenszékét, valamint Sopronbánfalva felett a Sánc-hegyet és a Ház-hegy kuruc kori sáncvárárt mértem fel, valamint elkezdtem a Károly-magaslat nagy kiterjedésű sáncát is. 1995 tavaszán befejeztem a Károly-magaslatot és még a növényzet kizöldülése előtt a rendkívül bozótos sopronkőhidai Kecse-hegyet és a fertőbozi Gradina-hegyet is sikerült felmérni.

A Sánc-hegy melletti Ház-hegy kuruc kori sáncvárának közlése már megtörtént.⁸¹⁽²⁾ Fertőboz – Gradina-hegy 1963–1964. évi sáncátvágásáról eddig csak egy sáncrekonstrukciós rajz jelent meg⁸²⁽³⁾ a részletes feldolgozás még várat magára. Az alábbiakban a többi négy őskori földvárat ismertetem.

119 Sopron – Károly-magaslat

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Nováki Gyula: Őskori földvárak Sopron mellett / Sopron – Károly-magaslat

Sopron – Károly-magaslat

A régi irodalomban „Várishegy”, „Warischberg” név alatt szerepel. „Károly-magaslat”, „Karlshöhe” az utóbbi évtizedekben szorította ki a régi nevét. A sáncvár felismerésének pontos körülményeit nem ismerjük. Bella Lajos 1887 óta 120 végezte ásatásait a Várhelyen, ezzel párhuzamosan a Károly-magaslat sáncvárát is ő fedezte fel. 1888-ban, akárcsak a Várhelyen az első évben, itt is saját kezűleg tárt fel egy lakógödröt. Ezzel vette kezdetét a Károly-magaslat őskori telepének a kutatása. 1890-ben foglalta össze az addigi

eredményeket. A sánc rövid említése után a lakógödrökkel foglalkozott részletesebben. Az 1888-ban feltárt kis gödörben csekély mélységben hamus réteget, faszenet, edénytöredékeket és állatcsontokat talált. A város felé eső lejtőn öt nagy gödröt említ, ezek közül 1890-ben egy 8 méter átmérőjűt feltárt. Felül orsógombokat, majd 1,20 méter mélyen kölapok között bronzfibulát (csatot), egy hosszú bronztűt, egy csiszolókövet, több jáspiskó darabot, egy hatalmas „holdidol” (másként tűzikutya) több töredékét, egy kőbalta töredékét és cserepeket talált, valamint állatcsontokat. A lakógödör építését a következőképpen rekonstruálta: a kiásott gödörre fatörzsekből tetőt készítettek, falevelekkel befedték, erre földet szórtak. Az oldalfaltól 1 méterre tűzhely is volt, alul 87 cm vastag hamu borította a gödröt. 29 „lakógödör” számolt meg, ezek helyét sajnos nem jelölte meg közelebről.³⁽⁴⁾ Egy évvel később csak annyit említ, hogy ezek a „kúpon” vannak,⁴⁽⁵⁾ feltehetően a hegy legmagasabb részén, a mai kilátótorony körül és ekkor már három lakógödör feltárását említi.⁵⁽⁶⁾

1890-ben a bécsi Anthropologische Gesellschaft is végzett nagyobb feltárást a Várhelyen, de ezzel egyidőben a Károly-magaslaton is kutattak Moritz Hoemes vezetésével, Bella Lajos részvétele mellett. A sáncon kívül délnyugatra lévő hét sírhalom közül az 1. és 2. számút, valamint egy lakógödört tártak fel, ezek anyaga Bécsbe került. A 2. sír, valamint a lakógödör anyaga a Naturhistorisches Museum Prähistorische Abteilung-jában található, ezeket Alexandrin Eibner-Persy ismertette.⁶⁽⁷⁾

A Károly-magaslat őskori telepének vázlatos ismertetésére 1891-ben került sor Bella Lajos és Otto Müller közös publikációjában. Leírják a sáncot, de a hegy északi részén ők sem találták a folytatását. Felhívják a figyelmet a délnyugati nagy kapu érdekes megoldására, az erősen visszakanyarodó sáncre. Lakógödröket „mindenfelé” említenek, ezek átmérője 6–12, mélységük 1–2 m és röviden felsorolják a már említett leleteket. Ekkor már öt lakógödör feltárásáról olvashatunk. A hegy északi lejtőjén lévő teraszokban, a méretük alapján, egykori földművelés nyomait látják. A hét sírhalom helyét a következőképpen jelölik meg: a sánctól nem messze, délnyugatra, a Fáber-rétre vezető út mellett vannak, egy oldalösvénynél, amely a Dalos-hegyre vezet. A 2. számú sírhalom az útelágazástól északnyugatra, az 1. számú sírhalom mellett volt, az úttól 15 ¹²¹lépésnyire. Valamennyi igen alacsony, csak kettőt lehetett halomnak felismerni, a többire a körbenálló fák hívták fel a figyelmet. A 2. számú sír átmérője 6 m, magassága mindössze 30 cm volt.⁷⁽⁸⁾

Az 1890. évi ásatásról Bella többször is közölt adatokat. Ismertette a 2. számú sírhalom holdidolját.⁸⁽⁹⁾ A bécsiek elvonulása után Bella egyedül tárta fel a 4. számú sírhalomot, ekkor került elő az áldozati jelenet ábrázolásáról híres urna,⁹⁽¹⁰⁾ melynek képét nem sokkal később tette közzé.¹⁰⁽¹¹⁾

1891 május elején Ferenc Ferdinánd főherceg, trónörökös, aki ezidőtájt Sopronban tartózkodott a garnizzal, gróf Wurmbrandt ezredes társaságában, Bella Lajos vezetése mellett látogatta meg a Károly-magaslatot. Bella ekkor éppen sírhalomot és egy lakógödört tárt fel. A trónörökös a lakógödört, a sáncot és a sírhalmokat tekintette meg és tervbe vette, hogy még a nyáron ásatást fog itt végezni.¹¹⁽¹²⁾ Erre azonban nem került sor, a következő évben a Várhelyen végzett ásatást Bellával együtt.

1891-ben Bella az 5. számú sírhalomot tárta fel. Az egykori híradás szerint közel 40 edény, köztük rátapasztott domború díszítéssel ellátottak, festett edények, utóbbiak között egy piros színű, grafitos sávokkal díszített is volt, továbbá egy holdidol. Feltárt egy „putrit” is, ebben 11 „orsópörgettyű” egy kosfejű „bálványtöredék” (holdidol) és parányi edényecskék kerültek napvilágra. A nyári szünetben Hoemes Rudolf és Bella még egy putrit tárt fel.¹²⁽¹³⁾

Bella Lajos 1911-ben végzett utoljára ásatást a Károly-magaslaton, de erről is csak annyit tudunk, hogy a

soproni múzeum újonnan megválasztott vezetői részére oktatás céljából került erre sor.¹³⁽¹⁴⁾ Nyugdíjba vonulása után Budapestre költözködött, a Magyar Nemzeti Múzeum keretében még évekig folytatta régészeti munkáit országszerte. A Várhelyen 1922-ben még részt vett egy ásatáson, de a Károly-magaslaton többet már nem kutatott.

1913-ban Márton Lajos a Hallstatt-kori fibulák között a Bella–Müller által közölt csavart sodronyos kengyelű bronzfibulával foglalkozott.¹⁴⁽¹⁵⁾ 1918-ban volt az utolsó ásatás a Károly-magaslaton. Vezetőjét nem ismerjük, valószínűleg Bella utódja, Lauringer Ernő gimnáziumi igazgató és egyben múzeumigazgató volt. Erről csak annyit tudunk, hogy egy putrit tártak fel.¹⁵⁽¹⁶⁾ Bella Lajos 1925-ben a régészeti eredményeit röviden összefoglalta, többek között a Károly-magaslat északi oldalán lévő teraszokat is említi, de ezúttal nem földművelés emléke ¹²²gyanánt, mert a rajtuk – leírása szerint – látható „egy-két” lakóverem gödrét emeli ki.¹⁶⁽¹⁷⁾

1934-ben Gallus Sándor a Sopron környéki Hallstatt-kori, figurális díszítésű urnákkal foglalkozott. Elsősorban a Várhely leleteit tárgyalja, a Károly-magaslatról a 3. számú sírban talált urna rajzát az áldozati jelenettel vizsgálta. Sok távoli analógia alapján e rajzok kialakulásában részben az észak-európai kultúrkör, részben a görög geometrikus kultúra hatását látja, korukat pedig az i. e. VIII. század 2. felénél fiatalabbnak határozta meg.¹⁷⁽¹⁸⁾ Gallus 1937-ben rövid összefoglalást közölt a Sopron környéki Hallstatt-kori telepekről, de részletadatok nélkül.¹⁸⁽¹⁹⁾

Az elmúlt kerek nyolc évtizedben ásatás már nem folyt a Károly-magaslaton, de a régi leletekkel azóta is foglalkoznak az új feldolgozások. Nagy László 1979-ben megjelent tanulmányában a késő bronzkori és Hallstatt-kori tűzikutyákat, más nevükön holdidolokat dolgozta fel Magyarország területéről. A Károly-magaslatról négyet ismertet, rajzzal illusztrálva, egyet a 2. számú sírhalmából, hármat a lakógödrökből. Ismerteti az ezek rendeltetésével kapcsolatos, távoli területeket is magukba foglaló véleményeket. Nagy László közelebből meg nem határozható kultusz szakrális eszközeinek tartja e tárgyakat.¹⁹⁽²⁰⁾

A Károly-magaslat teljes leletanyagának a feldolgozására még nem került sor, de a várhelyi ásatások kiértékelésével kapcsolatban ketten is kitérnek az itteni leletekre. 1980-ban jelent meg Alexandriné Eibner-Persy részletes feldolgozása a bécsi Naturhistorisches Museum Prähistorische Abteilung-jában lévő soproni Hallstatt-kori anyagról. Ide került az 1890–1891. évi várhelyi ásatás teljes anyaga és az 1890. évi Károly-magaslati ásatásból a 2. számú sírhalom, valamint egy „lakógödör” feltárásánál előkerült tárgyak. Ezek az ásatások a bécsi Anthropologische Gesellschaft költségén, Moritz Hoernes és Bella Lajos vezetésével folytak. Alexandrine Eibner-Persy a Várhely leleteit a Hallstatt-kor B–C periódusa fordulója és a HD kezdete közötti időre keltezte. Hasonló korúnak határozta meg a Károly-magaslat sírhalmait és telepét is.²⁰⁽²¹⁾ Alig valamivel később jelent meg Patek Erzsébet összefoglaló tanulmánya, aki 1971–1978 között végzett jelentős ásatásokat a Várhelyen. Az eredmények feldolgozásával kapcsolatban, részletadatok nélkül, de többször is utal a Károly-magaslat leleteire. A Várhely 2. települési korszakával (HC második fele és HD eleje) tartja egyidősnek a Károly-magaslat telepét, melynek leletei kulturálisan a HC-be tartoznak és rövidebb életű volt, mint a Várhely. HD leleteket innen nem ¹²³ismerünk és a Várhelyen oly jelentős, Hallstatt-kor után többszáz évvel kezdődő kelta kori leletek is hiányoznak. Patek a környékbeli lelőhelyeket külön „sopronkörüli csoport”-nak jelöli a Hallstatt-kultúrán belül. Kialakulásában nagy jelentőséget tulajdonít az őskorban kialakult ún. Borostyánkő útnak, amelyet később, a római korban építenek ki. A Károly-magaslat északi oldalán hiányzó sánc alapján úgy látja, ezt az erődítést nem fejezték be.²¹⁽²²⁾

A Károly-magaslat Soprontól délnyugatra, a Löverek felett emelkedik, közkedvelt kirándulóhely. 394 m magas csúcsán a Romwalter Károlyról elnevezett „Károly-kilátó” kőtornya áll az 1930-as évekből. A közelmúltban a kilátótól délre 1 km-re magas TV-torony épült.

A Halstatt-kori telep a hegy teljes felső, nagy szintkülönbségeket mutató területét magába foglalja. Kelet felől rendkívül meredek hegyoldal határolja, nagyjából egyenes vonalban. Többi oldala hosszan elnyúló, viszonylag lankás, több kiugró hegynyelvvel. Dél felől csekély mélységű hegynyereg választja el a szomszédos, hasonló magasságú Dalos-hegytől.

A déli nyereg felől volt leginkább támadható, ezért ezt az oldalt magas, a hegy alakjának megfelelően erősen kanyargó sánccal védték. A hegynyereg közepén volt a bejárat, ma is ezen keresztül vezet fel a kocsíút. A kapunál a sánc két vége erősen bekanyarodik a telep felé, mintegy harapófogó közé fogva a bejáratot, ezzel is erősítve a védelmet.

A sánc keleti ága 80 m után az igen meredek keleti oldal fölé ér, itt éles szögben északkelet felé fordul. Eddig a külső oldalát mély árok kíséri, de az északkeleti részen erre a meredek hegyoldal miatt már nem volt szükség. Újabb 80 m után, egyre jelentéktelenebb alakban észrevétlenül átmegy a természetes, éles hegyperembe. Ezen az oldalon további mesterséges erősítésnek nincs nyoma a felszínen.

A sánc nyugati ága a kaputól rövid, 25 méteres szakasz után északnyugati irányba fordul. További 190 m hosszan lehet követni, enyhén lejt lefelé. A vége felé jelentősen leereszkedik a hegyoldal hirtelen meredekké váló része fölé. A továbbiakban már csak erősen elmosódott hegyperem jelzi a telep egykori védelmi vonalát. Ennek mesterséges, vagy természetes eredetét a felszínről nem lehet megállapítani.

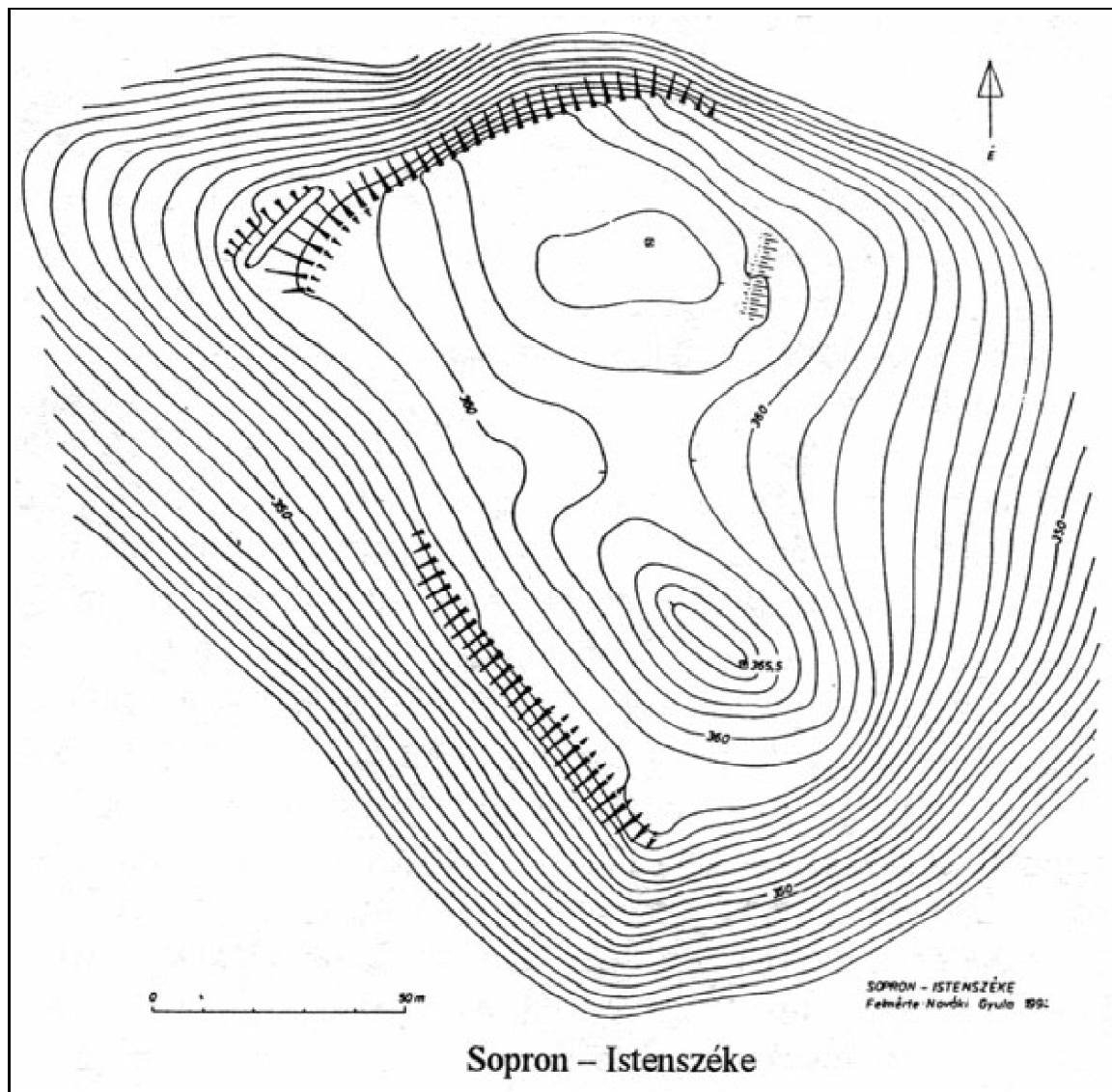
A leírt sánc két szárnya és ezek folytatásában a hegyperem jól körülhatárolja a telep nyugati, déli és keleti szélét. Északi lezárása azonban nyitott kérdés maradt. Ez az oldal erősen tagolt, három, különböző kiterjedésű és lejtésű hegynyelv jellemzi. Mindhárom alkalmas volt az őskori telep számára, de ennek határvonalát semmi sem jelzi a felszínen. Ezt valahol a meredekké váló hegyoldal felett valószínűsíthetjük.

124Az északi oldal említett hegynyelvei közül a keleti, amely erős lejtéssel az igen meredek keleti oldalhoz csatlakozik, sok mesterséges teraszt mutat. Ezeket említi Bella Lajos többször is. A teraszok közvetlenül a csúcs alatt kezdődnek és a lejtőn lefelé 300 m hosszan sorakoznak egymás alatt. Hosszuk igen különböző. Három nagynak a hossza 50, 70, illetve 110 m. További 14 kisebb terasz hossza általában 20–40 m között váltakozik, de néhány ennél is kisebb. Elhelyezkedésük semmi szabályosságot nem mutat, de nagyjából a szintvonalaknak megfelelően húzódnak. Bella Lajos először földművelésből visszamaradt teraszokra gondolt, később – helyesen – lakóteraszoknak határozta meg. Négy nagy, szabályos kör alakú gödör is van a teraszok között. E gödrök nem igazodnak a teraszokhoz, azoktól teljesen függetlenül helyezkednek el. Valószínű, hogy a 2. világháború bombázásainak az emlékei, amikor a Lövereket is végigbombázták és a Károly-magaslat oldalába is estek bombák.

A teraszok közül a 369 m magasságú szintvonalon húzódó terasz a legnagyobb méretű a magassága alapján. A hegyoldal további folytatása lefelé ebben a magasságban változik meredekebbé. Ha figyelembe vesszük azt, hogy az őskori sáncok mindenhol, távolabbi vidékeken is, mindig a meredekebbé váló hegyoldalak felett vannak, akkor ezt a vonalat tételezhetjük fel a telep eredeti védelmi vonalának az északi oldalon. A teraszok e vonal alatt is folytatódnak, de erre más őskori telepeken is van példa (pl. Velem – Szent Vid-hegy, Bakonyszentkirály – Zörög-hegy). Ebből a lakosság növekedésére, vagy békésebb időre következtethetünk, amikor a védővonala nem volt szükség.

Az északi oldal egy része, a teraszoktól nyugatra, erősen bozótos, áttekinthetetlen. Későbbi kutatás esetleg még itt is megtalálja a településnyomokat és a település szélét. Az egész őskori telep átmérője kelet–nyugat irányában kb. 380 m, észak–dél irányában kb. 450 m.

A Bella Lajos által említett hét, nagyrészt feltárt, igen alacsony sírhalmot már nem találni. Ezeket régebben a sánckaputól dél-délnyugatra 150–200 méterre még lehetett látni. A TV-toronyhoz vezető széles erdőnyiladékban azonban jelentős földmunka is volt, a sírhalmok körülbelül ennek vonalába estek és teljesen elpusztultak.

Sopron – Istenszéke

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Nováki Gyula: Őskori földvárak Sopron mellett / Sopron – Istenszéke

Sopron – Istenszéke

A régebbi irodalomban „Himmelsthron” név alatt szerepel. Az első adatot 1898-ból ismerjük, Bella Lajos említ egy innen származó bronzfogantyút és két átfúrt fogat.²²⁽²³⁾ 1900 októberében ásatásra is sor került, feltehetően Bella vezetésével. Több kutatórok szolgáltatott sok leletet a Hallstatt-korból és a La Tène-korból,²³⁽²⁴⁾ de erről közelebbit nem tudunk. Bella 1909. január 23-án is említi ezeket, továbbá egy kelta aranypénzt, amelyet vakondtúrásban találtak és a ¹²⁵Magyar Nemzeti Múzeumba került.²⁴⁽²⁵⁾ 1925-ben a kutatást hiányolja egy újságcikk és római épületek tégláit említi, amelyeket – az újságcikk szerint – az Istenszéken találtak. Ez nyilván elírás, bizonyára a hegy alatti területre értendő, bár erről semmi közelebbi adatunk sincs.²⁵⁽²⁶⁾ 1931-ben a Magyarországi Természetbarátok Turista Egyesülete végzett ásatást az Istenszéken, feljegyzés erről nem maradt fenn.²⁶⁽²⁷⁾ 1937-ben Gallus Sándor ajándékként hasáb alakú csiszolókö került a Magyar Nemzeti Múzeumba, lelőkörményei ismeretlenek.²⁷⁽²⁸⁾ A Soproni Múzeumban több leletet őriznek innen, közelebbi adatok nélkül.²⁸⁽²⁹⁾ Patek Erzsébet az őskorban is jelentős Borostyánkő úttal kapcsolatban említi az ¹²⁶Istenszéket, amely ennek közelében van,²⁹⁽³⁰⁾ az itt előkerült Certosa-fibulát pedig a FID periódus végére helyezi.³⁰⁽³¹⁾ Utóbbi tárggyal Jerem Erzsébet részletesen is foglalkozik és kissé későbbre, a La Tène-kor A periódusába, az i. e. V. század végére helyezi.³¹⁽³²⁾ Patek Erzsébet a Sopron környéki Hallstatt-kori és a La Tène-kori lelőhelyek közé sorolja az Istenszéket Bella 1909. évi híradása alapján, de ő említi először a sáncot is.³²⁽³³⁾

Az Istenszéke nevű hegy Sopron belvárosától számítva délre, 6,5 km-re van, közvetlenül az országhatár mellett. Maga a hegy teljes egészében magyar területre esik. Legkönnyebben Harka felől közelíthető meg, a község délnyugati szélétől nyugatra, 2,5 km-re emelkedik. Az országhatár felé vezető kocsúton 1,5 km után a „Házhegy-árkon” nyugat irányában 1,2 km-t haladva érünk az Istenszéke keleti-északkeleti aljába. Innen a meredek hegyoldalon felkapaszkodva érünk fel a tetőre.

Az egész hegyet elhanyagolt, erősen elbokrosodott erdő fedi, csak a hegytető középső, bemélyedő része fátlan, füves tisztás. A hegy keleti, lankás oldalán a sűrű erdőben egyenes, egymással párhuzamos, markáns teraszok húzódnak fel a hegytetőig, egykori, újkori szőlőparcellák nyomaiként. Ezeket az 1:10000 méterarányú topográfiai térkép (1963. évi kiadás) is jelzi, amely összesen hat teraszt ábrázol. Az egykori földművelés valószínűleg a hegytető bemélyedő, középső részére is kiterjedt, erre utal a nagy füves tisztás.

Az őskori sánctörzsa az egész hegytetőt magába foglalja. Északi, nyugati és déli oldala a sánctörzsmaradvány alapján pontosan behatárolható, keleti oldala azonban az egykori földművelés következtében nem állapítható meg.

A hegytető északi és déli szélén egy-egy természetes hegykúp emelkedik. Ezek közül a déli a magasabb (tszfm. 365,5 m). Pár éve még katonai megfigyelőtorony állt rajta, ennek eldől maradványa ma is ott hever. Körülötte a talajt is megbolygatták. Csúcsán HP-kő áll. A másik, északi, lankásabb kúpon is van HP-kő. Az egész hegyet igen meredek oldal övezi, csak a keleti oldala felé lankás. Nyugat felől keskeny gerinc emelkedik a hegytetőig.

A sánc a déli oldalon kezdődik, nagyon csekély belső magassággal. 35 m után már csak terasz alakjában követhető, árok nem kíséri. Ez a sánc, illetve terasz 80 m után eltűnik, majd 55 m üres rész után találkozunk vele ismét. Ugyanis a hegy nyugati oldalán, az említett oldalgerinc felől, amely a legátadhatóbb pontot jelentette, sánccal és előtte árokkal védték a telep. Az árok a gerinc szélességének megfelelően mindössze 23 m hosszú. A sánc belső magassága itt is csekély és a gerinc vonalán túl a

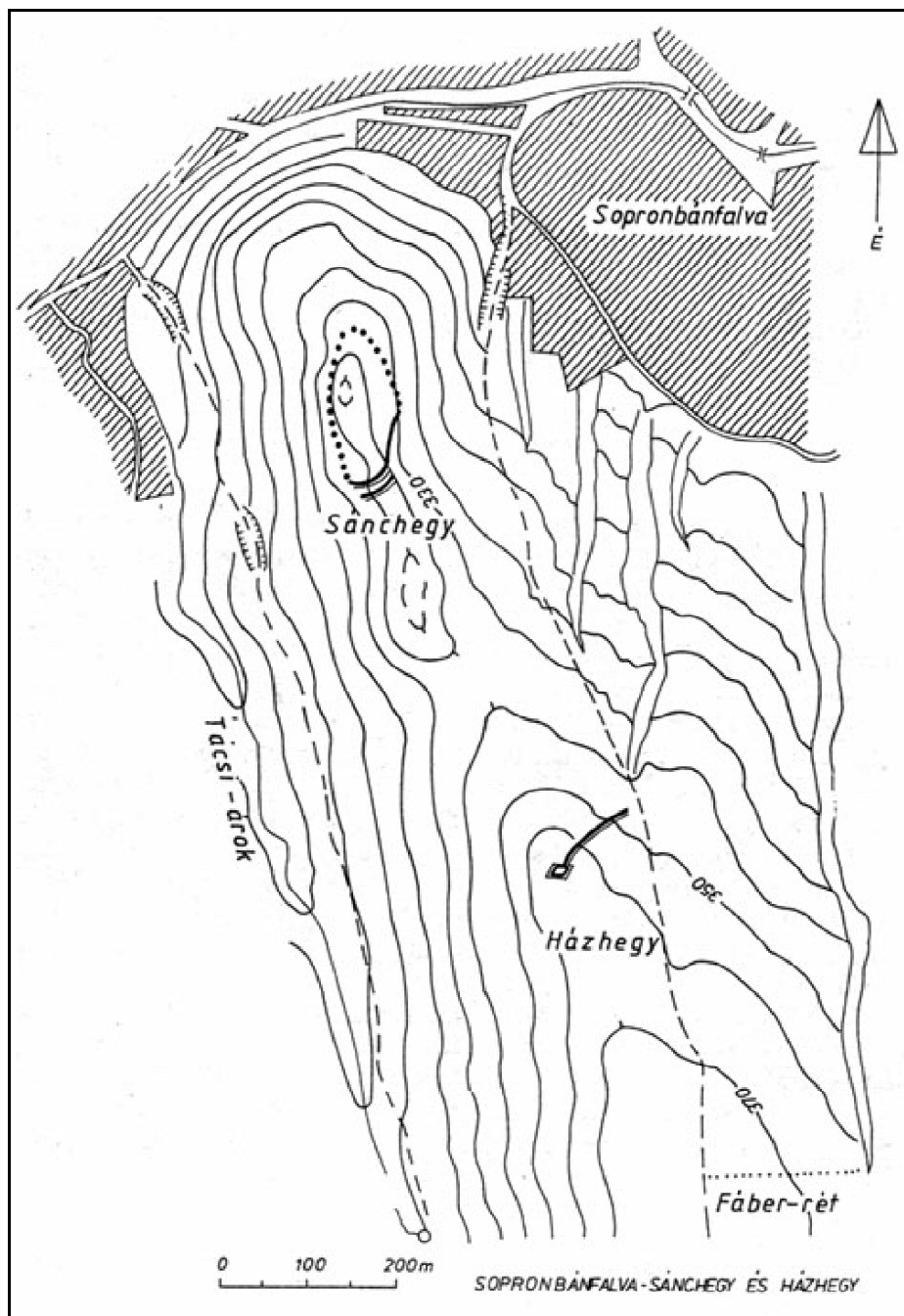
meredek hegyoldal felett már csak terasz alakjában jelzi a telep szélét. Ez a terasz átkanyarodik az északi [127](#) oldalra, de ott megszűnik. Itt kezdődnek az egykori földművelés teraszai. A továbbiakban a hegy keleti oldalán a felszínről nem állapítható meg az egykori, itt is feltételezhető sánc nyomvonala, ezt szétszántották. A hegytető északi kúpjának keleti aljában 18 m hosszan kb. 1 m magas kőtöltés húzódik, ez azonban nem sánc, hanem a földművelés közben összegyűjtött kövek halmaza.

Az őskori telep átmérője a sánc, illetve terasz vonalán mérve észak-dél irányban 150 m. Kelet-nyugat irányban csak hozzávetőlegesen tudjuk ezt meghatározni, 100–110 m körüli lehetett. A kevés innen ismert, illetve említett lelet elsősorban Hallstatt-kori és kevés kelta kori. A telep kiterjedése a többi környékbeli őskori sáncvárhoz képest feltűnően kicsi. A hegy azonban nem is tette volna lehetővé ennél nagyobb kiterjedésű telep kialakítását.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Nováki Gyula: Őskori földvárak Sopron mellett / Sopronbánfalva – Sánc-hegy

Sopronbánfalva – Sánc-hegy

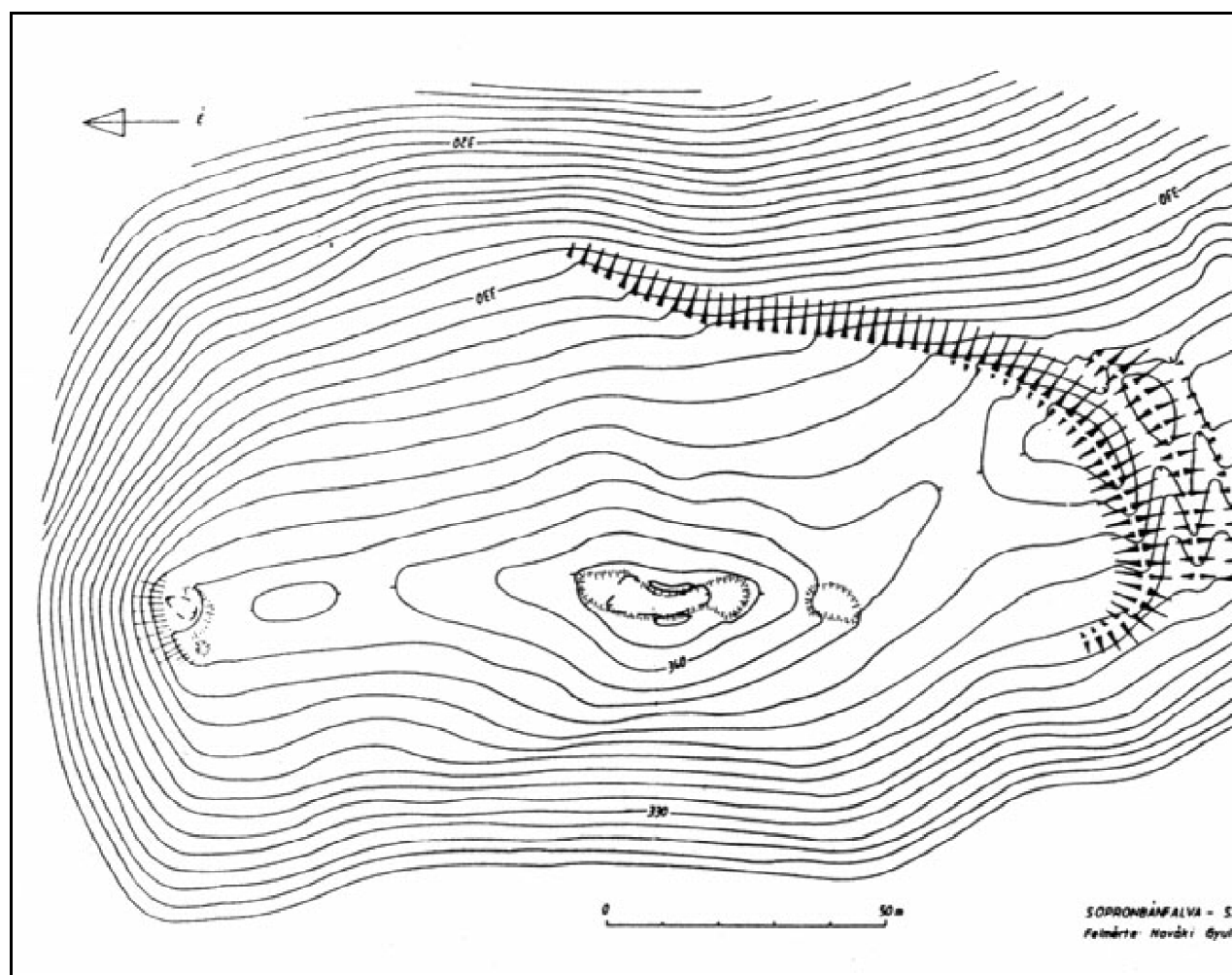
Bella Lajos és Otto Müller közös publikációjában, 1891-ben találjuk első és mindjárt rövid leírást is tartalmazó említését. A kettős sánc közül a belső földjén égésnyomokat is találtak. A belső területen 8 lakógödrt említenek. A nyugati lejtőhöz közel, a sánc visszafordulásánál ástak egy kutatóárkot. Mindjárt fent sok elsalakosodott kő és cserép került elő, továbbá két bronzcsat (vérmánccal díszítve), átfűrt cserepek, egy orsógomb, holdidol két lábának és a középső részének töredéke és egy átfűrt kő. Ezekből egy fületlen, szürke La Tène-kori tálat sikerült összeállítani, valamint egy nagyobb urna peremét. Megemlíti, hogy a cserepek La Tène-koriak, ugyanolyanok, mint a Várhely lakógödreiből a felső rétegben talált darabok. A leletek összefoglaló felsorolásában egy nagy urnát, egy nagy mély tálat, két holdidolt (nyilván töredékeket), egy agyagorsót és két bronztárgyat említenek.³³⁽³⁴⁾ Bella ezzel egyidőben máshol is megemlíti a Sánc-hegyet (akkori nevén „Redoutenberg”), mint „szorosvédő” sáncvárat, a Várhely elővárának tartva, amely a Brennborg felé vezető völgyet zárta volna le. Megemlíti még, hogy „majdnem kizárólag” La Tène-kori cserepeket találni.³⁴⁽³⁵⁾ Bella Lajos 1909-ben egy 15 évvel korábban talált kettős élű réz kapacsákányt említ, amely Bécsbe került,³⁵⁽³⁶⁾ ugyanezt megemlíti 1925-ben is.³⁶⁽³⁷⁾ A kelta kori tálat Hunyady Ilona leletkataszterében is megtaláljuk.³⁷⁽³⁸⁾ A holdidol töredékeket Nagy László csak a régi irodalom alapján tudta a többi közé besorolni,³⁸⁽³⁹⁾ maguk a tárgyak már nincsenek meg. Legutoljára Patek Erzsébet említi a Sánc-hegyet Bella és Müller alapján, mint Hallstatt-kori, sáncsal védett telepet.³⁹⁽⁴⁰⁾ A Soproni [129](#) Múzeumban 1890-ből egy Hallstatt-kori csöbör és három La Tène-kori kerámia van.⁴⁰⁽⁴¹⁾

128 Sopronbánfalva – Sánchegy őskori és Házhegy kuruc kori sáncvárának helyszínrajza

Sopronbánfalva (újabbán „Kertváros”) délnyugati végében, az utolsó házak felett hosszú, észak-északnyugat – dél-délkelet irányú hegygerinc húzódik. A település házai fölé nyúló északi végét nevezik „Sánchegy”-nek. A hegy nyugati aljában mély völgy, a Táci-árok húzódik, ennek túloldalán emelkedik a Várhely (Burgstall), tetején a közismert, nagy kiterjedésű koravaskori-kelta kori földvár. A

Sánc-hegy keleti alja valamivel lankásabb, ide húzódnak fel Sopronbánfalva kertjei, gesztenyései.

Sopronbánfalva – Sánc-hegy

Az őskori sáncvár a hegygerinc északi végét foglalja magába. A gerinc összekeskenyedő részén kettős sánc és árok védte az egykori telepet. A külső sánc és árok hossza 45 m. A belső sánc a nyugati oldalon kezdődik, majd átkanyarodik a déli és keleti oldalra. Utóbbi oldalon már csak terasz alakjában 130m mutatkozik a keleti oldal közepe tájáig, ahol végleg eltűnik. E védelmi vonal teljes hossza 150 m. Ezen a kettős sáncon, illetve teraszon kívül más mesterséges erődítésnek nincs nyoma a felszínen. A hegygerinc északi vége összekeskenyedik és éles peremben végződik, ez azonban természetes eredetű, eddig terjedt a telep.

A keleti oldal lankásabb, a telep szélét az említett sánc, illetve terasz jelzi, északkeleti oldalán azonban ezt a felszínről nem lehet pontosan meghúzni. Még bizonytalanabb a nyugati oldal, a felső, viszonylag egyenes rész éles átmenet nélkül folytatódik a meredek oldalban.

A belső terület közepén a hegygerinc hosszan elnyúló kúp alakjában emelkedik ki. Legmagasabb részébe egy nagy és egy kisebb területen újkori, felhagyott kőbánya sekély gödre mélyed. Ugyanígy a telep északi

végében is van egy kisebb egykori bányagödör.

Az őskori telep hossza a belső sánc és az északi rövid perem között mérve 175 m. Szélessége a nyugati oldal bizonytalansága miatt nem állapítható meg pontosan, 80–85 m körüli.

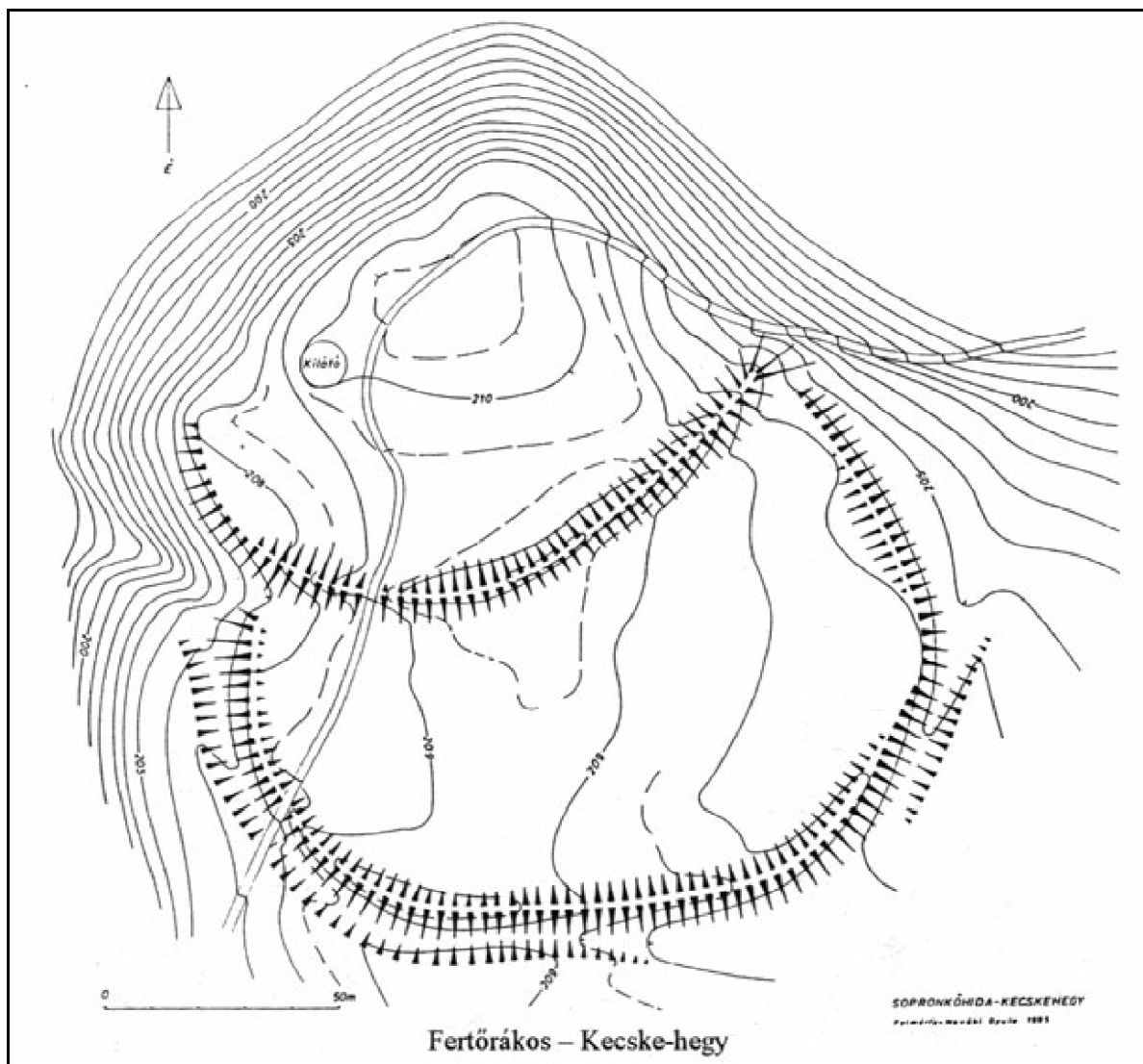
Az egész területet jól áttekinthető erdő fedi. Az elhagyott kőbányagödrökben és néhány kisebb bolygatott részen csak késő kelta kori cserepeket találni. Bella Lajos adatai alapján azonban a koravaskori eredet is számításba jön.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Nováki Gyula: Őskori földvárak Sopron mellett / Fertőrákos – Kecsehegy

Fertőrákos – Kecsehegy

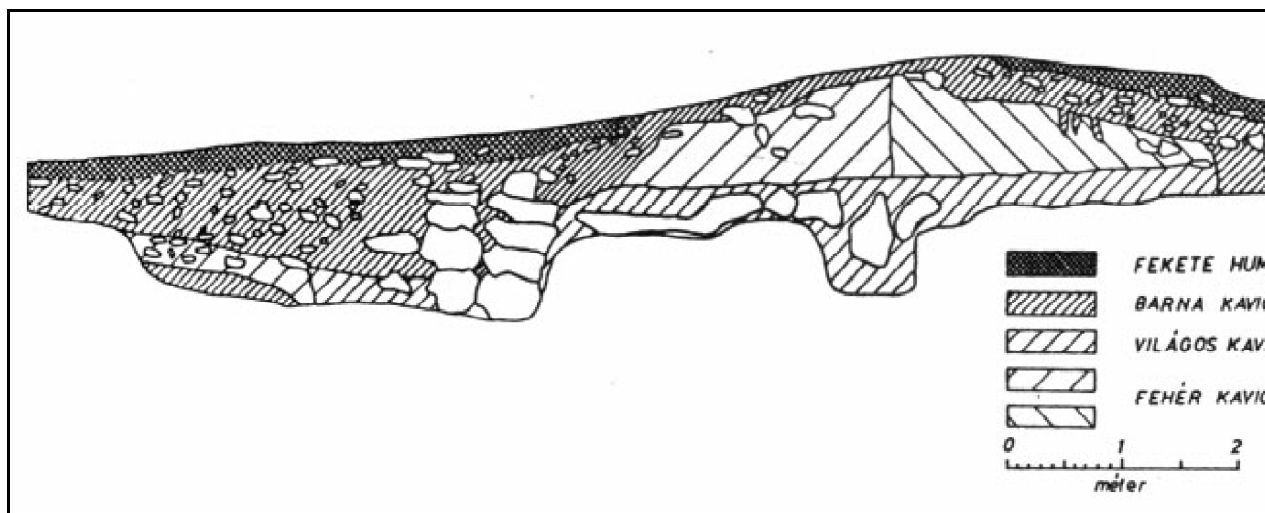
A hegy Sopronkőhida felett emelkedik, az irodalomban ehhez kapcsolva említik, azonban Fertőrákos határába esik. Mielőtt a sáncvár ismertetésére térünk, tisztázni kell egy esetleges félreértést. Sopronkőhidán a fegyházzal szemben az árok partján 23×19 m alapátmérőjű halom volt, az ún. Kecse-domb (Gaishügel). Ehhez fűződik az a monda, mely szerint itt talált egy kecskebak nagy kincset, amiből a soproni ún. Kecse-templom épült. Bella Lajos 1889-ben tárta fel, őskori rétegződésekből állt, sok lelettel, minderről részletesen beszámolt.⁴¹⁽⁴²⁾ A leletek a Soproni Múzeumban vannak,⁴²⁽⁴³⁾ melyeket Banner János a kora bronzkori péceli (baden) kultúrába sorolt.⁴³⁽⁴⁴⁾ A domb ma már nem létezik. A közeli IX. századi temető⁴⁴⁽⁴⁵⁾ területéről Kalicz Nándor a rézkori ún. balatoni csoportból említ leletet.⁴⁵⁽⁴⁶⁾ A sopronkőhidai telepen tehát az egykori Kecse-domb és közvetlen környéke bronzkor eleji lelőhely volt, ezt a névhasználat miatt kellett előrebocsátani.

Az alább ismertetett sáncvár az előbb említett egykori Kecse-domb helyétől, Sopronkőhidától kelet-délkeletre, kb. 800 méterre emelkedik, ez a „Kecse-hegy”. ¹³¹Bella Lajos a Kecse-domb ásatásakor talált rá, 1890-ben írta le röviden. A meredek oldalakhoz csatlakozó kettős sánc a leírása szerint lazán egymásra rakott terméskövekből és földből áll, a felszínen sok cserepet talált.⁴⁶⁽⁴⁷⁾ Később már csak említette e sáncvárat.⁴⁷⁽⁴⁸⁾

Fertőrákos – Kecske-hegy

1948-ban e sorok írója 1 m széles kutatóárokcal sáncátvágást végzett a belső sánc nyugati vége felé, a kocsit út keleti szélé mellett. A sáncöltés közepén függőleges vonalban két részre vált el, e vonal alatt pedig 70 cm széles árok húzódott a sánc irányával párhuzamosan. A belső oldalon a függőleges vonaltól 1,60 m-re több kis, 10–15 cm átmérőjű cölöplyuk bontakozott ki. A középső kis árokban minden bizonnyal cölöpöket állítottak fel sűrűn egymás mellé, ehhez a belső oldalon a helyi kavicsos földből töltést emeltek, melyet a belső oldalon még kis cölöpökkel (karókkal) is megerősítettek. A sánc külső oldalán az egykori, ma [133](#)már teljesen betemetődött, lapos aljú árok is kibontakozott, szélessége 3,50, mélysége 1–1,50 m. Az árok belső szélét kötőanyag nélkül rakott, 90 cm széles kőfal takarta. A sánc földjében sok őskori cserép volt, amelyeket a belső sánc belüli területen a felszínen is találni, a meghatározható darabok a korai és középső bronzkorba tartoznak. A felszínhez közel egy korongolt edénytöredék is volt, kelta, vagy római kori. [48\(49\)](#)

132 Fertőrákos – Kecse-hegy. A belső sánc keresztmetszete az 1948. évi ásatás alapján (ArchÉrt 79/1952/94.)

Fertőrákos – Kecsehegy. A belső sánc 1948. évi átvágása

A sánctörés a Szárhalmi-erdő fennsíkjának kissé kinyúló északnyugati sarkát foglalja magába. A vége alig észrevehetően kiemelkedik, egyébként a fennsíkkal azonos magasságot jelent. Három oldalról igen meredek hegyoldal fogja közre. Sánctörést csak a fennsík felé kellett emelni.

Két sánc védte az őskori telepet. A belső sánc kb. 160 m hosszan ível át a két meredek oldal között, magassága 1–1,50 m között változik. A külső oldalán húzódnak árok ma már nem látszik, de az 1948. évi sánctörés ennek betemetődött nyomát feltárta. A külső sánc a belső sánc két vége között ível át erős görbülettel. Magassága az előzőhöz hasonló, külső oldalát ma is látható árok kíséri, amely csak egy rövid szakaszon betemetődött be teljesen. A külső sánc hossza kb. 290 m. A sánccal behatárolt telep teljes hossza

160, szélessége 140 m.

A sáncvár korát az eddigi leletek alapján a középső bronzkori cserepek jelentik. A pontosabb kormeghatározáshoz további, nagyobb ásatások lennének szükségesek. [49\(50\)](#)

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Nováki Gyula: Őskori földvárak Sopron mellett / Sopron – Garasos-erdő

Sopron – Garasos-erdő

Az irodalomban még egy állítólagos Hallstatt-kori sáncvárat említenek, a Garasos-erdővel kapcsolatban, röviden ezzel is foglalkozni kell. A hegy déli aljából, az egykori szőlők területéről Bella Lajos ismertet sok Hallstatt-kori leletet, cserepeket, agyaggúlat, és egy nagy tűzkutyát (holdidolt), sáncról azonban nem tesz említést. [50\(51\)](#) Ugyaninnen, a hegy déli aljából Storno Miksa is sok, az előzőkkel azonos korú és jellegű leletet ír le. Említ azonban mesterséges földtöltést is, amely – véleménye szerint – a hegyet alul körbefogja. [51\(52\)](#)

A Garasos-erdő (régi nevén Pfennigswald) Harkától nyugatra közel 2 km-re van, a Soproni-hegység keleti szélén. Hosszan elnyúló északi aljában van a katonai lőtér, déli aljában pedig a Kánya-szurdok. A hegy fennsíkja kb. 2 km [134](#)hosszú, közel 1 km széles, oldala köröskörül enyhén lejt. A hegyen nyoma sincs sáncnak, ároknak, a felszínen nem találni régészeti leleteket.

A Storno által említett földtöltés – ahogyan ő is leírta – a hegy lábánál található. A hegy délnyugati, déli és keleti lábánál lehet követni. Néhol 2-3 m magasságot is elér, néha két vonalban halad, köztük mély árokkal. Eredetére nem találtam biztos magyarázatot, valószínűleg régi, a talajba mélyen bevágódott, felhagyott utak nyomai, amilyeneket hegyvidéken sokfelé találni. De nem veszi körbe a hegy alját, amint azt Storno írja, a nyugati nyeregben és az északi aljában nem található. Mindenesetre nem erődítésnek, sáncnak, vagy ároknak a maradványa, ilyent a hegy lábánál nem is várhatunk. A Garasos-erdő nem tartozik az erődített őskori telepek közé, az egykori nyílt telep maradványait a hegy déli aljában találták meg a régi kutatók, ennek pontos helyét még azonosítani kell.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

[135](#) KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Boronkai Szabolcs: Arcképek Sopron XIX. sz.-i német nyelvű irodalmi életéből 3. Leopold Petz (Petz Lipót) 1794–1840

Boronkai Szabolcs: Arcképek Sopron XIX. sz.-i német nyelvű irodalmi életéből

3. Leopold Petz (Petz Lipót) 1794–1840

Leopold Petz családja 1723-ban telepedett le Sopronban. Azonos nevű dédapja ekkor nyerte el a polgárjogot és nyitotta meg posztónyíró üzletét.¹⁽⁵³⁾ Fia, id. Daniel Petz 1778-ban a városban nagy hagyományokkal rendelkező vállalkozásba fogott, krónikát kezdett írni, melyet halála után, 1800-tól fia, ifj. Daniel folytatott.²⁽⁵⁴⁾ Bár ez még nem nevezhető szorosabb értelemben vett irodalmi alkotásnak, bizonyítja a családban jelentkező igényt az írás iránt. A költő, Leopold Petz, ifj. Daniel öccsének, Matthias Samuelnek fiaként született 1794-ben. A soproni evangélikus líceumba járt, ahol többek között Karl Georg Rummy is tanította. Mind a Magyar, mind a Német Társaságnak tagja volt. Valószínűleg már ekkor elkezdett nyelveket tanulni, későbbi adatok elképesztő nyelvtudásáról számolnak be, 15 nyelvet ismert: a magyart, németet, szlovákot, latint, görögöt, franciát, olaszt, angolt, spanyolt, portugált, hébert, arabot, törököt, perzsát és a szanszkritot. A német nyelvű polgárcsaládok gyakran küldték gyerekeiket hosszabb-rövidebb időre vidéki magyar családokhoz magyart tanulni. Nem tudjuk, hogy Leopold is így tanult-e meg magyarul, nagybátyja mindenestre igen, mint azt nagyapja feljegyezte:

*Anno 1784 (...) Den 9-ten May hab ich meinen Daniel nach Nemes-Kier geführt ungrisch zu lernen zum Hrn Tanka István vor 35 fl. Kost Geld.*³⁽⁵⁵⁾

1814-től a jénai egyetemen teológiát és fizikát hallgatott. Egy weimari kirándulás alkalmával állítólag Goethevel is találkozott. Hazatérve rövid ideig házitánító volt Győrben, majd 1819-ben Kis János szuperintendens pappá szentelte és Szalónakra került evangélikus lelkésznek. Már egy év múlva visszatért Győrbe és az evangélikus líceum rektora lett. 1829-ben költözött haza szülővárosába, ahol először retorikát tanított a líceumban, majd lelkésszé is választották, emellett tovább tanított, immáron teológiát és fizikát is. Különös módon soproni éveiről nagybátyja csak egyszer emlékezik meg krónikájában:

*Anno 1834 (...) Den 28-ten Aug, ist in unserm Beth-Haus was die neuerbaute Schul ist der Grund Stein gelegt worden mit Grosser Feyerlichkeit der geistliche Herr Leopold Pecz hat in der Kirche eine sehr rührente Predigt gehalten, wo sich vile Menschen erbaut haben.*⁴⁽⁵⁶⁾

¹³⁶Igen korán, 46 éves korában, 1840-ben halt meg. Temetésén a tanulóifjúság nevében Johann Beyer, halotti torán az egyházközség nevében Ludwig Schätzel búcsúztatta versben az eltávozott költőt.⁵⁽⁵⁷⁾ Kollégája és hivatali előjárója, Kis János szuperintendens is szeretettel és tisztelettel emlékezik meg róla:

*(...) nemcsak Fáy András meséinek és Kisfaludy némely dalainak fordításáért, egy, a Felsőmagyarországi Minervában megjelent értekezéseért, s egy kéziratban maradt munkájáért érdemel a magyar irodalomra nézve említést, hanem azért is, mivel azon esetben, ha őtet a kora halál az élők sorából ki nem ragadja, kétségkívül mély gondolkodásánál, s bámulást érdemlő tanulási szorgalmánál s szigorú morálitásánál fogva, belőle nagyon jeles író lett volna.*⁶⁽⁵⁸⁾

Feladatunk tehát az, hogy megvizsgáljuk, mennyiben érdemelte meg Leopold Petz tisztelői dicséretét és korrigáljuk a kortársak érthető szubjektivitását.

Mint már említettem Petz 1831-től lelkésként is szolgált Sopronban. Sajnos csak négy, nyomtatásban megjelent prédikációját ismerjük. Kettő közülük az akkoriban minden felekezet lelkészétől elvárt, az uralkodóhoz intézett születésnapjok kategóriájába tartozik.⁷⁽⁵⁹⁾ A másik kettőből azonban a

felvilágosult író hangja szól. Hivatalba lépésekor mondott beszédében a lelkeszt Isten munkatársának nevezte az emberiség nevelésének nagy művében.⁸⁽⁶⁰⁾ Legérdekesebb talán a nagy kolerajárvány idején elhangzott prédikációja:

*(...) von Jahrzehend zu Jahrzehend die entferntesten Nationen dieses Erdenrundes in immer größere Verbindung mit unserm Erdtheil traten (...) und von hier aus Menschlichkeit und Bildung sich bis in die entlegensten Gegenden verbreitete (...) wir auch die Nachtheile jener Verbindung (...) empfinden sollten, daß eine verheerende Krankheit bald auch unser Vaterland zu einem großen Trauerhause machen würde.*⁹⁽⁶¹⁾

A lelkesnek eszébe sem jut, hogy a járványt Isten büntetésének tartsa, egyszerűen a technikai fejlődésért (a földrészek közötti szorosabb kapcsolatért) fizetendő árnak gondolja. Ugyanakkor nyilvánvaló az is, hogy Petz az európai civilizáció terjedését örömmel szemléli.

Hét évvel halála után *Nachgelassene Gedichte*¹⁰⁽⁶²⁾ (Hátrahagyott versek) címmel verseskötete jelent meg. Sajnos a könyv nem árulja el, hogy ki a közreadó, milyen elv szerint rendezte a verseket és vajon Petz összes költeményét olvashatjuk-e benne. Mindjárt a kötet elején található egy nagyon fontos vers, *Die Muttersprache* (Az anyanyelv):

137 *Hier umgibt uns ein Volk, das der Deutschen Zunge verfolgt,
Endlich vom Schlummer erwacht selber ein Pantheon baut.
Deutschland mag uns als Fremdlinge nicht! Nun sollen wir schweigen?
Oder stammeln ein Wort, dem sich die Zunge versagt?*¹¹⁽⁶³⁾

Az egész magyarországi német kultúra tragédiája benne van ezekben a sorokban. Még Petz fiatalkorában is a szűk művelt réteg elsősorban latinul vagy németül olvasott, a német anyanyelv tehát előnyt jelentett. Ez azonban a magyarság kulturális magáratálalásának kora, a modern magyar nyelvű irodalom születése. A bővülő magyar nyelvű, vagy legalábbis érzelmű közönség nem kíváncsi többé német versekre. Németország számára viszont nyelvük ellenére mégis idegenek maradnak. Elhallgassanak, vagy asszimilálódjanak?

A verseskötet, bár kiadásakor Németországban már a romantika korszaka is lezárult, a német felvilágosodás és klasszika terméke. A képzés, a műveltség („Bildung”) fontosságát sugalmazza a legtöbb költemény, így az *Antike Bildung* (Antik műveltség) c. is:

*Dazu bilde den Menschen der Mensch, doch erst bild’ er sich selber.
Denn nur des Künstlers Hand schaffet aus Marmor den Gott.*¹²⁽⁶⁴⁾

Goethe hatása érződik a *Der Chalife Vasik und sein Lehrer Amru am Tage des Regierungsantrittes* (Vasik kalifa és tanítója, Amru, a trónralépés napján) c. versben, ahol a megszerzett tudást előbbre helyezi az örökölt jognál:

*Thronen kann Geburt verschenken
Von ihm lernt’ ich fürstlich denken.*¹³⁽⁶⁵⁾

Más vallásokkal, világnézetekkel szembeni toleranciája is érződik a kötetben. A *Wider die Anmaßung einer neuen Weltsansicht* (Egy új világnézet dölgye ellen) c. versben a következő metaforát használja: a rózsza azt akarja, hogy az egész völgyben csak rózsza nyíljon, hiszen ő a legszebb, és így Istennek is ő tetszene a

legjobban:

*Da rief der Srauch: Nun wird man in dem Thale
Nur Rosen seh'n an jedem Zweige hangen,
Zur höchsten Ehre werden sie gelangen,
Ihr Purpurlicht besiegt die Blumen alle.*

Egy égi hang azonban közbeszól:

*Nach seiner Art soll Gott ein jedes loben!*¹⁴⁽⁶⁶⁾

Petz nem nevezhető azonban rossz epigonnak. Versei technikai értelemben tökéletesek, egy-egy gyöngyszemet is találunk köztük *A Schifferlied der alten Phönicier* (A régi föníciaiak hajósdala) c. műben hét, illetve nyolc szótagú sorokat használ, melyek még egy három és egy négy, illetve két négy szótagú szakaszra bonthatóak. Egyszerű páros rímekkel dolgozik, de erőteljes a belső alliteráció, pl. az „m” és a „w” mássalhangzók esetén. A tartalmilag fontos szavak (hajó, szél, tenger) ismétlése, a rövid mondatok, a kérdő- és felkiáltójelek adják a vers dinamikáját, nyugtalanságát.

138*Meister, seht hinaus auf's Meer:
Weht der Wind – wo weht er her?
Unser Schiff, es steht bereit:
Glück zur Fahrt! der Weg ist weit.
Hebt die Anker, spannt die Segel!
Wie durch Lüfte leichte Vögel
Schiffen wir durch'n weite Meer:
Weht der Wind – wo weht er her?*¹⁵⁽⁶⁷⁾

Feltűnő viszont, hogy Artnerrel összevetve is nagyon kevés a helyi témájú vers. Kifejezetten hazafias jellegűt egyet sem találunk. Sopron is csak egyben jelenik meg az *An eine Quelle in Oedenburg*¹⁶⁽⁶⁸⁾ (Egy soproni forráshoz) c. költemény valószínűleg a Deákkúti forrásról szól. Említettük már Petz meghökkentő nyelvtelhetségét. Sokrétű fordítói tevékenysége a bizonyíték arra, hogy nem a kortársak túlzásával állunk szemben. Még Győrben elkezdte a *Don Quijote* fordítását – magyarra! A sors fintora, hogy ekkor még nem vállalkozott egy könyvkiadó sem a fiatal magyar író művének kinyomtatására, így inkább anyanyelvén kezdett el írni, német író vált belőle. A német irodalom számára Shakespeare-fordításai a legértékesebbek 1824-ben jelent meg *Tetralogie tragischer Meisterwerke*¹⁷⁽⁶⁹⁾ (Tragikus mesterművek tetralógiája) c. gyűjteménye, mely Aiszküloosz *Leláncolt Prométheusz*-át, Szophoklész *Oidipusz király*-át, Calderon *Állhatatos fejedelem*-ét és Shakespeare *Lear király*-át tartalmazza. A *Lear király* még megjelenik Pesten, 1830-ban egy drágább, 1834-ben egy olcsóbb önálló kiadásban.¹⁸⁽⁷⁰⁾ 1836-ban aztán Lipcsében készült el Shakespeare összes műveinek új kiadása, melyben a soproni lelkésznek már három műfordítása szerepel: *Lear király*, *Julius Caesar* és *Coriolanus*. Három év múlva újra kiadták a sorozatot¹⁹⁽⁷¹⁾, majd a *Coriolanus*-t 1868-ban Stuttgartban még egyszer. Számunkra talán érdekesebbek azok a munkái, melyeket magyarból fordított. Mint Kis János visszaemlékezéseiben is olvashattuk, lefordította Kisfaludy Sándor *Csobáncz* c. versét²⁰⁽⁷²⁾ és Fáy András mesegyűjteményét.²¹⁽⁷³⁾ Ez utóbbi fordítása közben levelezett is Fáy Andrással. 1824 decemberében kelt magyar nyelvű levelében Petz már afelett örvendezik, hogy a cenzúra nem húzta meg a művet.²²⁽⁷⁴⁾ Sok a panasz viszont a könyv terjesztésére, hiszen a korabeli

könyvkereskedők mindössze egy-két példányt rendeltek mindenből, újabbakat csak ezek elkelte után, ami azonban hónapokba, évekbe telhetett. Az írók tehát igyekeztek rokonaikat, barátait értesíteni megjelenő alkotásukról és rábeszélni őket a vásárlásra, illetve arra, hogy saját ismeretségi körükben terjesszék a művet. Második levelében, már a mesék megjelenése után, megköszöni Fáy bírálatát és fordítási hibáin ¹³⁹mérgelődik.²³⁽⁷⁵⁾ Az írók és fordítók gyakran távol éltek egymástól és a kiadótól, a posta még meglehetősen lassú volt, így bizony előfordulhatott, hogy az író csak nyomtatott formában találkozott először művével. Lássuk a fordítási hibákat! A *juhász és szamara* c. mesében a „botolhatni” ígét „botozhatni”-nak olvasta:

Melly gyakran lakol a' szegény, ha a' Nagyok hibáznak! kivált ha gőgjük azt hitette el vélek, hogy botolhatni rangjuk 's tekintetek alatt való dolog.

*Wie oft leidet der arme, wen die Großen fehlen! besonders wenn es diesen ihr Stolz weiß macht, daß es zu ihrem Rang und Ansehen gehöre, den Stock gebrauchen zu können.*²⁴⁽⁷⁶⁾

A *téglavető* c. mese tanulságában is van egy kis ferdítés:

O' mely sokkal több az alaton haszon lesőnél a' jószívű ostoba.

*O wie viel mehr wohlmeinende Thoren gibt es als solche, die auf niedrigen Eigennutz erpicht sind.*²⁵⁽⁷⁷⁾

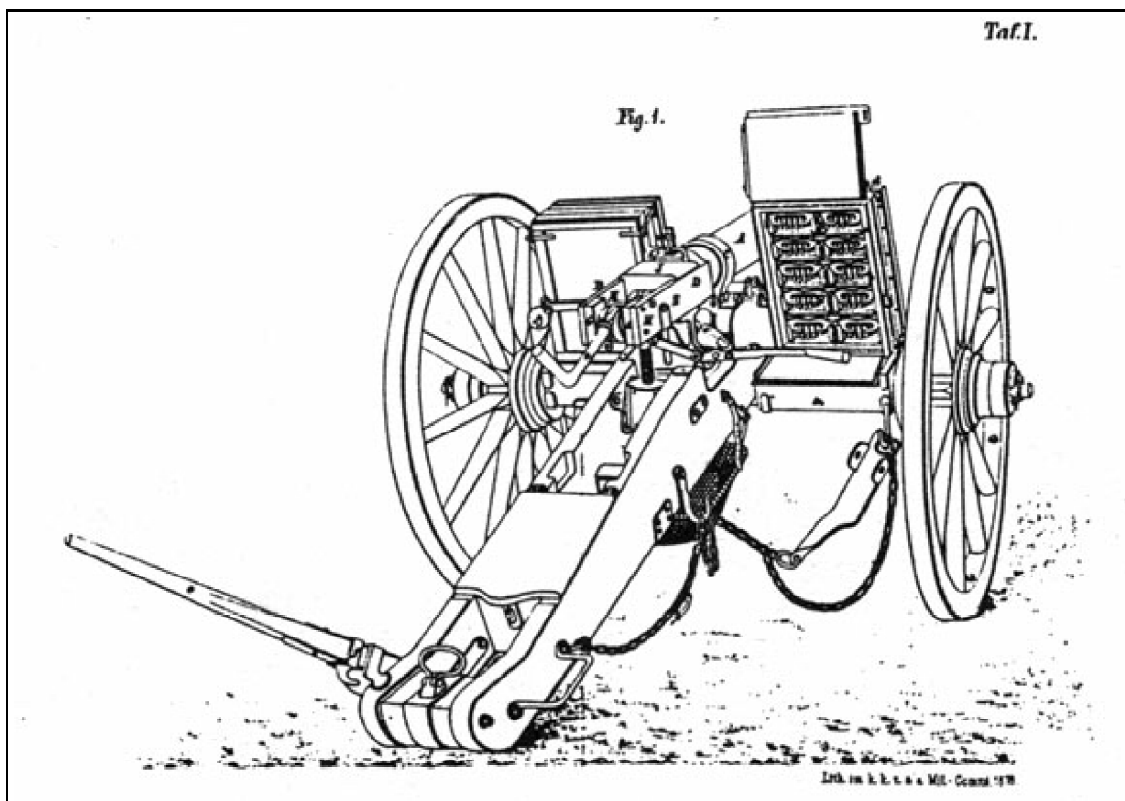
A „nem szoptam az ujjomból” kifejezést A *tolvaj* c. mesében egy Goethe parafrázissal fordította „und die Sache ist Wahrheit nicht Dichtung”²⁶⁽⁷⁸⁾, de a levélben már boldogan közli, hogy megtalálta a megfelelő fordulatot: „ich habe es nicht aus der Luft gegriffen”²⁷⁽⁷⁹⁾

A múlt század eleji Magyarország szűk értelmiségének legnépesebb rétegét kétségkívül a különböző egyházak papjai adták. Különös jelentőséggel bírnak ebből a szempontból a protestánsok, hiszen tehetséges ifjaik Jénába, Halléba, Göttingába, Berlinbe jártak egyetemre és ott megismerhették a legfrissebb nyugat-európai gondolati és művészeti áramlatokat. 1820-ig, amikor a Habsburg-birodalom megtiltotta alattvalóinak a német egyetemek látogatását, hazatérő evangélikus és református lelkészek jelentették Magyarországnak számára az egyik legfontosabb kapcsolatot Európa szellemi vérkeringéséhez. Leopold Petz és Kis János Németországban ismerkedtek meg a legmodernebb irodalmi irányzatokkal és formákkal, majd visszatérve megkísérelték átültetni őket hazai talajba. Míg Kis János országos elismerésre tett szert németből fordított verseivel, melyek szinte azonnal hozzáférhetővé tették a magyar irodalom számára a kortárs nyugati lírát, addig a legalább olyan tehetséges, de német anyanyelvű Petz igazából sehol sem találta meg a helyét. Feltétlen elismerést érdemelnek viszont fordításai, melyekkel hazánk irodalmának hírnevét öregbítette külföldön.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / 140Dávidházy István: A soproni szórólöveg-laktanya

¹⁴⁰Dávidházy István: A soproni szórólöveg-laktanya

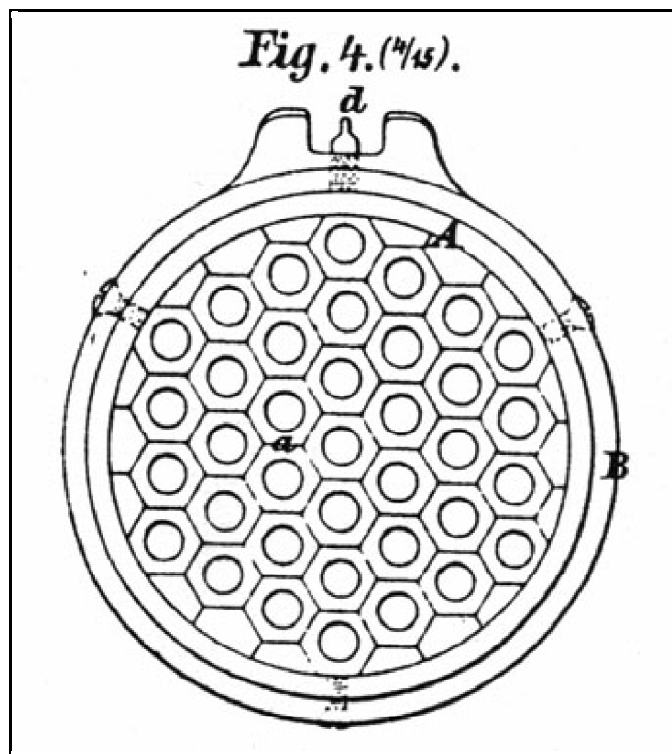
Dr. Heimler Károly Sopron topográfiája (Sopron, 1936) című, ma már nélkülözhetetlen helytörténeti forrásértékű műve az akkori Balfi út 46. sz. (ma Balfi utca 146. sz.) ház adatait közölve, lábjegyzetben a következőket tünteti fel: „Járványkórház. Előbb laktanya (Mitrailleuse-Kaserne)”.

Szórólöveg (Instruktion über die Einrichtung, die Konservierung und die Bedienung der k. k. Mitrailleuse, Wien, 1878.)

Ezen a nyomon elindulva, a Hadtörténelmi Levéltár és a bécsi Heeresgeschichtliches Museum munkatársainak itt is megköszönt segítségével, lépésről lépésre haladva először magáról a mitrailleuse nevű töblblövetű fegyverről sikerült tájékozódni. Ezt a fegyvert a kortársak magyarul szórólövegnek nevezték, a vele foglalkozó mai irodalom¹⁽⁸⁰⁾ a címben is található szórólöveg elnevezést használja. A többféle rendszerű (Montigny, Gatling, Nordenfeldt) fegyver közös jellemzője, hogy a nagyobb tűzgyorsaságot csökötegebe foglalt több gyalogsági fegyvercső alkalmazásával érték el. A több fegyvercső együttes alkalmazása a középkor óta ismert, az ilyen fegyvereket orgonának hívták. Sopronban eddig ismert első említésük 1606-os (Szkv. 214. o.), 1675-ben a városi ácsnak számolják el, hogy a fegyvertárosnál a falszorosban, ahol az orgonák állnak egy új tetőt csinált (Szkv. 206. o.). Pellican Ignác Lőrinc fegyvertáros ¹⁴¹számadásából és leltárából az derül ki, hogy a várost 1692-ben 45 ágyú és mozsár mellett 3 orgona is védte.²⁽⁸¹⁾

A kiegyezés után az 1868-as törvénnyel létrehozott m. kir. honvédségnek 1913-ig nem volt tüzérsége. A szórólöveg-osztagokat gróf Andrássy Gyula miniszterelnök javaslatára 1871-ben kezdték szervezni, szabályzataikat 1. Ferenc József 1872-ben hagyta jóvá. A rendszeresítésre került Montigny-féle szórólövegeket a bécsi Sigl cég szállította a honvédségnek, lövegtalpként a rendszeresített 4 fontos tábori ágyúé szolgált. A csököteget 37 db, Werndl-féle 11 mm-es ürméretű puskacső képezte, a lőszer a füstös lőpor töltetű fémhüvelyes Werndl töltény volt.

A 37 csőből álló csőköteg keresztmetszete

Az 1871 óta 20 dandárból álló honvédségnél dandáronként egy szórólöveg osztagot állítottak fel. Sopronban a budai V. honvédkerülethez tartozó 19. dandár székhelye volt és mivel a szórólöveg osztagokat általában a dandárparancsnokságok székhelyein állították fel, Sopronban is el kellett helyezni az osztagot. A négy löveget kiszolgáló osztag békeállománya és felszereltsége két tisztből, 16 honvédből, 4 háts- és 8 hámoslóból, valamint 9 különböző rendeltetésű kocsiból állott.

A városi közigazgatás irataiban a szórólöveg osztag említése először a budai m. kir. V. honvédkerületi parancsnokság 1871. augusztus 1-jei átíratában fordul elő így: „...hogya a szórólöveg osztály elhelyezése biztosítása ügyében eddig annyi mint semmi sem történt.” A város ekkor nem vállalt a laktanyaépítéssel összefüggésben konkrét intézkedést, az akta külzetén a következő ceruzával írt megjegyzés olvasható: [142](#) „...egyúttal javaslat tételik, miszerint a honvédek az úgynevezett homokvermi (Stiftkaserne) laktanyában³⁽⁸²⁾ szállásoltassanak el.” (APOe V. 17440.).

A város végül is a Schlipper Angeron levő katonai gyakorlótérből (a mai evangélikus temetővel szemben, a Balfra vezető út mentén) átenged a honvédségnek szórólövegek és fogatok elhelyezése céljából egy 377 1/2 négyszögletes telket. A szerződést a Honvédelmi Minisztérium, 1872. június 5-én hagyja jóvá. A létesítendő laktanya Markl József által készített tervét a városi levéltár APOe XXIV. 6514 jelzetszám alatt őrzi. A terv egy 120 fő elhelyezésére alkalmas L alakú épületet foglal magába, amelynek oldalszárnyában konyha, gyógykovács műhely, raktár, iroda és tiszthelyettesi szoba is lett volna. Az épület nyolcablakos főhomlokzatát Markl 19 öl (36 m) hosszúra tervezte.

Az építkezés 1872. június 15-én kincstári kivitelezésben megkezdődött, de mint az a továbbiak folyamán kiderült a Markl-féle tervtől eltérő, annál lényegesen egyszerűbb formában. Az építkezés előhaladásának

ütemére Artner Rezső alezredes, dandárparancsnoknak abból a nem sokkal későbbi keltezésű átiratából következtethetünk, amelyben az épülő laktanyához szükséges tetőcserepeknek sürgős szállítását kéri a városi kezelésben lévő tégláégetőből. (APOe XXV. 17136.).

A szórólöveg-osztagok dandáronkénti beosztása az uralkodó 1873. október 5-i elhatárolása folytán megszűnt. Az osztagokat a kerületek székhelyein osztályokká vonták össze és ezért a soproni szórólöveg-laktanya, mint ilyen, egyéves működés után feleslegessé vált. Egyébként a szórólöveg-osztályokat hároméves fennállásuk után 1875. augusztus 15-ével feloszlatták. A szórólövegek helyett később a fekete löpornál sokkal brizánsabb füstnélküli löporral működtetett géppuskákat vezették be.

A rendeltetését veszített épületegyüttest a kincstár 1875-ben árverés útján értékesíteni kívánta és ezért felkérte a várost az épületek becsértékének megállapítására. A városi tanács egy háromtagú bizottságot jelölt ki erre a feladatra, amelynek Ullein Antal, Markl József és Hasenauer Ágoston voltak a tagjai. A fennmaradt jegyzőkönyv (APOe XXV. 20244) szerint az időközben 200 négyszögöllel megnövekedett területen a következő felépítmények voltak:

A) 30 n. öl alapterületű nagy legénységi szobás épület	2250,—
B) 60 n. öl alapterületű fedeles szín	1500,—
C) Kifalazott húzóskút kútházzal	150,—
D) 43 n. öl alapterületű istálló	2795,—
E) 3 árnyékszék	50,—
F) 43 folyóöl kerítés, à 5,—	215,—
	<hr/>
	6950,— frt

Az értékelést követően nem került sor árverés megtartására, mert ugyanebben az aktacsomagban található egy feljegyzés 1877. szeptember 5-i keltezéssel, amely szerint a Honvédelmi Minisztérium hozzájárult az ingatlan újraértékeléséhez, továbbá a városi tanács egy kérvénye 1878. február 21-éről, amelyben a város, beszállásolási terheinek csökkentése érdekében kéri a minisztériumot, hogy tartsa meg a laktanyát saját birtokában. Ez a tulajdoni állapot maradt fenn 1892-ig, amikor a város a laktanyát [143](#)járványkórház céljára megvásárolta. Az ügyről Finck János polgármester az 1892. évi jelentésének 13. oldalán a következőkben számol be: „A középítkezés terén a lefolyt évben hozott határozatok közül felemlítendőnek tartom még, hogy az úgynevezett szórlövész laktanya a város részéről 1500 frt-ért a honvéd kincstártól átvétetvén, a múlt évben kitört cholera veszélyre való tekintettel és a magas minisztérium utasításához képest 3000 frt-nyi költséggel járvány kórházzá alakíttatott át, mely költség több szükségessé vált pótépitkezés által 375 frt 81 krral megszorodván, a közgyűlés ezen több kiadást a folyó évi köz költség előirányzatba rendelte felvétetni.” A járványkórház 1935-ös állapotát a Heimler-topográfia így írja le: „Járványkórház. Balfi-út 46. sz. Alapítási év: 1892. Fenntartó: Sopron város közönsége. Területe: 573 négyszögöl (beépített terület). Épületek száma: 2. Kórterem: 4. Befogadó képessége (ágyak száma): 69. Gözfertőtlenítő gép: 1.” Itt kezdte meg működését 1943. május 27-én az Erzsébet Kórház tüdőosztálya, amely 1947 kora tavaszán költözött át a belgyógyászat földszinti helyiségeibe.[4\(83\)](#) A Balfi utcai járványkórházat 1952-ben szüntették meg. Az épületekben lakásokat alakítottak ki.

Balfa utca 146. Az egykori szórólöveg-laktanya, majd járványkórház 1996-ban. (Dr. Kubinszky Mihály felvétele.)

Az evangélikus temetőben járva jusson eszünkbe, hogy a vele szemben fekvő két jelentéktelen épület a múlt századokban rettegett kolera utolsó épített emléke, amely a város katonai története egy ma már alig ismert epizódjának köszönheti létrejöttét.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Frank Norbert: Adatok a Dudlesz-erdő flórájához

144 Frank Norbert: Adatok a Dudlesz-erdő flórájához

A Dudlesz-erdő Sopron egyik legkevésbé feltárt és ismert erdeje, melyet kedvező fekvésének – az erdő nagy része határzáron belüli terület volt – és Soprontól való nagyobb távolságának köszönhet. Az erdő – melynek mai területe 1033,6 ha – egykor a Dági, majd a Weysbacher család tulajdona volt a korai középkorban. Sopron szabad királyi város 1418-ban vásárolta meg az erdőt Weysbacher János bécsi tanácsostól, mely vásárlást Zsigmond király 1419-ben szentesítette is (CSAPODY 1975). Ma az erdő kezelője a Tanulmányi Erdőgazdaság Sopronkörnyéki Erdészete.

A Dudlesz-erdő és a Bécsi-domb védetté nyilvánítását már KAÁN Károly (1931) is javasolta, melynek megvalósítása – ha megkésve is – a közeljövő feladata (AGÓCS et al. 1997).

Növényföldrajzi szempontból a Dudlesz-erdő a *Praenoricum* flóraidék *Laitaicum* flórajárásába tartozik. A *Laitaicum* elnevezés BOROS Ádámtól (1928, 1929) származik, aki 1928-ban a *Praenoricum* északi

területét elhatárolta a flóraidék többi részétől. KÁRPÁTI (1956) tisztázta a flórajárás határait, ezek szerint északon Királyhida (Bruck an der Leitha), Bécsújhely (Wiener Neustadt), Lajtaújfalu (Neudorf an der Leitha); délkeleten-keleten a határ Kismarton (Eisenstadt), Cinfalva (Siegendorf), Kelénpatak (Klingenbach), Sopron (a határtól a városig a 84. sz. műút nyomvonala), Harkai-kúp, Balf, Fertő nyugati partja, Ruszt (Rust), Pátfalui-fennsík (Parndorfer Platte).

A Dudlesz-erdő botanikai, történeti, erdőgazdasági kutatását 1995 őszén kezdtem el, azzal a céllal, hogy Sopron egyik „legelzártabb” erdejét megismerjem és megismertessem a város polgáraival, valamint hozzájáruljak a Sopron környékén lévő erdők, rétek florisztikai és vegetáció-feltárásához. A dudleszi kutatás több éven keresztül tart, ami feltehetően újabb és újabb történeti, valamint botanikai eredményeket, érdekességeket fog hozni.

A dolgozatban felsorolt fajok általában *potenciálisan veszélyeztetettek (PV)*, azaz areájuk kicsi, előfordulásuk lokális, illetve elterjedési területük határán élnek. Ezen növények még viszonylag gyakoriak, azonban állományaik csökkennek és termőhelyeik veszélyeztetettek. A veszélyeztetettség kategóriák mellett feltüntettem a faj védettségét és eszmei értékét is (V: ... Ft), ahol ezt törvényileg meghatározták (SZMORAD-TÍMÁR 1995).

Anemone sylvestris L. – Erdei szellőrózsa PV; V: 2000 Ft

WALLNER (1903) említi „napos helyeken”, illetve GOMBOCZ (1906) „köves, bokros helyeken” megjelöléssel. A széles nyiladékok kereszteződéseinél kialakult sztyeppréteken több helyen bőven megtalálható volt még a 60–70-es években.¹⁽⁸⁴⁾ Terepbejárásaim során eddig nem sikerült megtalálni.

¹⁴⁵**Pulsatilla grandis** Wender. – Leánykökörcsin PV; V: 10000 Ft

Dudlesz-erdei előfordulásának súlypontja az egykori fáslegelőre és környékére esik. Szálanként megtalálható a volt műszaki zár felhagyott részein is. Állománya ma kb. 30 tő.

Leánykökörcsin – *Pulsatilla grandis* Wender

Pulsatilla pratensis* ssp. *nigricans (Störck) Zamels – Fekete kökörcsin V: 5000 Ft

Az egykori műszaki zár környékén szálszerűen a megjelenése, a Dudlesz-erdő és a Kőhidai-medence találkozásánál mintegy 50 példány található. GOMBOCZ (1906) is említi „napos, köves dombokról”, illetve a „Dudlers” erdőtől.

***Adonis vernalis* L.** – Tavaszi hérics PV; V: 2000 Ft

WALLNER (1903) és GOMBOCZ (1906) is említik a „Dudlers”-erdőtől konkrét helymegjelölés nélkül. Az osztrák–magyar határ közelében, az ún. telefonos nyiladék mentén tömeges az előfordulása, valamint a gerincvonulaton végig cserestölgyesekben (*Quercetum petraeae-cerris*), és a befenyvesített (*Pinus sylvestris* cult., *Pinus nigra* cult.) tagok széléin.

***Aquilegia vulgaris* L.** – Harangláb PV; V: 10000 Ft

CSAPODY (1949) említi, mint kivadult faj egy példányát az egykori Hubertusz vendéglő környékéről. Saját megfigyeléseim szerint kb. 10 egyed elszórtan fordul elő a területen.

146 *Asarum europaeum* L. – Kapotnyak

GOMBOCZ (1906) is már említi, mint „árnyékos, nedves erdőkben” előforduló fajt, pl. a „Dudlers”-ből. Több helyen is sikerült ezt az üde erdőkre jellemző növényt megtalálni, mely bizonyítéka lehet az egykori jobb vízgazdálkodásnak és egy mezofilabb erdőtársulásnak. A Galamb-árok feletti nyiladékok mentén is

előfordul gyertyános-kocsánytalan tölgyesekben (*Quercus petraeae-Carpinetum*).²⁽⁸⁵⁾

Dictamnus albus L. – Nagyezerjófű V: 5000 Ft

WALLNER (1903) a „Dudlers”-ből említi általános megjelöléssel „napos dombokon”. Mostani előfordulása mészkedvelő tölgyesekben és kirtókult fenyvesekben van. Állománya több száz tő.

Polygala major Jacq. – Nagy pacsirtafű PV; V: 2000 Ft

GOMBOCZ (1906) saját megfigyelése szerint „száraz réteken, köves helyeken” említi, megjelölve a „Dudlers”-erdőt. CSAPODY megerősíti a faj előfordulását a területen.³⁽⁸⁶⁾

Rhamnus saxatilis Jacq. – Sziklai benge PV; V: 10000 Ft

Laitaicum előfordulása közismert, azonban ennek súlypontja a Szárhalmi-erdőben van. A Dudleszben mintegy 15 példány található az erdőrészek, erdőtagok szélén, felhagyott bányagödrök, volt katonai létesítmények környékén.

Galium sylvaticum L. – Erdei galaj

GOMBOCZ (1906) szerint a „Dudlers-erdő”-ben előfordul, melyet CSAPODY (1993) cáfol. Véleményem szerint is ez a mészkerülő, üde lombos faj a területen nem él.

Scabiosa canescens W. et K. – Szürkés ördög szem V: 5000 Ft

WALLNER (1903) említi „száraz dombokon, különösen mészkövön... Dudlers”-ben. Az eddigi terepbejárások során még nem került elő, bár CSAPODY megerősíti a faj előfordulását a Dudlesz-erdőben.⁴⁽⁸⁷⁾

Scabiosa columbaria L. – Galambszínű ördög szem PV

WALLNER (1903) szerint „száraz dombokon” fordul elő; Sopron környékéről csak a „Dudlers”-ből említette. Az eddigi terepbejárások során nem került elő.

Linum hirsutum ssp. **glabrescens** (Rochel) Soó – Borzas len V: 5000 Ft

GOMBOCZ (1906) mint *Linum hirsutum* L.-ként írja le a „Dudlers”-ből, melyet azonban eddig nem sikerült megtalálni. CSAPODY a 60–70-es években tömegesen találta a Dudlesz déli gerincútja mellett, kitermelt feketefenyvesekkel szemben. Szerinte kell „hírmondónak” lennie a területen, amit eddig sajnos nem sikerült megtalálni.

Linum flavum L. – Sárga len PV; V: 5000 Ft

WALLNER (1903) említi erdők tisztásairól, pl. a Dudlesz- és a Balfi-erdőből, illetve GOMBOCZ (1906) „napos, száraz helyeken, irtásokban”. Az eddigi terepbejárások során még nem került elő.

¹⁴⁷**Linum tenuifolium** L. – Árlevelű len V: 5000 Ft

GOMBOCZ (1906) „napos, kopár dombokról, különösen mészen” említi a „Dudlers” erdőből. Jelenleg ilyen terület az erdőben nincs, így a faj valószínűleg eltűnt. Azonban CSAPODY szerint a területen megtalálható volt.⁵⁽⁸⁸⁾

Nagyvirágú gyíkfű – *Prunella grandiflora* – (L.) Jacq.

***Euphorbia verrucosa* L.** – Bibircses kutyatej

CSAPODY (1993) említi a Dudlesz-erdőre konkrét helymegjelölés nélkül, szerinte az ún. telefonos nyiladék mellett megtalálható még néhány tő. [6\(89\)](#)

***Gentianella ciliata* (L.) Borkh.** – Prémes tárniczka PV; V: 10000 Ft

WALLNER (1903) szerint a „Dudlersben gyakoribb, mint a Zárhalm erdőben”, valamint GOMBOCZ (1906) is említi. Ennek ellenére megfigyeléseim szerint csak 2 helyen fordul elő. Mindkét előfordulás cseres-tölgyesben (*Quercetum petraeae-cerris*) található.

***Pulmonaria angustifolia* L.** – Keskenylevelű tüdőfű PV; V: 5000 Ft

CSAPODY (1953) szerint a Hubertusz-vadászház mögött fordul elő, ezen a területen azonban 9 éves feketefenyő (*Pinus nigra*) és vörösfenyő (*Larix decidua*) állomány található.

148 *Prunella grandiflora* (L.) Scholler – Nagyvirágú gyíkfű V: 5000 Ft

A Dudlesz-erdő szélén, a volt műszaki zár mellett, az egykori ún. „Viehtrift” beerdősülő részén kb. 10 tövet találtam. A litaicum előfordulását eddig még nem jelezték.

***Aster amellus* L.** – Csillagőszirózsa PV; V: 2000 Ft

GOMBOCZ (1906) szerint – hivatkozva Deccardra és Szontaghra – a „Dudlers-erdőben” fordul elő, melyet CSAPODY is meg tud erősíteni⁷⁽⁹⁰⁾, bár a terepbejárások során még nem került elő a faj.

Buphthalmum salicifolium L. – Ökörszem PV; V: 5000 Ft

Az egész erdő területén gyakorinak mondható az előfordulása cseres-tölgyesekben (*Quercetum petraeae-cerris*) és a nyiladékok szélén.

Carlina acaulis L. – Szártalan bábakalács PV, V: 2000 Ft

A volt műszaki zár beerdősülő részén 2 tövet találtam.

Jurinea mollis (L.) Rchb. – Kisfészkű hangyabogáncs V: 2000 Ft

GOMBOCZ (1906) említi a „Dudlers-erdőből”, azonban a területen eddig nem sikerült megtalálni.

Primula veris Huds. – Tavaszi kankalin

A Dudlesz-erdőben számos helyen tömegesen megtalálható ez a koratavaszi növény.

Salix elaeagnos Scop. – Parti fűz V: 2000 Ft

WALLNER (1903) Taxnerre⁸⁽⁹¹⁾ hivatkozva említi: „egyetlen egy bokor a Dudlers szélén.” Valószínűleg az ún. Stubenzaussig⁹⁽⁹²⁾ területén fordulhatott elő a faj, mely az állomány kitermelése után eltűnt. GOMBOCZ (1906) is említi. Jelenleg ezen a helyen a Virág völgy szőlőskertjei találhatók.

Allium montanum F. W. Schm. – Hegyi hagyma

CSAPODY (1949) említi a Dudleszből és a Hubertusz-vadászlak környékéről. A Dudlesz-erdőből eddig még nem került elő, a Hubertusz-vadászlak környékén 9 éves feketefenyő (*Pinus nigra*) és vörösfenyő (*Larix decidua*) sűrű fiatalos található.

Allium sphaerocephalon L. – Bunkós hagyma V: 2000 Ft

GOMBOCZ (1906) leírja a „Dudlers”-ből. Mintegy 80 tövet számláló állomány található a területen. Ezek nagy része a nyiladékok mentén, illetve az erdő szélén van.

Lilium martagon L. Turbánliliom V: 2000 Ft

GOMBOCZ (1906) a „Dudlers-erdőben mészen” találta meg. Szálanként az egész területen van, bár sehol sem tömeges. Állománya mintegy 80–100 tő.

¹⁴⁹**Iris graminea** ssp. **pseudocyperus** L. – Pázsitos nőszirm PV; V: 5000 Ft

WALLNER (1903) szerint „bokros dombokon, réteken, erdőszéleken”. KÁRPÁTI (1934) is említi, hivatkozva GOMBOCZ (1906) „Sopronvármegye növényföldrajza és flórája” című munkájára. A területen három helyen fedeztem fel, keleti kitétségű nyiladékokon.

Apró nőszőrom – *Iris pumila* L.

***Iris pumila* L.** – Apró nőszőrom V: 5000 Ft

WALLNER (1903) „napos, meszes talajról”, illetve GOMBOCZ (1906) „száraz, napos, homokos dombokról” említi. Ilyen terület csak a volt műszaki zár északi részén, egy be nem fenyvesített 40 m²-es rész, ahol 25 tövet számláló állománya található. Valószínű a befenyvesítés előtt tömeges lehetett az erdő ezen részén.

***Iris variegata* L.** – Tarka nőszőrom V: 5000 Ft

Több száz töv található kisebb-nagyobb foltokban az egész erdőben, tömegesen csak a nyiladékok mentén. WALLNER (1903) szerint „köves, napos dombokon”.

***Cephalanthera damasonium* (Lili.) Druce** – Fehér madársisak V: 5000 Ft

CSAPODY (1953) a Galamb-árkot említi, mint előfordulási helyet, azonban e területről nem került elő.

150 *Cephalanthera longifolia* (L.) Fritsch – Kardos madársisak V: 5000 Ft

Az eddigi terepbejárások során 2 helyen összesen 5 tövet találtam, mivel a teljes terület még nem került térképezésre, valószínű még pár példány felbukkanása.

Cephalanthera rabra (L.) Rich. – Piros madársisak V: 5000 Ft

GOMBOCZ (1906) szerint a „Dudlers erdőben” előfordul, azonban az eddigi vizsgálatok ezt nem erősítették meg.

Epipactis atrorubens (Hoffm.) Bess. – Vörösbarna nőszőfű PV; V: 5000 Ft

GOMBOCZ (1906) Sopron környékéről kizárólag a „Dudlers” erdőt említi. Az eddigi terepbejárások során még nem került elő.

Epipactis helleborine (L.) Cr. – Széleslevelű nőszőfű V: 5000 Ft

GOMBOCZ (1906) szerint a „Dudlers”-erdőben előfordul, melyet sajnos megerősíteni nem tudok.

Limodorum abortivum (L.) Sw. – Gébics PV; V: 10000 Ft

WALLNER (1903) szerint erdőszeleken fordul elő a Dudleszben. Az eddigi terepbejárások során még nem került elő.

Neottia nidus-avis (L.) Rich. – Madárfészek V: 2000 Ft

Mint a nagyzezerjófű (*Dictamnus albus*), illetve a tarka nőszirm (*Iris variegata*), a madárfészek is a leggyakrabban előforduló faj a területen. A cseres-tölgyesekben (*Quercetum petraeae-cerris*) és az árkokban (Galamb-, Kis- és Nagyhársárok) lévő gyertyános-kocsánytalan tölgyesekben (*Quercus petraeae* – *Carpinetum*) megtalálható.

Platanthera bifolia (L.) Rich. – Kétlevelű sarkvirág V: 2000 Ft

Fiatal cseres-tölgyesekben (*Quercetum petraeae-cerris*) szálsként előfordul. Mintegy 50 tövet számláló populációja él a területen. WALLNER (1903) is említi a fajt pl. a Váris, Dudlesz-erdőből.

Gymnadenia conopsea (L.) R. Br. – Szúnyoglábu bibircsvirág PV; V: 5000 Ft

Az irodalomban egyedül GOMBOCZ-nál (1906) fordul elő, melyet sajnos nem tudok megerősíteni. Az országhatár mentén volt megtalálható, mely élőhely a műszaki zár létesítésével eltűnt.¹⁰⁽⁹³⁾

Orchis militaris L. – Vitéz kosbor PV; V: 10000 Ft

Ez a GOMBOCZ (1906) által leírt kosbor a területről eddig egyáltalán nem került elő, bár termőhelyi adottságai szerint előfordulhat.

Orchis purpurea Huds. – Bíboros kosbor PV; V: 10000 Ft

Húsz tövet számláló állományai nagy részben az árkokban (Galamb-, Kis- és Nagyhársárok) találhatók. Ezen árkok jelentős része gyertyános konszociációk, egykori gyertyános-kocsánytalan tölgyes állományok maradványai.

151 Corallorhiza trifida Chatelain – Korallgyökér PV; V: 5000 Ft

KÁRPÁTI (1932) Kárpáti Elemérre hivatkozva említi a Hubertusz-vadászlak környékéről, tölgyerdőből (Eichenwald). Ma meglehetősen valószínű.

Carex alba Scop. – Fehér sás

A területen eddig csak egy helyről került elő ez az üde gyertyános-tölgyesekre jellemző ritka sás.

Carex flacca Schreb. – Deres sás

A Dudlesz-erdőben számos helyen lehet találkozni ezzel a láprétekre és kaszálókra jellemző sással.

Carex michelii Host – Sárgás sás

Az erdő szélén a volt műszaki zár közelében található ez az erdőssztyep faj.

Carex montana L. – Hegyi sás

A hegyi sás a dudlesz-erdei cseres-kocsánytalan tölgyesek mezofil részein tömegesen megtalálható.

Stipa capillata L. – Kunkorgó árvalányhaj

WALLNER (1903) „száraz, sovány gyepekről” említi. A terepbejárásaim során csak egyetlen egy helyen találtam meg, egy felhagyott gödör mentén. Állománya mintegy 0,5–0,8 m².

Stipa joannis Čelak. – Hegyi árvalányhaj V: 5000 Ft

GOMBOCZ (1906) említi a „Dudlers”-ból; a terepi bejárások során eddig még nem került elő.

Mint a felsorolásból is kitűnik, egyes fajok előfordulása bizonytalan, az egykori előfordulásuk mai megléte megkérdőjelezhető, ezért a Dudlesz-erdő további botanikai feltárást igényel.

Végezetül köszönetet mondok dr. Csapody István c. egyetemi tanárnak a kézirat lektorálásáért és dr. Bartha Dénes tanszékvezető egyetemi docensnek értékes tanácsaiért.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Frank Norbert: Adatok a Dudlesz-erdő flórájához / Felhasznált irodalom:

Felhasznált irodalom:

Agócs J. et al. (1997): A Dudlesz-erdő. In: Sopron természeti értékei IV. Védelemre tervezett területek külterületen. – Soproni Egyetem Növénytani Tanszék, Sopron, p. 27–33.

Boros Á. (1928, 1929): A Pannonicum és a Praeillyricum kapcsolata. Les rapports entre les territoires floraux Pannonicum et Praeillyricum. – Magyar Botanikai Lapok 27: 51–56.

Csapody I. (1949): Kiegészítő adatok Sopron flórájának ismeretéhez. – Erdészeti Kísérletek 49: 149–153.

Csapody I. (1953): Új növény-előfordulások Sopron környékén és Baranyában. – Erdőmérnöki Főiskola Évkönyve 1951/52, p. 17–21.

152 Csapody I. (1975): Sopron város erdőbirtokának kialakulása és a középkori erdőgazdálkodás nyomai. In: Kolossváry Sz.-né (szerk.): Az erdőgazdálkodás története Magyarországon. – Akadémiai Kiadó, Budapest, p. 107–123.

Csapody I. (1993): Florisztikai adatok Sopron környékéről. – Soproni Szemle 4: 318–322.

Frank N. (1997): Védett növények a soproni Dudlesz-erdő flórájában. – Kitaibelia (megjelenés alatt).

Gombocz E. (1906): Sopronvármegye növényföldrajza és flórája. – Matematikai és Természettudományi Közlemények 28: 401–557.

Kaán K. (1932): Természetvédelem és természeti emlékek. – Királyi Magyar Természettudományi Társulat, Budapest.

Kárpáti Z. (1932): Adatok Sopronvármegye flórájához. Beiträge zur Flora des Komitates Sopron

(Ödenburg). – Annales Sabariensis Folia Musealis 1: 4–6.

Kárpáti Z. (1934): Újabb adatok Sopron vármegye flórájához II. – Vasi Szemle 1: 174–178.

Simon T. (1992): A magyarországi edényes flóra határozója. Harasztok–Virágos növények. – Nemzeti tankönyvkiadó, Budapest, pp. 892.

Szomorad F.–Tímár G. (szerk.) (1995): Növénytársulástani és ökológiai tanulmányok. TILIA Vol. 1., pp. 210. + 1. Tab.

Wallner I. (1903): Sopron környékén található virágos növények és edényes cryptogamok nemei és fajai. – Soproni Áll. Főreáliskola Értesítője, p. 1–42.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Frank Norbert: Adatok a Dudlesz-erdő flórájához / Angaben zur Flora von Dudlesz-Wald (Zusammenfassung)

Angaben zur Flora von Dudlesz-Wald (Zusammenfassung)

Der Verfasser befasst sich seit Ende 1995 mit der Geschichte, Flora des Dudlesz-Waldes. Seit dem hat er mehrere Angaben über die Flora gesammelt, daraus feststellbar, dass einige Pflanzen heute nicht auffindbar sind, obwohl sie Wallner (1903), Gombocz (1906) oder Csapody (1949, 1953, 1975, 1993) gefunden und veröffentlicht haben. Verfasser hofft auf neue Angaben über die Flora, bessere Kenntnisse dieser Gegend und zur Forstwirtschaft auf naturnahe Grundlagen beizutragen.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

153 SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Sarkady Sándor: Szokolay Sándor és Becht Rezső kézfogása*

Sarkady Sándor: Szokolay Sándor és Becht Rezső kézfogása^{*(94)}

A soproni népszavazás, 75. évfordulóján rendezett ünnepség-sorozatnak kiemelkedő eseménye volt a Szokolay-Becht: *Soproni Akvarellek* (op. 140.) c. szimfonietta ősbemutatója, amelyre a Petőfi Színházban került sor 1996. december 14-én.

A zenemű alkalomra született, de maradandóra formálta az ihlet. A patinás Becht-versek már több mint négy évtizede készen várakoztak, a néhány éve Sopronban telepedett Szokolay Sándor viszont lélekben állt készen, hogy művészetével maga is hitet tegyen a hűség városa mellett.

Szokolay 1996. október 27-ére készült el a mű első tételével, a Tavasz-pasztorállal, ezt követte a

Nyár-Capriccio majd az Ősz-Notturmo, s november 20-án a befejező rész, a Hó-menüett-Finale partitúráját is kezükbe vehették, akikre a szimfonietta diadalra vitelének feladata várt: a karnagy, a szólista és a zenekar tagjai.

Kossuth-díjas zeneszerzőnk dedikációjában – mintegy dióhéjba sűrítve – ott van szinte a mű születésének egész története: *Sopron Város felkérésére – az 1921. évi népszavazás 75. évfordulója tiszteletére –, hódolattal a „Hűség városának”! Szeretettel Zempléni Mária operaénekes, Dárdai Árpád karnagy és a soproni Liszt Ferenc Szimfonikus Zenekar részére! – Szimfonietta zenekarra szoprán szólóval – Becht Rezső versciklusa nyomán – négy tételben.*

Az ősbemutatóra zsúfolásig megtelt a Petőfi Színház. A négyteteles kis remekmű forró, osztatlan sikert aratott.

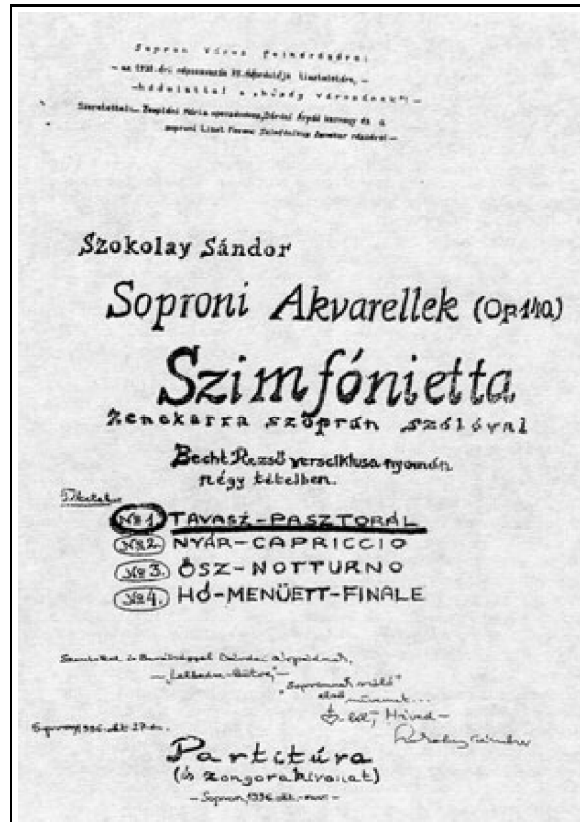
A zenei hangszerelésnek és a világos, sodró erejű zenei gondolatoknak köszönhetően a mű minden pillanatban újszerű, magával ragadó volt. Becht Rezső finom, hol szelíden elmosódó, hol harsány színekkel kiviruló költői képei méltó zenei látomásokban keltek új életre. A versek az évszakok hangszínképrázatává lényegültek át. A szvit tételeiben pedig végig jelen volt és hatott az a finoman árnyalt zenei nyelv, amely összetéveszthetetlenül csak a Szokolayé. (Ezt a letisztult zenei kifejezőerőt csodálhattuk már a Mester Margit-operájában is.)

A befogadást és a megértést elősegítette, hogy mielőtt a zenemű felhangzott volna, a közönség megismerkedhetett a Szimfonietta szövegével – Becht Rezső verseivel is.

A négy költeményt Székelyi József Jászai-díjas színművész mondta el – tökéletes beleérzéssel, lebilincselő tiszasággal és elbűvölő kifejezőerővel.

A nagy sikerű ősbemutatón az MTV 2. forgatóstábjába is jelen volt. (A legemlékezetesebb percekben az ország közönsége is gyönyörködhetett, amikor is a *Magisten* c. sorozatban Sopront mutatta be a televízió.)

Szokolay ünnepi művének bemutatása és Székelyi József emlékezetes versmondása nyomán élénk érdeklődés ébredt a megzenésítésre került versek *szövege* iránt is. A város közönsége büszkén vette tudomásul, hogy a szövegíró költő Sopron szülötte, de a versek – különösen a fiatal és a középnemzedék előtt – teljességgel ismeretlenek voltak.

154A partitúra címoldala – Szokolay dedikációjával

155A Soproni Kis útitárs első lapja – Becht dedikációjával (Ifj. Sarkady Sándor gyűjteményéből.)

Becht Rezső: SOPRONI AKVARELLEK
TAVASZ

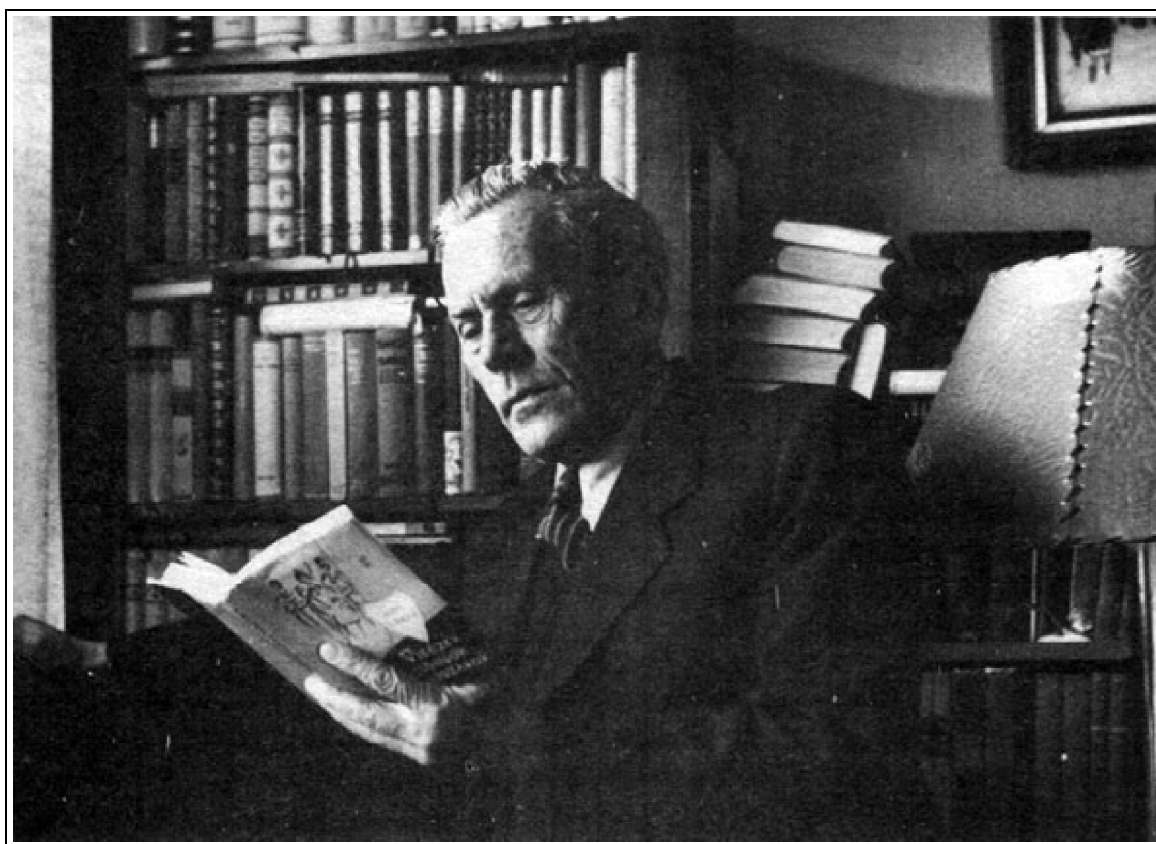
*Hallod a pattanó rügyek zenéjét?
Pezseg a pázsit és zsendül a lomb.
Áttört az élet a tél sötét éjén,
Héricsőtől sárga a tavaszi domb.*

*Varrja a nap már aranyos tűvel,
Selyemkék égen az új, zöld ruhát.
Lepkeszárny lebben és szerelmes szívvel
Rikolt a rigó a kerteken át.*

*Lázban a hegyek a tavaszi szélről,
Vágyva néz erre egy havas orom.
Holnapra tán már a tavasz tűzétől,
Szirmokra bomlik a Várostorony.*

156 Ezért határozott úgy a folyóirat kuratóriuma és szerkesztőbizottsága, hogy a megzenésített versek szövegét a Soproni Szemlében közlésezi.

Annak idején, az 1937-ben indult „kultúrtörténelmi folyóirat” alapító szerkesztője, Heimler Károly is éppen Becht Rezsővel tett *kivételt*; egyedül a nagy nevű írónak adva lehetőséget, hogy a tudományos munkák társaságában szépirodalmi művekkel is jelentkezessen. (Így pl. a folyóirat 1938-as évfolyamában látott először napvilágot folytatásokban – 1939-ben pedig önálló könyvként is megjelent – Becht *Soproni évszakok* c. tüneményes prózája, amely számunkra most azért is érdekes, mert annak egy-egy versbe kívánczozó pillanatképéből születtek meg másfél évtizeddel később a *Soproni Akvarellek* lírai darabjai.)

Becht Rezső az Akvarellek írása idején. (Hauer Kurtné tulajdonában.)

Becht az *Akvarelleket* 1955 szeptemberében írta. A ciklus eredendően nyolc versből állott. (Tavaszi, Nyár, Ősz, Ciklámen-keringő, November, Szüreti nóta, Hómenüett, Sí-nóta). Ebből öt a *Soproni Kis útitárs* c. idegenforgalmi programfüzetben napvilágot látott 1967-ben. (Az apró füzetecske ma már gyakorlatilag hozzáférhetetlen kuriózumnak számít.)

1976-ban, a *Soproni Írók Antológiájában*, ismét megjelent a ciklus két – talán legjobban sikerült – darabja, ezúttal *Soproni tavasz* és *Soproni ősz* címmel. A két verset a Városi Tanács felkérésére Balázs Árpád Liszt-díjas zeneszerző zenésítette meg Sopron szabad királyi városi rangra emelésének 700. évfordulójára. A mű *Soproni képek* címen 1977. április 1-jén este 7 órakor került bemutatásra – több más zenemű **157**társaságában – a Művelődési Központ hangversenytermében. (A soproni Liszt Ferenc Leánykart Kovács Sándor vezényelte.)

Nyilvánvaló, hogy nem a véletlen műve az az érdeklődés, ami Becht Rezső művei iránt a sorjázó évtizedek múlásával újra és újra felébred.

Becht sok műfajban alkotott maradandót. Novellái, versei, versfordításai figyelemreméltóak csakúgy, mint tanulmányai, kritikái vagy emlékiratai.

A *Soproni Akvarellek* most közlésre kerülő négy darabjából a poéta Becht Rezső arcéle rajzolódik ki előttünk. A lírai miniatűrök az évszakok futását, a születés és az elmúlás kereké alá vetett élet örök körforgását idézik, ám a változó négy évszak „ruháját” mindig a soproni táj színpompás szálaiból szövö a költő!

A tavasz tüzetől *szirmokra bomlik a Várostorony*; a nyár pacsirtás hajnalain a nap a *Pinty-tetőn túl* kél föl, s arany sugarától a *kukoricaföldön túl a Szent Mihály is fényre gyúl*. Ősszel a lengedező ökörnál a *Vashegy mögött* úszik el, s ha *sünje pattan fénylő gesztenyének*, a gyümölcs a löverkert földjén koppan... – Ha télen a hulló hópihék szellemtánca *egy rég holt emberpár* alakját idézi, a két árny a Fő téren, a hóbodros *Storno-ház sarkán* várakozó batárból lép elénk...

Soproni a tavasz, a nyár, az ősz, a tél. Ám a színpompás, boldog-szomorú körforgásban – s éppen ez a költő varázslata! – káprázó vagy éppen elrévedő szemünk előtt egyszer csak *időtlen*né válik a táj és az ember – a vers pedig *örök érzések* hordozójává nemesedik.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Becht Rezső: SOPRONI AKVARELLEK

158Becht Rezső: SOPRONI AKVARELLEK

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Becht Rezső: SOPRONI AKVARELLEK / TAVASZ

TAVASZ

*Hallod a pattanó rügyek zenéjét?
Pezseg a pázsit és zsendül a lomb.
Áttört az élet a tél sötét éjén,
Héricsztól sárga a tavaszi domb.*

Varrja a nap már aranyos tűvel,

*Selyemkék égen az új, zöld ruhát.
Lepkeszárny lebben és szerelmes szívvel
Rikolt a rigó a kerteken át.*

*Lázban a hegyek a tavaszi szélről,
Vágyva néz erre egy havas orom.
Holnapra tán már a tavasz tüzeitől
Szirmokra bomlik a Várostorony.*

**1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Becht Rezső: SOPRONI
AKVARELLEK / NYÁR**

NYÁR

*Pacsirtás hajnal...
Lobogó hajjal
kél már a nap a Pinty-tetőn túl.*

*Nézd, fésüli a Fertő nádját –
most szürcsöli az éji párát,
már szőlők tövét fűti fel.*

*Most aranyküllőit kitarja
a tetőn innen nyíló tájra –
már látja magát ezer színben
a Tómalom bársony vizében.*

*Fut már tovább...
Amott, odább
a kukoricaföldön túl
a Szent Mihály is fényre gyúl.*

*Már kipirulnak a tetők,
a Lőverek, a dombtelek –
s a hullámtestű hegyvilág
kitárul, mint egy fényvirág.*

*Kakukkos völgyek,
százados tölgyek
őrzik a csendet s a nyár illatát.*

Itt áfonya és málna érik –

*ott gyanta forr és virág kéklík –
s a gomba emeli fejét.*

*De most az Ördögárok csendjét,
a ciklámenek izzó kelyhét,
lám, felveri egy őzcsapat,
mely robogva ott áthalad.*

*Kaszára vár már
rét, határ –
a fürdők felől víg zsvaj,
napbarnította nyári zaj.*

*S ha jön a langyos alkonyat,
benépesül sok rejtett pad,
s a csillagtakaró alatt
aludni tér egy nyári nap.*

**1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Becht Rezső: SOPRONI
AKVARELLEK / ŐSZ**

159 **ŐSZ**

*Már lankad a fény és nyúlnak az árnyak,
a sárga napfény ó-arannyá lett.
A Vashegy mögött lengő ökörnyalak
úsznak lomhán az érikák felett.*

*És minden erdő körben lángra gyúlva,
színharsonákkal enyészetbe száll.
Az őszikét már őszi szellő fújja,
mely mécsesként a nyárnak sírján áll.*

*A Lőverekben bujkál még az ének:
ott sárgult lomb közt pirul a gyümölcs.
S míg sünje pattan fénylő gesztenyének,
az élet teljén örvendez a bölcs.*

**1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Becht Rezső: SOPRONI
AKVARELLEK / HÓ-MENÜETT**

HÓ-MENÜETT

*Hull a hó – imbolygó
szellemtánc – halk minét.*

*Jégcsipkék – hólepkék –
cirpelő vén spinét.*

*Szép, ódon házakon
libegő hóbodor –*

*hó-zsabós párkányon
hókucsmás kőszobor.*

*Amott a Storno-ház
sarkán egy batár vár*

*belőle, ím, kiszáll
egy rég holt emberpár.*

*A villanyfény alatt
riadtan inganak,*

*s a gyilkos fény elől
lány hová foszlanak.*

*Hull a hó – imbolygó
szemfedő – bús sallang –*

*a Kecse-templomban
kondul az estharang.*

Szokolay Sándor méltó szöveget karolt fel, mikor Becht Rezső verseit választotta ünnepi szimfoniettája szövegéül. Szívemelő érzés volt, hogy a század legjelentősebb soproni írója – a város első Hűség-díjasa – műveivel jelen lehetett a Népszavazás 75. évfordulójára rendezett ünnepségen.

És sokatmondó az a néhány szó is, amit a *Soproni Akvarellek* bemutatója után Dárdai Árpád karnagy fogalmazott meg nyilatkozatában: *Nagy öröm, hogy ez a kis remekmű méltó módon, örökérvényűen fejezi ki egy, a magyarsághoz hű szív Sopronhoz való kötődését, ezzel örvendeztetve meg minden rokon érzésű, zenére nyitott embert.*

A „született soproni”-t és az „új soproni”-t egymáshoz vezette a hűség. Becht és Szokolay találkozása

jelkéértékű volt. Két magyar művészember meleg kézfogásának lehettünk a tanúi, s számunkra nagyon sokat jelent, hogy ez a kézfogás *Sopron jegyében történt*.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Wallner Ákos: A Kitaibel Pál Természettudományi Asztaltársaság összejövetel*[†]

160 Wallner Ákos: A Kitaibel Pál Természettudományi Asztaltársaság összejövetel*^{†(95)}

Jegyzőkönyv száma	Jegyzőkönyv kelte	Összejövetel helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
1934			
1.	VI. 5.	Pannónia vendéglő	Megállapodás asztaltársaságba tömörülésről a természettudományok ápolása céljából
2.	X. 2.	Pannónia vendéglő	<i>Proszk János</i> : Az atomfizika újabb fejlődése és a nehéz víz.
3.	XI. 13.	Pannónia vendéglő	<i>Romwalter Alfréd</i> : A szén cseppfolyósítása
4.	XI. 11.	Pannónia vendéglő	<i>Graeser Frigyes</i> : Az örökléstanról
1935			
5.	I. 8.	Pannónia vendéglő	<i>Bencze Pál</i> : A gyakorlati erdőgazdaság természettudományi vonatkozásai
6.	II. 12.	Pannónia vendéglő	<i>Mika József</i> : Kenőszerekkel kapcsolatos problémák
7.	III. 12.	Pannónia vendéglő	1. <i>Mika Ferenc</i> : Az angolna előfordulása a Duna vízmedencéjében 2. <i>Varga Lajos</i> : A hormonokról
8.	IV. 9.	Wutschek vendéglő	1. <i>Leitner József</i> : Az ősemberről 2. <i>Meller Béla</i> : A circumcisióról
9.	V. 24.	Brennbergbánya Bányaig. mérnöki iroda	<i>Vajk Artúr</i> : A hazai szénbányászatról
10.	VI. 11.	Wutschek vendéglő	<i>Breuer György</i> : Sopron környékének gombái Határozat az Asztaltársaság működésének folytatásáról és az új tagok felvételének módjáról
11.	IX. 1.	Hanság	Egésznapon tanulmányút a hansági égererdőbe, ismertetőt ad <i>Sinoros Szabó Aurél</i> és <i>Bencze Pál</i>
12.	X. 8.	Wutschek vendéglő	<i>Botvay Károly</i> : Az időjárásról
13.	XI. 12.	Wutschek vendéglő	<i>Hruby Ede</i> : Az emberi szív

Jegyzőkönyv száma	Jegyzőkönyv kelte	Összejövetel helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
14.	XII. 10.	Wutschek vendéglő	1. <i>Zergényi Tibor</i> : A röntgensugárzás biológiai hatása 2. <i>Hruby Ede</i> : Elektrokardiogramm
1936			
15.	I. 14.	Wutschek vendéglő	<i>Szilvási Gyula</i> : A bakterológia új útjai
16.	II. 11.	Wutschek vendéglő	<i>Bokor Rezső</i> : A nitrogén körfolyama a természetben
17.	III. 11.	Wutschek vendéglő	<i>Czukelter-Szezsődy József</i> : Bányászászály
18.	IV. 21.	Wutschek vendéglő	<i>Strasser Ármin</i> : A métely
161 19.	V. 12.	Wutschek vendéglő	<i>Szabó József</i> : Az alföldi szilaj pásztorok
20.	VI. 16.	Hubertusz vendéglő	Baráti összejövetel, Czukelter-Szezsődy fatányérost süt
21.	IX. 6.	Léka, Borostyánkő	Tanulmányút gépkocsival, Lékán a fűrésztelep és a vár megtekintése, vezető: <i>Bencze Pál</i> : Borostyánkőn a szerpentinelőfordulás tanulmányozása
22.	X. 13.	Wutschek vendéglő	<i>Proszta János</i> : Egy lap a bányászati és kohászati fakultás történetéből (Jaquin Miklós élete és munkássága)
23.	XI. 10.	Wutschek vendéglő	<i>Romwalter Alfréd</i> : A mérgezések mibenléte
24.	XII. 7.	Wutschek vendéglő	<i>Graeser Frigyes</i> : Az angolkór
1937			
25.	I. 12.	Wutschek vendéglő	<i>Breuer György</i> : A madárvonulásról
26.	II. 11.	Wutschek vendéglő	<i>Breuer Béla</i> : A növény mint élőlény
27.	III. 9.	Wutschek vendéglő	<i>Mika József</i> : A mikrokémiáról
28.	IV. 13.	Wutschek vendéglő	<i>Apt Ödön</i> : Erdőrendezés
29.	V. 18.	Graeser F. lakása Hubertusz vendéglő	<i>Graeser</i> bemutatja lepkegyűjteményét, majd flekkensütéssel egybekötött baráti összejövetel
30.	VI. 15.	Wutschek vendéglő	<i>Varga Lajos</i> : A vízben való lebegés problémája
31.	IX. 19.	Greifenstein (Ausztria)	Tanulmányi kirándulás Konrad Lorenz magatartáskutató kastélyába és kísérleti telepére, ahol Lorenz idomított vadlibáit és saját felvételű filmjét tekintik meg.
32.	X. 12.	Wutschek vendéglő	<i>Király Jenő</i> : A vegetatív rendszer sebészeti vonatkozásban
33.	XI. 9.	Wutschek vendéglő	<i>Horváth Dezső</i> : Az ivóvíz egészségtana
34.	XII. 14.	Wutschek vendéglő	<i>Vajk Artúr</i> : A szén keletkezése, válfajai, nemesítése
1938			

Jegyzőkönyv száma	Jegyzőkönyv kelte	Összejövetel helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
35.	I. 11.	Wutschek vendéglő	1. <i>Varga Lajos</i> : Megemlékezés Szilvási Gyuláról 2. <i>Botvay Károly</i> : Szikeseink hasznosítása
36.	II. 8.	Wutschek vendéglő	<i>Vajnovszky Béla</i> : A közegészségügyről
37.	III. 8.	Wutschek vendéglő	<i>Strasser Ármin</i> : Hasznos háziállataink meddőségéről
38.	IV. 12.	Wutschek vendéglő	<i>Diószeghy Dániel</i> : Vasiparunk mai helyzete
39.	V. 10.	Wutschek vendéglő	<i>Gerlai Arnold</i> : Erdei magvak vizsgálata
	1621938		
40a.	IX. 24.	Lenti, Lispe	Kétnapos tanulmányi kirándulás <i>Bencze Pál</i> vezetésével: megtekintették a lenti gőzfűrészt és egy olajkutat.
40b.	X. 11.	Wutschek vendéglő	<i>Haracsi Lajos</i> : A levéltetvek biológiájáról
41.	XI. 8.	Wutschek vendéglő	<i>Hruby Ede</i> : A vér
42.	XII. 13.	Wutschek vendéglő	<i>Leitner József</i> : Az ősember művészete
	1939		
43.	I. 10.	Wutschek vendéglő	<i>Zergényi Tibor</i> : A Röntgen ábrázolásmódszerei
44.	II. 14.	Wutschek vendéglő	<i>Mika Ferenc</i> : A lazacfélék
45.	III. 12.	Wutschek vendéglő	<i>Bokor Rezső</i> : Baktériumok és gombák gyökérszimbiózisai
46.	IV. 19.	Wutschek vendéglő	<i>Czukelter-Szecsődy József</i> : A vitaminok az orvosi gyakorlatban
47.	V. 13.	Brennbergbánya	Tanulmányi kirándulás: <i>Vajk Artúr</i> vezetésével megtekintik a leendő Szt. István aknát, majd <i>Vendl Miklós</i> tart előadást Sopron környéke geológiájáról, ezután Vajk Artúr vendégül látja az Asztaltársaság tagjait
48.	X. 10.	Wutschek vendéglő	<i>Szabó József</i> : A film a biológia tanításában (filmvetítéssel)
49.	XI. 14.	Wutschek vendéglő	<i>Proszk János</i> : Az elektronmikroszkópról
50.	XII. 12.	Wutschek vendéglő	<i>Romwalter Alfréd</i> : Újabb konzerválástechnikai tapasztalatok
	1940		
51.	I. 9.	Wutschek vendéglő	<i>Graeser Frigyes</i> : Az eugenika eredményeinek gyakorlati alkalmazása
52.	II. 13.	Wutschek vendéglő	<i>Mika József</i> : Az acél
53.	III. 12.	Wutschek vendéglő	<i>Botvay Károly</i> : A talajok vízgazdálkodása tekintettel a növényzetre

Jegyzőkönyv száma	Összejövetel helye kelte	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
54.	IV. 9.	Wutschek vendéglő <i>Breuer György: A fényképezés százéves története</i>
55.	V. 14.	Wutschek vendéglő 1. <i>Breuer György</i> méltatja Varga Lajos tud. munkásságát MTA levelező taggá történt megválasztása alkalmából 2. <i>Varga Lajos: Élettér és életközösség</i>
56.	X. 8.	Wutschek vendéglő <i>Verő József: Könnyű fémek</i>
57.	XI. 12.	Wutschek vendéglő <i>Hruby Ede: Tuberculositikus problémák</i>
58.	XII. 10.	Wutschek vendéglő <i>Zergényi Tibor: A daganatok sugárkezelése</i>
1631941		
59.	I. 14.	Wutschek vendéglő <i>Leitner József: Néhány paleobiológiai probléma</i>
60.	II. 11.	Wutschek vendéglő <i>Breuer Béla: A növények endogén eredetű betegségei</i>
61.	III. 11.	Wutschek vendéglő <i>Czukelter-Szecsődy József: Hormonterápia különös tekintettel az insulinra</i>
62.	V. 13.	Wutschek vendéglő <i>Strasser Ármin: A méh kialakulása (evolúciója) háziállatoknál</i>
63.	VI. 14.	Brennbergbánya Flekkensütéssel egybekötött összejövetel a kaszinóban
64.	X. 14.	Wutschek vendéglő <i>Király Jenő: Transplantációs plastika a gyakorlati sebészetben</i>
65.	XI. 11.	Wutschek vendéglő <i>Machatsek Aladár: A zöldkereszt</i>
66.	XII. 9.	Wutschek vendéglő <i>Mika Ferenc: Az alpesi növények kerti kultúrája</i>
1942		
67.	I. 13.	Wutschek vendéglő <i>Magyar Pál: Növényoszociológia és az erdőgazdaság</i>
68.	II. 10.	Wutschek vendéglő <i>Szabó József: Kitaibel Pál élete</i>
69.	III. 10.	Wutschek vendéglő <i>Diószeghy Dániel: A hőforgalom alapjai</i>
70.	IV. 14.	Wutschek vendéglő <i>Haracsi Lajos: Átpillantás az élőlények világán</i>
71.	V. 11.	Wutschek vendéglő <i>Proszk János: Higanyszív és kámfortánc</i>
72.	VI. 13.	Brennbergbánya Flekkensütéssel egybekötött összejövetel
73.	X. 12.	Wutschek vendéglő <i>Romwalter Alfréd: Az áruhelyettesítés alaptörvénye</i>
74.	XI. 13.	Wutschek vendéglő 1. <i>Romwalter Alfréd: Megemlékezés Meller Béláról</i> 2. <i>Graeser Frigyes: Újabb megállapítások az örökléstan köréből</i>
75.	XII. 8.	Wutschek vendéglő <i>Mika József: Az atomkutatás újabb eredményei</i>
1943		
76.	I. 7.	Wutschek vendéglő <i>Mika Ferenc: A folyami rákokról</i>

Jegyzőkönyv száma	Jegyzőkönyv kelte	Összejövetel helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
77.	II. 18.	Wutschek vendéglő	<i>Bokor Rezső</i> : A mikorrhiza kérdésről
78.	III. 18.	Wutschek vendéglő	<i>Leitner József</i> : A repülő életmódhoz való alkalmazkodás
79.	IV. 15.	Wutschek vendéglő	<i>Botvay Károly</i> : Talajreakció
80.	V. 20.	Wutschek vendéglő	<i>Vajk Artúr</i> : A szénbányászat veszélyforrásai
81.	VI. 20.	Hubertusz menedékház	Flekkensütés a menedékház kertjében
16482.	X. 21.	Wutschek vendéglő	<i>Tarján Gusztáv</i> : Az érc előkészítése
83.	XI. 25.	Egyetem, Kémiai tansz.	<i>Balla Béla</i> (vendég): „Az elektronmikroszkóp” és „Plasztikai műtét” c. filmek bemutatása
84.	XII. 16.	Wutschek vendéglő	<i>Verő József</i> : Az invar
1944			
85.	I. 20.	Wutschek vendéglő	<i>Varga Lajos</i> : Magyar főtípusok
86.	II. 17.	Wutschek vendéglő	<i>Machatsek Aladár</i> : A kiütéses typhus a múltban és ma
87.	III. 16.	Wutschek vendéglő	<i>Magyar Pál</i> : Az alföldfásításról
88.	IV. 20.	Wutschek vendéglő	1. <i>Király Jenő</i> : Megemlékezés Czukelter Szecsődy Józsefről 2. <i>Hruby Ede</i> : Az idegrendszer felépítése
1945			
89.	X. 4.	Katolikus kör	Megbeszélés az előadások folytatásáról; <i>Leitner József</i> : bemutatja a romok alól előkerült jegyzőkönyvet
90.	XI. 8.	Katolikus kör	<i>Proszk János</i> : Az atomenergia felszabadításáról
91.	XII. 3.	Katolikus kör	<i>Romwalter Alfréd</i> : A brennbergbányai bányarobbanás
1946			
92.	I. 7.	Katolikus kör	<i>Zergényi Tibor</i> : Az emésztőcsatorna röntgen-vizsgálata
93.	II. 4.	Katolikus kör	<i>Machatsek Aladár</i> : Megemlékezés Strasser Árminról
94.	III. 4.	Katolikus kör	Csekély részvétel miatt az előadást elhalasztották
95.	IV. 8.	Katolikus kör	<i>Breuer György</i> : A soproni fényképezés 100 éves múltja
96.	V. 8.	Katolikus kör	<i>Csatkai Endre</i> : Régi magyar állatvédelem
97.	VI. 3.	Múzeumkert	<i>Tarján Gusztáv</i> : Az aprítási munka
98.	X. 7.	Múzeum	<i>Diószeghy Dániel</i> : Az üveggyártás

Jegyzőkönyv száma	Jegyzőkönyv kelte	Összejövetel helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
1946			
99.	XI. 2.	Múzeum	<i>Király Jenő</i> : A penicillin
100.	XII. 2.	Horváth vendéglő	1. <i>Diószeghy Dániel</i> méltatja az Asztaltársaság tevékenységét a 100. jubiláris összejövetelen 2. <i>Magyar Pál</i> : Az őserdőkről
1947			
101.	I. 6.	Horváth vendéglő	<i>Bokor Rezső</i> : A gyantatermelésről
165102.	II. 3.	Horváth vendéglő	<i>Szabó József</i> : A réti emberek
103.	III. 3.	Egyetem Kémiai int.	<i>Mika József</i> : A színképelemzés
104.	IV. 14.	Horváth vendéglő	<i>Mika Ferenc</i> : Sopron környékének halfaunája
105.	V. 5.	Horváth vendéglő	<i>Leitner József</i> : A soproni szőlőfajták és betegségeik
106a.	VI. 14.	Virágvölgy vendéglő	Flekkensütés, sajnos a szeptemberi kirándulás a rossz idő miatt elmaradt
106b.	X. 6.	Múzeum	1. <i>Király Jenő</i> : Megemlékezés Hruby Edéről 2. <i>Csatkai Endre</i> bemutatja az újonnan rendezett múzeumot
107.	XI. 11.	Bauer vendéglő	<i>Czajlik Ferenc</i> : Stomatológiai tájékoztató
108.	XII. 1.	Bauer vendéglő	<i>Prosit János</i> : Az atomenergia hasznosításának kérdései
1948			
109.	I. 5.	Bauer vendéglő	<i>Botvay Károly</i> : Termőföldeink szélvédelme
110.	II. 3.	Bauer vendéglő	<i>Zergényi Tibor</i> : Röntgenphysika az orvosi gyakorlatban
111.	III. 1.	Bauer vendéglő	<i>Verő József</i> : A fémek kifáradása
112.	IV. 5.	Bauer vendéglő	<i>Varga Lajos</i> : Újabb ismereteink a megtermékenyítésről
113.	V. 3.	Bauer vendéglő	<i>Tarján Gusztáv</i> : A flotálás elmélete
114a.	VI. 15.	Virágvölgy	Kirándulás, vacsora a Virágvölgyi vendéglőben, összejövetel <i>Szabó József</i> pincéjében
114b.	IX. 15.	Eszterháza	Kirándulás: az Állami Kertészeti Kísérleti Telep megtekintése <i>Porpáczy Aladár</i> igazgató vezetésével
114c.	X. 4.	Bauer vendéglő	<i>Vendel Miklós</i> : A földtani időszámítás
115.	XI. 8.	Bauer vendéglő	<i>Storno Miksa</i> : Sopron város erődítményei
116.	XII. 6	Bauer vendéglő	Előadó hiányában kötetlen társalgás természettudományi kérdésekről
1949			

Jegyzőkönyv száma	Jegyzőkönyv kelte	Összejövetel helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
117.	I. 3.	Bauer vendéglő	<i>Csatkai Endre</i> : A dohányzásról művelődéstörténeti szempontból
118.	II. 7.	Bauer vendéglő	<i>Tettamanti Jenő</i> : Az energiagazdálkodás alapkérdései
119.	IV. 4.	Bauer vendéglő	<i>Bokor Rezső</i> : A Szovjetunió sztyeppe fásítási 15 éves terve és az Alföldfásítás
120.	V. 2.	Bauer vendéglő	<i>Szabó József</i> : Növények hazai történetünkben és népmondáinkban
121.	X. 3.	Bauer vendéglő	<i>Romwalter Alfréd</i> : A bioszféra kémiai visszahatása
	166		
122.	XII. 5.	Bauer vendéglő	<i>Diószeghy Dániel</i> : Az áramlástechnika alkalmazása a tüzeléstechnikában
	1950		
123.	I. 9.	Bauer vendéglő	<i>Csatkai Endre</i> : A cégekről
124.	II. 6.	Bauer vendéglő	<i>Czajlik Ferenc</i> : Halálos foghúzások
125.	III. 6.	Bauer vendéglő	<i>Széki János</i> : A régi népek fémkohászata
126.	IV. 3.	Bauer vendéglő	<i>Széki János</i> : A XVIII. sz. fémkohászata <i>C. A. Schlüter</i> : Gründlicher Unterricht von Hütte-Werken (1738) c. könyve alapján
127.	V. 8.	Bauer vendéglő	<i>Győrfi János</i> : A gyapjas pille biológiája és kártétele
128.	X. 2.	Bauer vendéglő	<i>Botvay Károly</i> : Az időjárás előrejelzése
129.	XI. 6.	Bauer vendéglő	<i>Varga Lajos</i> : Tavak pusztulása
130.	XII. 4.	Bauer vendéglő	1. <i>Leitner József</i> : Megemlékezés Szabó Józsefről 2. <i>Mika Ferenc</i> : Római érmék
	1951		
131.	I. 8.	Bauer vendéglő	<i>Simonyi Károly</i> : Az atommagokról
132.	II. 5.	Bauer vendéglő	<i>Greiner Antal</i> : Az élő szervezet vízháztartása
133.	III. 5.	Bauer vendéglő	<i>Tárczy-Hornoch Antal</i> : Geofizikai kutató módszerek
134.	IV. 2.	Bauer vendéglő	<i>Király Jenő</i> : A szív és nagy erek sebészetének újabbkori haladása
135.	V. 7.	Bauer vendéglő	<i>Faller Jenő</i> : Debreceni Márton bányamérnök élete és működése
	1954		
136.	XI. 25.	Pannónia különterme	<i>Varga Lajos</i> : Visszapillantás az Asztaltársaság elmúlt 20 évére és határozat a munka újrafelvételéről
137.	XII. 16.	Pannónia különterme	<i>Csatkai Endre</i> : Adalékok a régi Sopron természetrajzához

Jegyzőkönyv száma	Összeállítás helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
1955		
138.	I. 20.	Pannónia különterme
		1. <i>Vendel Miklós</i> : Megemlékezés Romwalter Alfrédéről 2. <i>Horváth Zoltán</i> : Megemlékezés Széki Jánosról (felolvasta Vecsey György)
139.	II. 17.	Pannónia különterme
		<i>Botvay Károly</i> : Adatok Sopron éghajlati vonásaihoz különös tekintettel a növénytermesztésre
167140.	III. 17.	Pannónia különterme
		1. <i>Botvay Károly</i> köszönti a 82 éves Roth Gyulát 2. <i>Kovács Lajos</i> : A Dunántúl paleogeográfiája a mezozoikumban
141.	IV. 21.	Pannónia különterme
		<i>Frauenhoffer Kristóf</i> : A Föld anyagi felépítése
142.	V. 19.	Pannónia különterme
		<i>Varvasovszky János</i> : Az ember neuropsychés állapota az idegrendszer tükrében
143.	VI. 25.	Soproni hegység
		Séta Bánfalva, Nándor-magaslat, Vashegy, Dalár hegy, Károlyvár úton a Hatvan turistaházig, ahol vacsora és baráti összeállítás
144.	IX. 22.	Pannónia különterme
		<i>Gyulay Zoltán</i> : Rádiokarbon kormeghatározás
145.	X. 18.	Pannónia különterme
		<i>Simonyi Károly</i> : Az atomenergia felhasználásának gyakorlati kérdései
146.	XI. 17.	Pannónia különterme
		<i>Csapody István</i> : A soproni flóra elemzése éghajlattani és geológiai vonatkozásokban
147.	XII. 15.	Pannónia különterme
		1. <i>Varga Lajos</i> : Megemlékezés Breuer Györgyről 2. <i>Vecsey György</i> : A kőolaj keletkezése
1956		
148.	I. 19.	Pannónia különterme
		<i>Kárpáti László</i> : Sopron környékének ehető és mérgező gombái
149.	II. 23.	Pannónia különterme
		<i>Tarján Gusztáv</i> : Kínai útiélmények
150.	III. 22.	Pannónia különterme
		<i>Roth Gyula</i> : A száraló erdőről
151.	IV. 19.	Pannónia különterme
		<i>Haracsi Lajos</i> : A növényi asszimiláció
152.	V. 17.	Pannónia különterme
		<i>Szilas A. Pál</i> : A kőolajtermelés néhány időszakos kérdése
153.	VI. 13.	Asztalfő
		Az Asztalfő melletti tanulmányi erdő megtekintése, vacsora a Vadászházban

Jegyzőkönyv száma	kelte	Összejövetel helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
154.	IX. 20.	Pannónia különterme	<i>Brand Imre: A látásról</i>
155.	X. 18.	Pannónia különterme	<i>Kiss József: A szerves kémia új eredményei</i>
1966			
156.	III. 7.	Pannónia vadászterme	<i>Csatkai Endre</i> kezdeményezésére az Asztaltársaság ismét megkezdte működését, amely az 56-os forradalmat követő események következtében megszakadt.
157.	IV. 6.	Pannónia vadászterme	Megemlékezések elhunyt tagokról: <i>Faller Jenő: Székely János</i> <i>Varvasovszky János: Zergényi Tibor</i> <i>Csapody István: (id.) Bencze Pál</i> <i>Csapody István: Bokor Rezső</i> <i>Csapody István: Botvay Károly</i> <i>Csatkai Endre: Varga Lajos</i>
158.	V. 2.	Pannónia vadászterme	<i>Magyar Pál: Megemlékezés Roth Gyuláról</i>
159.	VI. 6.	Fáberrét környéke	Kirándulás <i>Kárpáti László</i> vezetésével, vacsora, majd kérdezz-felelek játék az Alpensi vendéglőben
160.	IX. 5.	Pannónia vadászterme	<i>Horváth Dénes: A gyógyszer a hatás és a kutatás szemszögéből</i>
161.	X. 3.	Pannónia vadászterme	<i>Garád Róbert: Összefoglaló a fertői táj műszaki létesítményeiről</i>
162.	XI. 9.	Pannónia vadászterme	1. <i>Csapody István: Megemlékezés Györffy Istvánról</i> 2. <i>Szendrey István: Oxidációs folyamatok az élő sejtben</i>
163.	XII. 7.	Pannónia vadászterme	<i>Eper Tivadar: Wilhelm Conrad Röntgen</i>
1967			
164.	I. 4.	Pannónia vadászterme	1. <i>Eper Tivadar: Megemlékezés Faller Jenőről</i> 2. <i>Kubinszky Mihály: A modern építészet néhány aktuális kérdése</i>
165.	II. 1.	Pannónia vadászterme	<i>Nikolics Károly: Természettudományok találkozása a gyógyszer technológiában</i>
166.	III. 1.	Pannónia vadászterme	<i>Brand Imre: Ophthalmo-filatélia</i>
167.	IV. 5.	Pannónia vadászterme	<i>Kárpáti Zoltán: Kitaibel Pálról születésének 150. évfordulóján</i>

Jegyzőkönyv száma	Összeíró neve	Összeíró helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
168.	V. 5.	Pannónia vadászterme	<i>Winkler Oszkár</i> : A magyar városok rendezéséről
169.	VI. ?	Fertőrákos	Kirándulás a köfőjtőbe, ahol <i>Vendel Miklós</i> ismerteti a környék földtani történetét
170.	X. 4.	Pannónia vadászterme	<i>Herpay Imre</i> : A talajok stabilizálásáról
171.	XI. 8.	Pannónia vadászterme	<i>Halász Mihály</i> : A diétás gyógyítás útjai
172.	XII. 6.	Pannónia vadászterme	<i>Ádám Antal</i> : A Föld elektromos felépítésének kutatása
1691968			
173.	I. 10.	Pannónia vadászterme	<i>Domonkos Ottó</i> : A csüllengtermesztés magyarországi kísérletei a XVIII–XIX. században
174.	II. 7.	Pannónia vadászterme	<i>Csatkai Endre</i> : A soproni ispota és kórházak történetéhez
175.	III. 6.	Pannónia vadászterme	<i>Macher Frigyes</i> : A temperöntvények
176.	IV. 10.	Pannónia vadászterme	<i>Kárpáti Zoltán</i> : Spanyolországi utibeszámoló
177.	V. 8.	Berzsenyi gimnázium	<i>Fekete Zoltán</i> : Indiai utiélmlények
178.	VI. 1.	Fertőboz	Kirándulás a Nagycenk melletti geofizikai obszervatóriumba <i>Ádám Antal</i> vezetésével
179.	X. 2.	Pannónia vadászterme	<i>Garád Róbert</i> : Sopron belvárosában folyó műemléki és ásatási munkálatok jelenlegi helyzete
180.	XI. 6.	Pannónia vadászterme	<i>Lóránt Ödön</i> : A harangöntés
181.	XII. 4.	Pannónia vadászterme	<i>Őrs Félix</i> : Nyújthat-e segítséget az asztrológiai hagyomány a ma gyakorló orvosának?
1969			
182.	I. 8.	Pannónia vadászterme	1. <i>Szendrey István</i> : Megemlékezés Proszk Jánosról 2. <i>Nagyzsádányi Endre</i> : A Soproni Vasöntőde rekonstrukciója
183.	II. 5.	Pannónia vadászterme	<i>Kárpáti Zoltán</i> : Kalchbrenner Károly emlékezete
184.	III. 5.	Pannónia vadászterme	(<i>ifj.</i>) <i>Bencze Pál</i> : A napjelenségek hatása a felső légkörben

Jegyzőkönyv száma	kelte	Összejövétel helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
185.	IV. 2.	Pannónia vadászterme	<i>Fekete Zoltán</i> : Gyümölcsösök és szőlők korszerű trágyázása
186.	V. 7.	Pannónia vadászterme	1. <i>Eper Tivadar</i> : Megemlékezés Király Jenőről 2. <i>Csapody István</i> : Magyarország szelíd gesztenyései
187.	VI. 7.	Sopronbánfalva	Séta a szelídgesztenyésben <i>Csapody István</i> vezetésével, majd vacsora az Alpesi vendéglőben
170188.	X. 1.	Pannónia vadászterme	1. <i>Csapody István</i> : Megemlékezés Magyar Pálról 2. <i>Eper Tivadar</i> : Röntgendiagnosztika a bajmegállapítás szolgálatában
189.	XI. 5.	Pannónia vadászterme	<i>Halász Mihály, Kubinszky Mihály</i> : Franciaországi útiképek
190.	XII. 10.	Pannónia vadászterme	<i>Réthy Endre</i> : A szívinfarktusról
1970			
191.	I. 7.	Pannónia vadászterme	<i>Csatkai Endre</i> : Gensel Ádám és a soproni orvosok a 18. században
192.	II. 11.	Pannónia vadászterme	<i>Mátyás Vilmos</i> : Kitaibel Pál tölgyei
193.	III. 4.	Pannónia vadászterme	<i>Gimesi Sándor</i> : Foglalkozási betegségek
194.	IV. 15.	Liszt Ferenc Műv. Központ különterme	1. <i>Csapody István</i> : Megemlékezés Csatkai Endréről 2. <i>Hiller István</i> : A műemlék város műemlék könyvtára
195.	V. 5.	Liszt Ferenc Műv. Központ különterme	<i>Kárpáti Zoltán</i> : Megemlékezés Gombocz Endréről halálának 25. évében
196.	VI. 20.	Tómalom	Kirándulás a Kecskehegyre, <i>Csapody István</i> ismerteti a pannon flórát, vacsora a tómalmi halászcárdában
197.	IX. 5.	Egyetem	Botanikus kert megtekintése <i>Vancsura Rudolf</i> vezetésével, majd <i>Kárpáti Zoltán</i> röviden ismerteti a botanikus kertek történetét, típusait és feladatát, vacsora a Kossuth sörözőben
198.	X. 13.	Kaszinó étterem	<i>Brand Imre</i> : Szemfenéki képek vetítése
199.	XI. 10.	Kaszinó étterem	<i>Lóránt Ödön</i> : Napsugaras kapuk
200.	XII. 1.	Kaszinó étterem	<i>Csapody István</i> : Az Asztaltársaság történetének ismertetése annak 200. összejövételén

Jegyzőkönyv száma	Összeíró neve	Összeíró helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
1971			
201.	I. 12.	Kaszinó étterem	<i>Kubinszky Mihály</i> : Korunk pusztulófélben lévő őslénye a gőzmozdony
202.	II. 2.	Kaszinó étterem	<i>Bencze Pál</i> : Naptevékenység és időjárás
203.	III. 2.	Kaszinó étterem	<i>Eper Tivadar</i> : Pharmakoradiográfia
204.	IV. 6.	Kaszinó étterem	<i>Gimesi Sándor</i> : Az öregedés
205.	V. 4.	Kaszinó étterem	<i>Winkler Oszkár</i> : Görögországi útiképek
206.	VI. 10.	Hidegvízvölgy	Kirándulás a bükkös és király lúccs erdőbe és a Roth Gyula emlékműhöz, majd vacsora a bánfalvi Nika-vendéglőben
207.	IX. 7.	Kaszinó étterem	<i>Varvasovszky János</i> : A pszichopatiákról
171208.	X. 12.	Deák vendéglő	<i>Réthy Endre</i> : Az elhízásról
209.	XI. 9.	Deák vendéglő	<i>Őrs Félix</i> : Az időjárásváltozás és az ember
210.	XII. 7.	Deák vendéglő	<i>Major Antal</i> : Dendroklimatológia
1972			
211.	I. 10.	Deák vendéglő	<i>Garád Róbert</i> : A fertői regionális terv ismertetése
212.	II. 15.	Deák vendéglő	<i>Nagyzsádányi Endre</i> : Az acélgyártás
213.	III. 7.	Deák vendéglő	<i>Macher Frigyes</i> : Az anyagvizsgálat szerepe az öntvénygyártásban
214.	III. 25.	Vasöntöde	Gyárlátogatás <i>Nagyzsádányi Endre</i> és <i>Macher Frigyes</i> vezetésével, majd baráti eszmecsere fehér asztal mellett
215.	IV. 11.	Deák vendéglő	1. <i>Macher Frigyes</i> : Megemlékezés Lóránt Ödönről 2. <i>Őrs Félix</i> : Angliai útiképek
216.	V. 16.	Deák vendéglő	<i>Brand Imre</i> : Nero smaragd üvegétől a műszemlencséig
217.	VI. 2.	Bécsi-domb	Botanikai és régészeti kirándulás <i>Csapody István</i> és <i>Domonkos Ottó</i> vezetésével, vacsora a Hubertusz vendéglőben
218.	IX. 5.	Deák vendéglő	<i>Domonkos Ottó</i> : Újabb ásatási eredmények Sopronban
219.	X. 3.	Deák vendéglő	<i>Csapody István</i> : Megemlékezés Kárpáti Zoltánról
220.	X. 31.	Deák vendéglő	<i>Halász Mihály</i> : Hangzásszermény és technikai fejlődés az orgonaépítés történetében
221.	XII. 5.	Deák vendéglő	1. <i>Eper Tivadar</i> : Megemlékezés Szedenik Józsefről 2. <i>Bencze Pál</i> : Az ürkutatás gyakorlati vonatkozásai
1973			

Jegyzőkönyv száma	Jegyzőkönyv kelte	Összejövetel helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
222.	I. 9.	Deák vendéglő	<i>Simon György</i> : Az újabb genetikai kutatások néhány klinikai orvostudományi vonatkozása
223.	II. 6.	Deák vendéglő	<i>Metzl János</i> : A transzplantatio elméleti és gyakorlati vonatkozásai
224.	III. 6.	Deák vendéglő	<i>Kubinszky Mihály</i> : A szecesszió
225.	IV. 2.	Deák vendéglő	<i>Nikolics Károly</i> : A krisztallográfia néhány kémiai és fizikai vonatkozása
172226.	VI. 16.	Várhely	Az ásatásokat <i>Domonkos Ottó</i> , az Erdőgazdaság szerepét az ásatásokban <i>Csapody István</i> ismerteti, a kirándulás az Alpesi vendéglőben elfogyasztott vacsorával ért véget
227.	X. 2.	Deák vendéglő	1. <i>Eper Tivadar</i> : Megemlékezés Brand Imréről 2. <i>Tárczy-Hornoch Antal</i> : A magyar geodézia és geofizika múltjáról
228.	XI. 20.	Deák vendéglő	<i>Halász Mihály</i> , <i>Simon György</i> : Útiképek Szovjet-Középásziából
229.	XII. 4.	Deák vendéglő	<i>Eper Tivadar</i> : Angiographiai vizsgálatok
1974			
230.	I. 8.	Deák vendéglő	<i>Ádám Antal</i> : Egy geofizikai módszer hatékonysága
231.	II. 5.	Deák vendéglő	<i>Metzl János</i> : Görögország antik emlékei
232.	III. 5.	Deák vendéglő	<i>Varvasovszky János</i> : Alkoholos neuropszichiátriai károsodások
233.	IV. 2.	Deák vendéglő	<i>Kubinszky Mihály</i> : Spanyolországi útiképek
233a.	V. 7.	Deák vendéglő	Leitner József meghirdetett előadása betegsége miatt elmaradt, helyette <i>Kubinszky M.</i> : Észak-Olaszország építésze címen tartott előadást
234.	X. 1.	Deák vendéglő	(<i>íjf.</i>) <i>Verő József</i> : Mit segít a számítógép?
235.	XI. 5.	Deák vendéglő	<i>Wallner Ákos</i> : Európai mozaikok
236.	XII. 3.	Deák vendéglő	<i>Domonkos Ottó</i> : Múzeumi és műemléki eredmények és feladatok
1975			
237.	I. 21.	Deák vendéglő	<i>Vecsey Dénes</i> : Fejezetek az urológia történetéből
238.	II. 18.	Deák vendéglő	<i>Órs Félix</i> : Az orvosi pszichológia újabb irányzatai
239.	III. 18.	Deák vendéglő	1. <i>Eper Tivadar</i> : Megemlékezés Varvasovszky Jánosról 2. <i>Halász Mihály</i> : Magashegyi vándorlások

Jegyzőkönyv száma	Jegyzőkönyv kelte	Összejövetel helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
240.	IV. 15.	Deák vendéglő	<i>Macher Frigyes, Nagyzsadányi Endre</i> : 10 nap Kenyában
241.	V. 20.	Deák vendéglő	1. <i>Macher Frigyes</i> : Megemlékezés Mika Józsefről 2. <i>Wallner Ákos</i> : Hangrögzítés és hanggyűjtés
173242.	VI. 14.	Csáfordjánosfa	Kirándulás az ártéri erdőbe és az iváni erdőbe <i>Csapody István</i> vezetésével
243.	IX. 23.	Deák vendéglő	<i>Csapody István</i> : Nyugat-Dunántúl természetvédelmi értékei
244.	X. 21.	Deák vendéglő	<i>Garád Róbert</i> : Óvárosok a betonfalak árnyékában
245.	XI. 14.	Deák vendéglő	<i>Verő József</i> : Bolygók
246.	XII. 16.	Deák vendéglő	<i>Metzl János</i> : Libanon
1976			
247.	I. 20.	Deák vendéglő	<i>Winkler Oszkár</i> : Építés fából
248.	II. 17.	Deák vendéglő	<i>Alpár Gyula</i> : Egy év Kanadában
249.	III. 16.	Deák vendéglő	<i>Halász Mihály</i> : India és Nepál
250.	IV. 20.	Deák vendéglő	<i>Kubinszky Mihály</i> : A mannheimi csarnok
251.	V. 15.	Jeli Arborétum	Kirándulás: az Arborétum megtekintése <i>Csapody István</i> ismertetésével
252.	VI. 15.	Deák vendéglő	<i>Bencze Pál</i> : Az űrkutatás perspektívái a Szojuz–Apollo kísérlet utáni időszakban
253.	IX. ?	Deák vendéglő	<i>Gimesi Sándor</i> : Hagyományos kínai gyógyítás történelmi múltjából I.
254.	X. 19.	Deák vendéglő	<i>Ádám Antal</i> : Geoelektromosságról és geotermikáról egy könyv és egy konferencia kapcsán
255.	XI. 16.	Deák vendéglő	<i>Vecsey Dénes</i> : A technika fejlődésének hatása a korszerű urológiára.
256.	XII. 21.	Deák vendéglő	<i>Kárpáti László</i> : A Fertő keletkezése
1977			
257.	I. 18.	Deák vendéglő	<i>Gimesi Sándor</i> : Hagyományos kínai gyógyítás történelmi múltjából II.
258.	II. 15.	Deák vendéglő	<i>Varga Ferenc</i> : Biológiai módszerek a növényvédelemben
259.	III. 18.	Deák vendéglő	1. <i>Macher Frigyes</i> : Megemlékezés Vendel Miklósról 2. <i>Domonkos Ottó</i> : Megemlékezés Gyulay Zoltánról
260.	IV. 19.	Deák vendéglő	<i>Wallner Ákos</i> : Az angol gótika
261.	V. 17.	Deák vendéglő	1. <i>Kárpáti László</i> : Megemlékezés Leitner Józsefről 2. <i>Nikolics Károly</i> : Életfolyamataink szabályozása

Jegyzőkönyv száma	Összejövétel helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
174262.	VI. 4.	Hanság
		Kirándulás <i>Csapody István</i> vezetésével Kapuvár, Öntésmajor útvonalon az épülő Hanság-múzeumhoz, majd vacsora Kapuvárott
263.	IX. 22.	Deák vendéglő
		1. <i>Csapody István</i> : Megemlékezés Mika Ferencről 2. <i>Légrádi Imre</i> : Entrópia
264.	X. 18.	Deák vendéglő
		<i>Kisházi Péter</i> : Röntgendiffrakciós fázismérés
265.	XI. 22.	Deák vendéglő
		<i>Kubinszky Mihály</i> : Rokokó bútor
266.	XII. 13.	Deák vendéglő
		<i>Verő József</i> : Planetológia
		1978
267.	I. 24.	Deák vendéglő
		<i>Őrs Félix</i> : A vízöntő korszak
268.	II. 21.	MTESz Székház
		<i>Csapody István</i> : Természetvédelem Nyugat-Dunántúlon (filmvetítéssel), majd vacsora a Deák vendéglőben
269.	III. 21.	Deák vendéglő
		<i>Metzl János</i> : Utalás Közép-Ázsiában
270.	IV. 18.	Deák vendéglő
		<i>Domonkos Ottó</i> : Burgenlandi múzeumi tapasztalatok
271.	V. 16.	Deák vendéglő
		1. <i>Varga Ferenc</i> : Megemlékezés Haracsi Lajosról 2. <i>Molnár László</i> : A Központi Bányászati Múzeum munkái és tervei
272.	VI. 3.	Brennbergbánya
		Kirándulás, <i>Kisházi Péter</i> geológiai vezetésével Óbrennberg, Brennbergi völgy útvonalon, vacsora a Kertvárosi vendéglőben
273.	IX. 6.	Deák vendéglő
		<i>Kisházi Péter</i> : A Soproni Hegység metamorf kőzetei
274.	X. 3.	EFE Könyvtár
		<i>Hiller Lstván</i> : Az EFE központi és műemlék könyvtárának bemutatása
275.	XI. 21.	Deák vendéglő
		<i>Garád Róbert</i> : A Fertő tó hasznosításának jelenlegi kérdései
276.	XII. 19.	Deák vendéglő
		<i>Nagyzsadányi Endre</i> : Alumíniumgyártás
		1979
277.	I. 16.	Deák vendéglő
		<i>Őrs Félix</i> : Görögországi útiképek
278.	II. 20.	Deák vendéglő
		<i>Csapody István</i> : Magyarország védett növényfajai
279.	III. 13.	Deák vendéglő
		<i>Nikolics Károly</i> : Biofizikai és biokémiai szempontok a gyógyszerkutatásban
280.	IV. 24.	Deák vendéglő
		<i>Varga Ferenc</i> : Az ökoszisztéma
281.	V. 15.	Deák vendéglő
		<i>Metzl János</i> : Skandinávia
175282	VI. 16.	Dudlesz erdő, Fertőrákos
		Kirándulás <i>Csapody István</i> vezetésével, majd Fertőrákoson, a köfjűtőben részvétel idegenforgalmi rendezvényen, ahol több előadás is elhangzott

Jegyzőkönyv száma	Jegyzőkönyv kelte	Összejövetel helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
283.	IX. 19.	Deák vendéglő	<i>Kubinszky Mihály</i> : Tájvédelem Angliában
284.	X. 17.	Deák vendéglő	<i>Verő József</i> : Geofizikusként Japánban
285.	XI. 22.	Deák vendéglő	<i>Kárpáti B. László</i> : A barcsi ősbőrökásról
286.	XII. 18.	Deák vendéglő	<i>Wallner Ákos</i> : Belgium
1980			
287.	I. 15.	Deák vendéglő	<i>Divós Lajos</i> : A brucellózis
288.	II. 19.	Deák vendéglő	<i>Metzl János</i> : A krimi és kaukázusi tengerpart
289.	III. 18.	Deák vendéglő	<i>Csapody István</i> : Soó Rezső
290.	IV. 22.	Deák vendéglő	<i>Ádám Antal</i> : Geofizikai expedíció az Alpokban
291.	V. 20.	Deák vendéglő	<i>Eper Tivadar</i> : A röntgensugár terápiás hatása
291b.	VI. ?	Sághegy	Kirándulás a vulkánra és Eötvös méréseinek ismertetése (jegyzőkönyvi ismertetése elmaradt)
292.	IX. 16.	Deák vendéglő	<i>Bencze Pál</i> : Kozmikus fizikai kísérletek magyar részvétellel
293.	X. 21.	Deák vendéglő	<i>Varga Ferenc</i> : Épületek gomba- és rovarkártevői
294.	XI. 25.	Deák vendéglő	<i>Czajlik Ferenc</i> : Vadászlovaglás
295.	XII. 9.	Bányászati Múzeum	<i>Molnár László</i> : A Központi Bányászati Múzeum bemutatása
1981			
296.	I. 20.	Deák vendéglő	<i>Aumüller István</i> (Ausztria): Carolus Clusius és életműve
297.	II. 17.	Deák vendéglő	<i>Kárpáti B. László</i> : A Fertő tó kételtű és hullófaunájáról
298.	III. 17.	Deák vendéglő	<i>Nikolics Károly</i> : A mikroszkóp
299.	IV. 14.	Deák vendéglő	<i>Kárpáti B. László</i> : A Fertő tó madárvilága
300.	V. 19.	Deák vendéglő	<i>Csapody István</i> : Ünnepi előadás a Kitaibel Pál Természettudományi Asztaltársaság történetéről a 300. összejövetel alkalmából
301.	VI. 6.	Fertő-tó	Kirándulás <i>Kárpáti B. László</i> vezetésével a Fertő tó magyar részén, Fertőrákos, „Cikos” szikes legelő, a halásztanyán a halászok látták vendégül az Asztaltársaság tagjait
176302.	IX. 22.	Deák vendéglő	<i>Őrs Félix</i> : Újabb szempontok a magas vérnyomás kezelésében
303.	X. 27.	Deák vendéglő	<i>Wallner Ákos</i> : Geofizikai expedíció Finnországban
304.	XI. 17.	Deák vendéglő	<i>Winkler Oszkár</i> : A Pompidou Centre Párisban

Jegyzőkönyv száma	Összejövétel helye kelte	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
305.	XII. 15.	Deák vendéglő
1982		
306.	I. 19.	Deák vendéglő
307.	II. 23.	Deák vendéglő
308.	III. 16.	Deák vendéglő
		1. <i>Metzl János</i> : Rövid megemlékezés Kitaibel Pálról születésének 225. éves évfordulója alkalmából 2. <i>Kubinszky Mihály</i> : Lechner Ödön
309.	IV. 20.	Deák vendéglő
310.	V. 18.	Deák vendéglő
311.	VI. 12.	Tómalom, Fertő
		Kirándulás <i>Kisházi Péter</i> vezetésével Tómalom, Pozsonyi út, Fertőrákosi kőfejtő úton, vacsora Hegykőn
312.	IX. 21.	Deák vendéglő
		<i>Divós Lajos</i> : Néhány járványos állatbetegség elleni védekezés nemzetközi és hazai vonatkozásai
313.	X. 19.	Deák vendéglő
314.	XI. 16.	Deák vendéglő
		<i>Takács Tamás</i> : A Fertő tó térségének klímája és a tó néhány limnológiai tulajdonsága
315.	XII. 14.	Pannónia étterem
		<i>Ádám Antal</i> : A St. Helen vulkán kitöréséről
1983		
316.	I. 18.	Pannónia étterem
		<i>Bencze Pál</i> : Levegőnk szennyezettsége és tisztulási folyamatai
317.	II. 15.	Pannónia étterem
		<i>Légrádi Imre</i> : Soproni kerékvetők
317.	III. 25.	Deák vendéglő
hibás számozás		<i>Franz Wolfinger</i> (Graz): A Fertő tó természeti értékei és megőrzésük
318.	IV. 19.	Pannónia étterem
		<i>Árvay György</i> : Szükségszerű vagy véletlen – Teilhard d. C.
319.	V. 17.	Pannónia étterem
		<i>Andrássy Péter</i> : A természettudományok tanításának jellemző vonásai a hazai középiskolákban
177320.	VI. 24.	Barabits-kert
		Tanulmányi kirándulás <i>Barabits Elemér</i> kertjében, aki bemutatja fajtanemesítési munkáinak eredményeit, utána vacsora az Alpesi vendéglőben
321.	X. 4.	Brennbergbánya
		<i>Kárpáti B. László</i> kertjében flekkensütés; az Asztaltársaság hagyományának felújítása majdnem ugyanazon a helyen, ahol Czukelter-Szecsődy bányaorvos készítette a flekkent

Jegyzőkönyv száma	Jegyzőkönyv kelte	Összejövetel helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
322.	X. 25.	Deák vendéglő	<i>Őrs Félix:</i> Skóciai úti élmények
323.	XI. 22.	Deák vendéglő	<i>Verő József:</i> A Föld a bélyegeken
324.	XII. 20.	Deák vendéglő	<i>Kárpáti B. László:</i> Az erdélyi havasokban
1984			
325.	I. 17.	Deák vendéglő	<i>Wallner Ákos:</i> Az árapályról
326.	II. 28.	Deák vendéglő	<i>Bencze Pál:</i> Naptevékenység, időjárás és az élő világ
327.	III. 20.	Deák vendéglő	<i>Winkler Oszkár:</i> 40 év tervező munkája
328.	IV. 17.	Deák vendéglő	<i>Divós Lajos:</i> Szemelvények az állatorvostudomány történetéből
329.	V. 15.	Deák vendéglő	<i>Takács Tamás:</i> A Fertő tó belső tavai
330.	VI. 8.	Fertőrákos, Mitrász szentély	Tanulmányi kirándulás <i>Takács Tamás</i> vezetésével. Vacsora Balfon a Panoráma étteremben
331.	IX. 29.	Brennbergbánya	Kirándulás Újhermes, Magasbérc, Szt. István akna, majd flekkensütés Kárpátiék kertjében
332.	X. 23.	Deák étterem	<i>Szodfridt István:</i> Az erdő szépsége
333.	XI. 20.	Deák étterem	<i>Csapody István, Andrassy Péter:</i> Beszámoló a Kitaibel emléktúráról a Magas Tátrában, ahol emléktáblát is elhelyeztek Kitaibel kutatásainak 200. évfordulóján, majd a Magas Tátra növényföldrajzi bemutatása
334.	XII. 18.	Deák étterem	<i>Árva György:</i> A világkép által meghatározott biológiától a világképet befolyásoló biológiáig
1985			
335.	I. 15.	Deák étterem	1. <i>Kubinszky Mihály:</i> Megemlékezés Winkler Oszkáról 2. <i>Metzl János:</i> Kuba
178336.	II. 12.	Deák vendéglő	1. <i>Metzl János:</i> Megemlékezés dr. Király Jenőről születésének 100. évfordulóján 2. <i>Nikolics Károly:</i> Gyógyszerkutatás ma és holnap
337.	III. 18.	Deák vendéglő	<i>Kubinszky Mihály:</i> Posztmodern építészet
338.	IV. 16.	Deák vendéglő	1. Az Asztaltársaság határozata arról, hogy a Kitaibel Pál emlékverseny első helyezettjét megjutalmazza 2. <i>Takács Tamás:</i> A Tómalom rehabilitációja
339.	V. 21.	Deák vendéglő	<i>Őrs Félix:</i> Az AIDS-betegség

Jegyzőkönyv száma	kelte	Összejövetel helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
340.	VI. 14.	Hidegség, Nagylozs, Horpács, Nemeskér	Tanulmányi kirándulás műemlék templomokhoz Domonkos Ottó vezetésével, vacsora Kövesden
341.	X. 22.	Deák étterem	Árvay György: Bioetika
342.	XI. 19.	Deák étterem	1. Macher Frigyes: Megemlékezés (id.) Verő Józsefről 2. Kubinszky Mihály: A Lővérek jellegvédelme
343.	XII. 17.	Deák étterem	Csapody István: A Lővérek növényvilága
1986			
344.	I. 21.	Deák étterem	Wallner Ákos: Az arany gyűrű
345.	II. 25.	Deák étterem	1. Verő József: Megemlékezés Tárczy-Hornoch Antalról 2. Andrássy Péter: Tudati evolúció – tehetség
346.	III. 18.	Deák étterem	Verő József, Gömöri János (vendég): Geofizikai módszerek a régészeti kutatásban
347.	IV. 22.	Deák vendéglő	Ádám Antal: Vulkán-prognózis Hawaiiion
348.	V. 13.	Felsőlővér út 10.	Barabits Elemér: Nemesítői tevékenységének ismertetése
349.	VI. 14.	Harkai csúcs	Tanulmányi kirándulás a Harkai csúcsra, ahol Kárpáti László ismerteti a környék ösföldrajzi fejlődéstörténetét
350.	IX. 20.	Brennbergbánya	Kirándulás Óbrennbergbe, a Kovács árokhoz, bányásztemetőhöz, majd flekkensütés Kárpátiék kertjében
351.	X. 21.	Deák vendéglő	Szádeczky-Kardos Gyula: Földrajzi helymeghatározások Magyarországon
179352.	XI. 18.	Deák vendéglő	Ormos Károly felolvassa néhai Leitner József: Az evang. líceumnak a természettudományok terén kiemelkedő tanárai és tanítványai c. tanulmányát, amelyet Leitner asztaltársasági előadásnak szánt, de betegsége, majd elhunytja miatt már nem tudott elmondani
353.	XII. 16.	Deák vendéglő	Metzl János: Szemelvények az Alpok növényvilágából
1987			
354.	I. 20.	Deák vendéglő	Kárpáti B. László: Vándorlásaim a Retyezáti Határhavasokban

Jegyzőkönyv száma	Összejövétel helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
355.	II. 17.	Deák vendéglő
356.	III. 17.	Deák vendéglő
357.	IV. 21.	Deák vendéglő
358.	V. 19.	Deák vendéglő
359.	VI. 20.	Istenszéke
360.	X 3.	Brennbergbánya
361.	X. 21.	Deák vendéglő
362.	XI. 17.	Deák vendéglő
363.	XII. 15.	Deák vendéglő
1988		
364.	I. 19.	Deák vendéglő
365.	II. 16.	Deák vendéglő
366.	III. 15.	Deák vendéglő
367.	IV. 19.	Deák vendéglő
180368.	V. 17.	Felsőlővér út 10.
369.	VI. 11.	Csáfordjánosfa
370.	IX. 16.	Virágvölgy
371.	X. 18.	Deák vendéglő
372.	XI. 15.	Deák vendéglő

Jegyzőkönyv száma	Jegyzőkönyv kelte	Összejövetel helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
373.	XII. 13.	Deák vendéglő	1. <i>Takács Tamás</i> : Megemlékezés Varga Lajosról halálának 25. évfordulóján 2. <i>Légrádi Imre</i> : A radon
1989			
375. hibás számozás	I. 17.	Deák vendéglő	<i>Kubinszky Mihály</i> : Otto Wagner
376.	II. 21	Deák vendéglő	<i>Verő József</i> : Egy földi katasztrófa
377.	III. 21	Berzsenyi Gimnázium	<i>Andrássy Péter</i> bemutatja az egykori ev. líceumot és annak múzeumi jellegű könyvtárát, különös tekintettel a botanikai jellegű könyvekre, utána vacsora a Deák vendéglőben
378.	IV. 18.	Stornó ház	<i>Domonkos Ottó</i> : Ismerteti a Stornó-család történetét és bemutatja a Stornó gyűjteményt, valamint az épületben újjárendezett múzeumi gyűjteményt.
379.	V. 16.	Deák vendéglő	1. <i>Metzl János</i> : Megemlékezés Czajlik Ferencről 2. <i>Kárpáti B. László</i> : A turul
380.	VI. 24.	Burgenland	A háború utáni első kirándulás a határon túlra. A Szt. Margitbánya-i kőfejtő, a Rozália és az egykori Ilona akna megtekintése. Jegyzőkönyvi kiegészítés: VI. 29-én Kubinszky Mihály és Metzl János megtalálták a határon a büdöskúti forrást. VII. 1-én Csapody István, Andrássy Péter és Metzl János az Ultra oldalában először talált gérbics-et (<i>Lynodorum abortivum</i>).
181381.	IX. 30.	Virág völgy és Brennbergbánya	1. Szőlőkóstolás Barabits Elemér kertjében, majd 2. hagyományos flekkensütés Kárpátiék kertjében
382.	X. 24.	Soproni vágóhíd	<i>Divós Lajos</i> bemutatja a felújított vágóhidat, ahol az Asztaltársaság tagjai kitűnő vacsorát is kaptak
383.	XI. 21.	Deák vendéglő	<i>Légrádi Imre</i> : A Bázeli Manifestum
384.	XII. 12.	Deák vendéglő	<i>Ádám Antal</i> : A földrengések előrejelzése
1990			
385.	I. 16.	Deák vendéglő	<i>Wallner Ákos</i> : Rothenburg ob der Tauber
386.	II. 20.	Deák vendéglő	<i>Ormos Károly</i> : Energiapolitikánk
387.	III. 20.	Deák vendéglő	<i>Ambrus András</i> : A sebes acsa
388.	IV. 17.	Deák vendéglő	<i>Takács Tamás</i> : Új rendezési tervek a Fertő magyar térségében

Jegyzőkönyv száma	Összejövétel helye kelte	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
389.	V. 15.	Deák vendéglő
390.	VI. 16.	Kismarton-Loretto
391.	IX. 14.	Virág völgy
392.	X. 16.	Deák vendéglő
393.	XI. 20.	Deák vendéglő
394.	XII. 18.	Deák vendéglő
1991		
395.	I. 21.	Deák vendéglő
396.	II. 18.	Deák vendéglő
397.	III. 18.	Kozma vendéglő
182398.	V. 23.	Deák vendéglő
399a.	VI. 22.	Hanság
399b.	IX. 21.	Virág völgy Brennbergbánya
400.	X. 16.	Deák vendéglő
401.	XI. 19.	Deák vendéglő

Jegyzőkönyv száma	Jegyzőkönyv kelte	Összejövétel helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
402.	XII. 17.	Deák étterem	<i>Szodfridt István:</i> Talajvízváltozások okai és következményei a Duna-Tisza-közi homokhátságon
1992			
403.	I. 21.	Deák étterem	<i>Metzl János:</i> A sebészet fejlődése különös tekintettel sebészi működésem idejére. Jegyzőkönyvi kiegészítés: A Soproni Hírlapban I. 24-én az Asztaltársaságról megjelent feljegyzés és Csapody Istvánnak arra II. 11-én megjelent reagálása
404.	II. 18.	Deák étterem	<i>Órs Félix:</i> A Lyme-kór
405a.	III. 17.	Deák étterem	<i>Kubinszky Mihály:</i> Beszámoló Brazíliában tett utazásáról
405b.	111. 27.	Nagymarton	Kirándulás Nagymartonba (Mattersburg), Kitaibel Pál szülővárosába (szülőfalujába), ahol Kitaibel halálának 175. évfordulójára emlékbélyeget adtak ki. A polgármester méltató beszédet tartott Mattersburg nagy fiának életútjáról és tudományos működéséről
406.	IV. 21.	Deák vendéglő	<i>Verő József:</i> A szférák zenéje
407.	V. 19.	Deák vendéglő	<i>Andrássy Péter:</i> A Kitaibel Pál középiskolai tanulmányi verseny
408.	VI. 13.	Irottkő	Ausztriai kirándulás az Irottkőre és Léka várába, majd vacsora Kópházán
183409.	VII. 27.	Deák vendéglő	Lux András (az Asztaltársaságnak 1956-ban eltávozott tagja hazalátogatása alkalmából): A Varázsfuvola történetének selmeci vonatkozásai
410.	IX. 26.	Virágvölgy	Évadnyitó összejövétel Barabits Elemér szőlőskertjében
411 a.	X. 16.	Deák vendéglő	<i>Csapody István</i> , ill. vendégként <i>Jeanplong József</i> (Gödöllő) és <i>Priszter Szaniszló</i> (ELTE): Megemlékezés Aumüller Istvánról
411b.	X. 17.	Kismarton	Tisztelgő látogatás Aumüller István sírjánál és annak megkoszorúzása
412.	XI. 17.	Deák vendéglő	<i>Ádám Antal:</i> A Paksi Atomerőmű geofizikai monitorozása
413.	XII. 15	Deák vendéglő	<i>Nikolics Károly:</i> Fitoterápia
1993			
414.	I. 19.	Deák vendéglő	<i>Bencze Pál:</i> Mi van a levegőben?
415.	II. 16.	Deák vendéglő	<i>Varga Péter:</i> Földrengések a múltban, a jelenben és a jövőben

Jegyzőkönyv száma	Összeállítás helye	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
416.	III. 16.	Deák vendéglő
417.	IV. 20.	Deák vendéglő
418.	V. 22.	Jeli Arborétum
419.	IX. 25.	Virág völgy
		Brennbergbánya
420.	X. 19.	Soproni Patikamúzeum
421.	XI. 16.	Deák vendéglő
422.	XII. 14.	Deák vendéglő
1994		
423.	I. 18.	Deák vendéglő
424.	II. 15.	Deák vendéglő
425.	III. 25.	Deák vendéglő
426.	IV. 19.	Deák vendéglő
427.	V. 17.	Deák vendéglő
184428.	VI. 11.	Fertői Nemzeti Park
429.	IX. 17.	Felsőlővér út 8.
430.	X. 18.	Deák vendéglő
431.	XI. 15.	Deák vendéglő
432.	XII. 20.	Deák vendéglő
1995		
433.	I. 17.	Perkovátz vendéglő
434.	II. 21.	Juventus étterem
435.	III. 21.	Juventus étterem

Jegyzőkönyv száma	Összejövetel helye kelte	Tárgy, előadó, előadás címe, ill. kirándulás
436.	IV. 18.	Deák vendéglő
437.	V. 16.	Botanikus kert
438.	VI. 17.	Hohe Wand
439.	IX. 23.	Harkai-domb és rét
440.	X. 19.	Deák vendéglő
441.	XI. 21.	Deák vendéglő
442.	XII. 19.	Deák vendéglő
	1996	
443.	I. 16.	Deák vendéglő
185444.	II. 20.	Deák vendéglő
445.	III. 19.	Deák vendéglő
446.	IV. 16.	Deák vendéglő
447.	V. 15.	Felsőlővér út 8.
448.	VI. 25.	Pannonhalma
449.	IX. 24.	Deák étterem
450.	X. 22.	Deák étterem

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉS

MEGEMLÉKEZÉS

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉS / Winkler Oszkár: Emlékeim Horváth József

Winkler Oszkár: Emlékeim Horváth József festőművészről*(96)

Soproni építész vagyok. Mint közéleti ember, szoros kapcsolatban álltam Horváth Józseffel, a nagyhírnű festőművésszel, aki – velem együtt – különböző városi albizottságok tagja volt.

Hetedikes voltam, még két évem volt hátra a matúráig, amikor Horváth József a Széchenyi reáliskola tanára lett. Két rajztanár került hozzánk akkor egyidőben, ő és Janesitz Henrik. Akkortájt a szabadkézi rajz még fontos tantárgy volt. Bár később is főtárgy maradt, jelentősége a reálgimnázium alapításakor csökkent.

Mi, hetedikesek, örültünk, hogy Horváthot kaptuk rajzoktatónak, bár Janesitz is derék ember volt. Horváth és Janesitz különben mindvégig jó viszonyban volt egymással. Korábban Seemann tanította a rajzot: neki azonban kimondottan „robbanós” elvei voltak a rajz oktatásában. Akinek volt némi képessége a szabadkézi rajz iránt, az is inkább visszafejlődött kezei alatt oktatási szisztémája mellett.

Horváth József szigorú volt és nem szerette, ha valaki nem vette komolyan a tárgyát, de nála megtanultunk rajzolni. Azokat, akikben némi tehetséget sejtett, délutánonként külön órákon tanította. Itt gipszminták alapján aktokat vagy fejeket rajzoltunk és kivitt bennünket a szabadba is, ahol természet után rajzoltunk, festettünk részleteket.

Érdekesség kedvéért megjegyzem, hogy Horváth József volt az, aki nekem az építész pályát ajánlotta. Osztályunkban Sebesta Ferenc rajzolt a legjobban. (Sebesta később Ottokár bátyjával együtt Sebestyénre magyarosította nevét.) Kivételes [186](#) tehetséggel megáldott ember volt: természetesnek vettük, hogy érettségi után a képzőművészeti akadémiára került.

Horváth Józseffel az érettségi után sem szakadt meg kapcsolatunk. Gyakran jártunk hozzá beszélgetni, referálni tanulmányainkról. Jó viszonyunk megmaradt vele egészen hetven éves korában bekövetkezett haláláig. Nagyon sajnáltuk távozását: megérezte, milyen nagyot vesztett halálával Sopron, de az egész ország is. A vízfestés kiváló művelője volt: nagyméretű akvarelleket festett, egyéni stílusban. Állandóan nedvesen festett. A készülő képet, mielőtt folytatta a festést, vízzel permetezte le: ezzel festményeinek olyan lágy tónusokat adott, amelyeket akvarellal úgyszólván elképzelni sem lehetett. Sem Neidler Róberthez, sem Edvi Illés Aladárhoz nem lehetett őt hasonlítani.

A diploma megszerzése után fél évre tanulmányútra mentem Berlinbe, majd három hónapot Rómában töltöttem. Némi szakmai gyakorlat után Sopronba hívtak, ahol egy kőműves mesterrel társultam. Rövid ideig vele dolgoztam együtt, majd megszakítottam ezt a kapcsolatot és önálló tervező irodát nyitottam, mely igen eredményesen működött. A hat-hét legnagyobb soproni vállalat – közöttük a Sörgyár, a Villanytelep, Gázmű, Sotex Vállalat, Vasöntöde, Zárgyár stb. – velem terveztetett. Emellett évente három-négy tervpályázaton is részt vettem – szintén nem eredménytelenül – hogy csak a budaörsi repülőtér, budapesti központi városháza, kecskeméti OTI-székház, zombori mezőgazdasági iskola, Árpád gimnázium, balatonlelleli üdülő, soproni vágóhíd pályázatát említsem. Horváth József őszintén örült eredményeimnek.

A második világháború kitörését követően többször bevonultam: nagyjából két évet töltöttem háborús szolgálatban. Nagyobb tervezési megbízásaimnak ebben az időben is eleget tettem: a Lackner Kristóf utcában a városi bérházat [Hárs Györggyel együtt] terveztem, ezt a tanítóképző és a budapesti műegyetem internátusának tervei követték, majd a soproni egyetem új matematikai és ábrázoló geometriai tanszékének

épületét építették fel elképzeléseim alapján. 1945 és 1948 között az Országos Építésügyi Kormánybiztosság Sopron és Vas megyei kirendeltségét vezettem. 1948-ban tanszékvezető egyetemi tanárrá nevezték ki. Ugyanebben az időben szerveztem meg a Soproni Tervező Irodát is, melyet hosszú évekig vezettem. Később városi főépítész lettem, aztán évekig a Győri Tervező Vállalat főépítésének posztját töltöttem be. Sok épületet, létesítményt terveztem.

Hasonlóan Horváth József festőművészhez, a helyi közéletben mindig aktívan részt vettem. Nem egy bizottsági ülésen vettünk részt közösen. Ezek keretében gyakran támadt vita arról, vajon egy-egy állapotában megromlott műemléket le kell-e bontani, vagy sem? Horváth József, amennyire lehetett, szerette volna megtartani és helyreállítani a régi házakat. Heves csatákat vívott a város műszaki hatóságaival, akik – félvén az esetleges épületomlásoktól, balesetektől – minden sérült házat le akartak bontani. Horváth József egyre gyakrabban került szembe a műszaki hatóság döntéseivel. A viták egyre élesebbé váltak. Horváth József úgy vélte, hogy ha véleményét nem hallgatják meg, nem hajlandó részt venni több ilyen tárgyú ülésen. Ígéretét beváltotta, többé nem jött el egyetlen értekezletre sem.

Horváth Józsefnek a Gyirmóti utcában volt szerény, kétszobás háza, amelyet szeretett volna kibővíteni. Ezzel kapcsolatban nem egy tervet készítettem számára. A nehézséget az jelentette, hogy a kis alapterületű házban saját műtermének is mindenáron helyet szeretett volna szorítani. Egy ideig aztán a Balfi utcában volt műterme. Itt [187](#) is gyakran felkerestem. Végül a központi [tűzoltó] laktanya területén találtak egy arra alkalmas épületet, amelynek földszintjén Szakál Ernő szobrászművésznak, emeletén pedig Horváth Józsefnek rendeztek be műtermet. Haláláig itt dolgozott aztán. Új műtermében is gyakran meglátogattam. Sokat beszélgettünk, legtöbbször a régi időről. Egy szénrajzot és egy akvarellt kaptam tőle, utóbbi fiatal lányt ábrázolt. Vettem tőle egy szép, Nagy-uszodát ábrázoló képet is. Mint atyai jó barátomat őrzöm emlékezetemben.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

SOPRONI KÖNYVESPOLC

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Tanulmányok Csatkai Endre emlékére. A Soproni Múzeum kiadványai 2. Szerkesztette Környei Attila és G. Szende Katalin. Sopron, 1996. 456. p., 125 fekete-fehér fotó, ill. rajz, ábra.

**Tanulmányok Csatkai Endre emlékére.
A Soproni Múzeum kiadványai 2.
Szerkesztette Környei Attila és G. Szende Katalin.
Sopron, 1996. 456. p., 125 fekete-fehér fotó, ill. rajz, ábra.**

Soproni összefogással született meg Csatkai Endre barátai, tanítványai, tisztelői tollából a tudós kutató születésének százéves évfordulójára az emlékkönyv. A kötetet Környei Attila és G. Szende Katalin szerkesztette, a rezümét fordította Németh Ildikó, Sopron város és a Hillebrand Nyomda Kft.

támogatásával a Soproni Múzeum Alapítvány adta ki. A vaskos kötet, amely három bevezető írást és 39 tanulmányt tartalmaz, méltón idézi fel azt a sokszínűséget, amely Csatkai széles érdeklődését és tudós kíváncsiságát is jellemezte. A tudóstárs, Házi Jenő emlékkönyve mellé ez a könyv is felkerülhet a soproni könyvespolcokra.

A kötetet Mollay Károly ajánló szavai vezetik be, majd László Gyula régészprofesszor személyes hangvételű visszaemlékezésében a mindennapjait sok humorral élő barátot eleveníti fel. Gerald Schlag Csatkai burgenlandi tevékenységéről ír, kiemelve azt a fontos szerepet, amelyet a tudós Kismartonban a Wolf-gyűjtemény kialakításával és feldolgozásával, továbbá helytörténeti, művészettörténeti, műemlékvédelmi kutatásokkal az új tartomány kulturális életében betöltött.

A nagyszámú tanulmány szerzői gárdája igen heterogén: a nagyjából történész, régész, művészettörténész, építész szakemberek mellett természettudósok foglalkoznak a Sopron környéki gazdag flóra és fauna változásaival (Csapody István, Faragó Sándor), a gyógyszerészet-történettel (Nikolics Károly), a soproni egyetem kiemelkedő személyiségeivel (Szodfridt István), Wallner Ernő földrajztudós méltatásával (Wallner Ákos), a Nagycenki Geofizikai Observatórium bemutatásával (Verő József). Firtás Oszkár a soproni Zettl-villa körül álló park gazdag faállományát elemzi.

A gazdag tematikájú régészeti, történeti, művészet- és építészettörténeti dolgozatok mindegyikére nem térhetünk ki részletesen, így főleg azokat emelem ki, amelyek fontos, új eredményeket tartalmaznak, vagy közvetlenül kapcsolódnak Csatkai korábbi kutatásaihoz. A római kori Scarbantia városi életébe ad bepillantást Póczy Klára, Gömöri János a fertőrákosi mai templom belső valaha állt kisebb Árpád-kori templom feltárásáról ír. Nováki Gyula a Sopronbátfalva feletti Sánc-hegy kuruckori 188sáncvárát ismerteti, amelyet 1994-ben mérték fel. A történeti blokkban Katona Imre Bánk bán rokonainak Sopron megyei kapcsolatait elemzi, a Nagymartoni, Osl és Kanizsai családok birtokainak alakulását. G. Szende Katalin Sopron középkori kereskedelmi kapcsolatait vizsgálja a kölni kereskedők áruforgalma alapján. A Vághy család 1638-ban benyújtott birtok-visszaszerzési ügyéhez kapcsolódik az a tanúkihallgatási jegyzőkönyv, amelyet Mikó Sándor közöl érdekes néprajzi, történeti adatokkal. Ugyancsak forráskiadást végez Grüll Tibor, aki Forlani János András városi orvos 1738-ban írt soproni leírását ismerteti, két megtalált levelével együtt. A XVIII. századi leírás érdekessége, hogy az épületek mellett római emlékeket, sírfeliratot is közöl. Széchenyi István Sopron megyei szerepléséhez Környei Attila tárt fel újabb, még nem publikált adatokat, és egy levélváltást közöl, Sopron megye és Széchenyi között 1826-ból. Bajcsy-Zsilinszky Endre Sopronkőhidán elszenvedett utolsó napjaira emlékezik Papp István. Ugyancsak ezzel a korszakkal foglalkozik Szita Szabolcs írása, amelyben a Sopron környéki munkatáborokban elhunyt jeles személyeknek állít emléket. Látszólag távolabbi téma, a szolnoki vasúti csomópont 1944. évi jelentőségét tárgyalja Lovas Gyula. Csatkai maga is részt vett munkaszolgálatosként vasúti helyreállítási munkálatokban Szajolon, így személyéhez is kapcsolódik a dolgozat.

A tanulmánykötet gerincét azok a művészet- és művelődéstörténeti dolgozatok jelentik, amelyek Csatkai kutatási eredményeit továbbfejlesztik, vagy hasonló témákat taglalnak, mint amikkel ő is olyan nagy szeretettel foglalkozott. A középkori ónművességet Holl Imre már több műben is összefoglalta, itt a soproni mesterek adatait gyűjti össze. A XV. századi mesterek élet-, munkakörülményeit, lakóhelyét és ügyleteit elemzi, és bemutatja a forrásokban szereplő óntárgy-típusokat. Urbach Zsuzsa a soproni Zettl-Langer gyűjtemény kiemelkedő szépségű Királyok imádása táblaképéről ír. Csatkai meghatározását a képre vonatkozóan némileg módosítja, festőjének egy tiroli származású, de Salzburgban működő mestert tart. A Csatkai által a XV. század végére keltezett művet korábbinak, a század közepének véli. A festmény osztrák kapcsolatait bő elemzéssel, fotókon is bemutatott rokon darabokkal tárja fel. Soproni emlékekkel az ún. Pék

keresztel foglalkozik Szakál Ernő írása, aki középkori szerkesztési elvek alapján rajzolja meg az oszlop metszeteit és arányrendszerét. Garas Klára kitűnő tanulmánya az egyik legpazarabb XVIII. századi soproni palota épületét, berendezéseit és freskóit elemzi. A gazdag borkereskedő Edlinger Gottlieb Vilmos házát az olasz Gregorio Gulielmi festette ki. A régi leírásokból ismert értékes berendezés elpusztult, a falképeket a mester hasonló jellegű munkái és a megrendelő személye alapján próbálja Garas sikeresen rekonstruálni. A szerző fontos adatokkal gyarapítja ismereteinket a soproni késő barokk festészetről és annak összefüggéseiről. Függelékben közli az Edlinger-ház 1766-ban felvett leltárát (OL. Esterházy család levéltára). Egy másik soproni palota, az Esterházy-ház Madonna-szobrával foglalkozik Galavics Géza, bemutatva Esterházy Pál Antal a képzőművészeteket felhasználó reprezentációs törekvéseit. E sorban a bécsi, kismartoni és soproni építkezéseinél mind megfigyelhető kiemelkedő Mária-kultusza, amely kegyképek, illetve szobrok felállításában is jelentkezett. Csatai Endre nyomdokain halad Rózsa György, amikor az általa összegyűjtött soproni látképeket gyarapítja továbbiakkal és egy leendő katalógus tervét ismerteti. A Sopron közelében lévő Balf fürdőkápolnájában található Dorffmaister István kisméretű Szűz Mária-képe, amelyet eddig tévesen jelöltek meg. Egy ritka ikonográfiai típust ábrázol, Máriát a Szentlélek jegyeseként. Ezt a képtípust 189-azonosítja Szilárdfy Zoltán, és veti össze a hasonló hazai és külföldi ábrázolásokkal, metszetekkel. Nem soproni mű a tárgya Marosi Ernő tanulmányának, de a régi művészetet kedvelő olvasók bizonyára szívesen ismerkednek meg egy gótikus Madonna-szoborral, amely Ungvár környékéről került 1981-ben a párizsi Louvre-ba.

Több építészettörténeti dolgozat is színesíti a kötetet. A műemlékvédelem kezdeti lépéseit figyeli meg a XVIII. században Dávid Ferenc a veszprémi Gizella-kápolna XVIII–XX. századi történetét áttekintve. Az ún. forradalmi építészet képviselőinek XVIII–XIX. századi kismartoni és soproni munkásságát tárgyalja Winkler Gábor, Csatai, Rados Jenő, Zádor Anna korábbi kutatásaira támaszkodva (a kismartoni Esterházy-kastély és kerti épületei, a lebontott zsinagóga, a soproni városháza és színház). Kubinszky Mihály Sopron építészetének XX. századi feldolgozásához ad vázlatos tervet, Hárs József pedig a Várkerület átépítéséről ír.

Sopron művelődéstörténetének egy-egy szeletét tárgyalják: Dávidházy István – a posztóscéh festőműhelyeiről, Kücsán József – borászati receptekről a XVIII. századból, Domonkos Ottó – a népi grafikákról, Horváth Zoltán – a soproni téglaegetőről, Askercz Éva – a Stornó-család gyűjteményéről, Varga Imréné – Csatai és Házi Jenő levelezéséről. Nagy Alpár Liszt Ferenc eszmerendszerének kialakulásáról értekezik, Kovács József László a XVI–XVII. századi hitvitázó irodalomról ír, Esterházy Miklós és Nádasdy Pál vallásos értekezései kapcsán. Kiss Jenő Mihályi falu osztrák kapcsolatait vizsgálja a XIX. században.

A Csatai Endre emlékkönyv tematikailag kissé eklektikusra sikerült, de a dolgozatok többsége a Soproni Szemlében megszokott magas színvonalhoz hű maradt, sokban tágítja ismereteinket Sopron és környéke történeti, természeti kincseiről. A kötet tetszetős kiállítású, a fotók zöme is megfelelő. A könyv megjelenése körül bábáskodó kollégák sikerként könyvelhetik el, hogy ebben a könyvkiadást és múzeumügyet sújtó világban Csatai Endre szellemiségéhez méltó kiadványt tudtak megvalósítani.

Zsámbéky Monika

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Fogarassy László: Ligetfalú és a pozsonyi hídfő története. Madách–Posonium: Bratislava 1995, 163 oldal, 1 ábra.

Fogarassy László: Ligetfalu és a pozsonyi hídfő története. Madách–Posonium: Bratislava 1995, 163 oldal, 1 ábra.

A Sopronban jól ismert, Pro urbe kitüntetett történész monográfiája csak halála után jelenhetett meg.

Ligetfalu (németül Engerau, szlovákul Petržalka) Pozsony városával szemben, a Duna jobb partján egy kis település volt. Már a XIII. századtól említik az oklevelek és az évek során számos neves történelmi esemény színhelye volt, csakúgy, mint a pozsonyi hídfő és annak peremközségei. Azt mondhatjuk, hogy a település története kicsiben magában foglalja az egész régió történetét, ezért számunkra is nagyon érdekes.

A szerző fölényes biztonsággal igazodik el a sok ezer bonyolult összefüggés között, hiszen a helyszínen lakott, jól ismeri annak minden zugát, sok mindenre személyesen is emlékszik, ezen kívül, mint történész, nemcsak az idevonatkozó magyar, osztrák és szlovák szakirodalmat ismeri, hanem mindhárom állam levéltáraiban önálló kutatásokat is végzett.

190A község 1919-ig Magyarországhoz tartozott, és a trianoni békeszerződés is eredetileg Magyarországnál hagyta. Csehszlovákia azonban mindenáron hídfőt akart kapni Pozsonnyal szemben a Duna jobb partján, sőt merészebb tervük is volt, korridort szerettek volna kialakítani Burgenlandon át Jugoszláviáig. Miután tervüket az antantnál főleg Olaszország ellenzése miatt nem tudták keresztülvinni, Beneš Petronell–Bruck a. d. Leitha–Nezsider–Gálos (Gols) – Mosonszolnok–Kisbodak határvonalat követelt, így a Fertő északi csücske is Csehszlovákiához került volna. A békekonferencia azonban ezt sem hagyta jóvá, végül is 1919 augusztusában hozzájárult ahhoz, hogy Ligetfalu és közvetlen környéke Csehszlovákiához kerüljön. Ehhez azonban pótegyezményt kellett volna kötni, de 1919. augusztus 13-án a csehszlovákok Pierre Brau francia ezredes vezetésével a területet rajtaütésszerűen elfoglalták, és fait accompli-t teremtettek. A könyv egyik legérdekesebb része az ezt megelőző 1919-es katonai eseményeket tárgyaló fejezet. Ebben részletesen leírja a hídfő birtoklásáért folytatott csatározásokat, katonai akciókat. Megtudjuk ebből, hogy 1919 elején többek között a soproni 18. gyalogezred kombinált zászlóalja is őrizte Ligetfalut.

1919-ben Freissberger Gyula, a Siófokon székelő II. hadtest főhadnagya négyszer is átment e területen, mint összekötő Bécsbe és Ligetfalun is megszállt, amint ezt később, már mint Somogyvári Gyula regényes visszaemlékezésében is megemlíti.

A községet 1938. október 10-én a németek szállták meg és az Engerau város néven 1945. április 5-éig a német birodalom része volt. 1938-ban szudétanémet körútja alkalmával Hitler is meglátogatta és a Duna-partról átnézett Pozsonyba.

A vörös hadsereg 1945. április 5-én bevonult Ligetfalura s így az visszakerült Csehszlovákiához.

1946. április 1-jén Ligetfalut Pozsonyhoz csatolták, annak XI. kerülete lett, így önálló településként megszűnt.

Köztudott, hogy a II. világháború utáni békeszerződés Oroszvár, Horvátjáfalu és Dunacsún községeket is Csehszlovákiának ítélte. 1972. január 1-jével ezeket is Pozsonyhoz csatolták, így ettől fogva az egész dunántúli terület a szlovák főváros része lett.

A monográfia részletesen foglalkozik Ligetfalu településtörténetével, többek közt táblázatokban közli a népszámlálási adatokat is.

Értékes kiegészítése a peremközségek: Wolfsthal, Berg, Köpcsény (Kitsee), Horvátjárfalu, Oroszvár és Dunacsún történetét ismertető fejezet, ez ugyancsak részletes népszámlálási adatokat tartalmaz.

Mellékletként még Mindszenty Antal 1831-ben Pesten megjelent „Kisétálás Pozsonyból az ausztriai határra” című útleírását is közli.

Soproni érdekesség még, hogy Ligetfalu német megszállása idején, 1939-ben híre ment, hogy a Német Birodalom anektálni szándékozik a soproni népszavazási területet. A magyar kormány olyan javaslatot terjesztett elő Berlinben, hogy hajlandó Ligetfalu magyar anyanyelvű lakosait Sopron környékének német ajkú lakosaiért kicserélni. Ezt az ajánlatot a német birodalmi kormány 1939. október 2-án külön indoklás nélkül elutasította. Ez a kérdés a II. világháború kitörése miatt azután nem is került többé elő.

Fogarassy e műve a régió történetével foglalkozók részére igen nagy jelentőséggel bír.

Metzl János

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / 191Pájer Imre: Csorna évszázadai. Kiadja Csorna Város Önkormányzata. Csorna, 1996. 46 p.

**191Pájer Imre: Csorna évszázadai.
Kiadja Csorna Város Önkormányzata. Csorna, 1996. 46 p.**

Csorna Város Önkormányzata a Millecentenárium és Csorna várossá nyilvánításának 25 éves jubileumára egy várostörténeti kötetet adott ki. Elkészítésére a legalkalmasabb embert kérték fel Pájer Imre személyében. Bátran mondhatjuk, hogy a témában az eddig megjelent legteljesebb kiadványt tartjuk a kezünkben.

A mű kicsit több és kicsit kevesebb, mint egy várostörténeti monográfia. Több azért, mert a történeti rész után útikalauzokra jellemző városbemutató is következik. Kevesebb, mert a monográfia, mint kiadványtípus a teljesség igényét hordozza magában, s még számos olyan terület van, amely további kutatást igényel. Ezekre a szerző utal is a könyvben. (Csornai prépostság alapítása, 1956 eseményei stb. ...) Bizonyos kérdésköröket terjedelmi okokból nem volt módja részletesen bemutatni.

A történeti rész a szokásos kronológiai sorrendet követi. Emellett a műben találhatunk olyan tematikus részeket is, amelyek a történelem rész- és segédtudományai segítségével világítják meg Csorna történetét. Megtalálható az Osl-nemzetség genealógiája, levéltártörténeti kitekintésként említhető a premontrei konvent hiteles helyi tevékenységét bemutató rész, amely a polgári korszakig többször visszaköszön. A dualizmus-kori pezsgő életet színesíti a szerző a város iskola-, intézmény-, valamint sajtótörténetével. A Csornát bemutató séta során a művészettörténeti és néprajzi értékekkel ismerkedhetünk meg. A jelenkor eseményeit Bertha Árpád még kiadatlan műve segítségével dolgozza fel a szerző.

A munkát sok idézet színesíti, melyek egykori eredeti iratokból származnak. Mindezekre a szerző pontosan hivatkozik, még értékesebbé téve a kötetet. A pontosság Pájer Imre stílusát is jellemzi, hangvételén érezni

személyes kötődését városához.

Bízzunk benne, hogy a munka (ez nemcsak a szerzőkön múlik) meghozza gyümölcsét és pár éven belül egy igazi fűzött, keménykötéses Csorna-monográfiát tarthatunk a kezünkben. Addig is használjuk e közelmúltban megjelent kiadványt, melyet mindenkinek csak ajánlani tudok.

Polgár Tamás

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Mőcsényi Mihály egyetemi tanár, 1118 Bp., Somlói u. 1/b.

Dr. Nováki Gyula régész, 1111 Bp., Bartók Béla u. 18.

Boronkai Szabolcs német–történelem szakos tanár, PhD-ösztöndíjas, Sopron, Lackner Kristóf u. 6.

Dávidházy István műszaki tanácsadó, Sopron, Deák tér 49.

Frank Norbert doktorandusz, Soproni Egyetem, Növénytan Tanszék

Sarkady Sándor ny. óvóképző-intézeti tanár, költő, Sopron, Fűzfa u. 9.

Dr. Metzl János ny. kórházi főorvos, Sopron, Deák tér 35.

Wallner Ákos ny. tud. munkatárs, Geodéziai és Geofizikai Kutató Intézet, Sopron

Dr. Winkler Oszkár egyetemi tanár (1907–1984)

Zsámbéky Monika művészettörténész, Szombathelyi Képtár 9200 Szombathely, Rákóczi F. u. 12.

Polgár Tamás könyvtáros, Soproni Levéltár, Pf : 82.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

192 SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalthistorische Quartalschrift
Redaktion: Éva Turbuly
Inhaltverzeichnis

Die Redaktionskommission

Mitteilung der Redaktion

Mőcsényi, Michael: Kritische Gedanken und unbekannte Fakten zur Baugeschichte von Eszterháza II.

Nováki, Julius: Prähistorische Erdverschanzungen in der Gegend von Ödenburg

Kleine Mitteilungen

Boronkai, Szabolcs: Porträts aus dem deutschsprachigen Literaturleben von Ödenburg im 19. Jahrhundert
3. Leopold Petz 1794–1840.

Dávidházy, Stephan: Die Ödenburger Mitrailleur-Kaserne

Frank, Norbert: Zur Flora des Dudleswaldes.

Kulturelles Leben in Ödenburg

Sarkady, Alexander: Der Handschlag von Sándor Szokolay und Rezső Becht

Wallner, Ákos: Die Versammlungen der Paul Kitaibel Naturwissenschaftlichen Tischgesellschaft
1934–1996.

Nekrologe

Winkler, Oszkár: Meine Erinnerungen an den Maler Josef Horváth.

Bücherschau

Zsámbéky, Monika: Endre Csatkai Gedenkbuch. Publikation des Ödenburger Museums 2.

Metzl, Johann, Ladislaus: Die Geschichte von Ligetfalu und des Pressburger Brückenkopfes.

Polgár, Thomas: Imre Pájer: Die Jahrhunderte von Csorna

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI SZEMLE / KÉRELEM A SOPRONI SZEMLE MUNKATÁRSAIHOZ

KÉRELEM A SOPRONI SZEMLE MUNKATÁRSAIHOZ

A szerkesztés és a nyomda munkájának elősegítése érdekében munkatársainktól a következőket kérjük:

1. *A kézirat gépelése.* Mind a főszöveg, mind a lapalji jegyzetiek (külön lapokon!) 2-es sortávolsággal, baloldalon 20 betűhelynyi margóval gépelendők.

A gépelési hibákat kézírással javítsuk ki. Ugyancsak kézírással jelöljük be az írógépen hiányzó jeleket, mint pl. *í, ú, Í, Ú* stb. Egyebeket kézzel ne javítsunk bele. A szerző nevét a kézirat címe fölött, balszélre gépeljük, a cikket a szerző ne zárja le aláírásával.

A főszövegben a lapalji jegyzetre félsorral emelt, tintával bekarikázott számjeggyel utalunk, pl. ... városokat.¹²

A szerkesztőségbe ne másolati példányt, hanem jól olvasható első példányt küldjünk. Mivel áttértünk a számítógépes szövegszerkesztésre, munkánkat nagyban megkönnyítené, ha a szerzők floppy-lemezen

(Word 6-ban) küldenek el munkáikat.

2. *A lapalji jegyzetek.* Idekerülnek a főszöveg kiegészítő részletei, adatok, főleg pedig a szöveget hitelesítő, igazoló *pontos* forrásjelzések. A jegyzeteket folyamatosan, egész számmal számozzuk, a cikk szövege után külön lap(ok)ra írjuk.

Könyvre, lapszámra első alkalommal így utalunk: pl. Csatkai Endre: A soproni színészet története: 1841–1950. Sopron, 1960, 15 – A továbbiakban így: Csatkai i. m. 32. (Ha ugyanannak a szerzőnek változtatva több művét idézzük, akkor a továbbiakban így: Csatkai: A soproni színészet 43.) Ha a megjelenés helye Budapest, ezt így: Bp.

Folyóiratcikkre így: Jakubovich Emil: A legrégebb magyar misszilis levél: Magyar Nyelv 1952, 114–120. A Soproni Szemle nevét mindig rövidítve írjuk: SSz.

Gyűjteményes munkában megjelent cikkekre így: pl. Házi Jenő: Sopron város címere, Vö. Heimler Károly (szerk.): Sopron topográfiája. Sopron, 1936, 79–84.

Újságcikkre így: pl. a szerző neve: a cikk címe. Soproni Hírlap 1932. nov. 14.

Idegen nyelvű műre így: pl. Semmelweis, Karl stb.

Levéltári forrásra így: a levéltár megnevezése: levéltári jelzet. – A Soproni Levéltár nevét mindig rövidítve írjuk: SL.

3. Egyéb részletkérdésekben a SSz. legújabb számai az irányadók.

4. A szerzők szedési utasításokat (pl. *kurzív szedés* aláhúzással stb.) ne adjanak.

A szedési utasításokat a szerkesztő adja meg. Esetleges kívánságokat a szerkesztővel kell megbeszélni.

5. A cikkek illusztrálásához szél nélküli tónusos fénykép(ek)et, vagy alkalmas rajzokat (térképvázlato[ka]t!) kérünk. Az illusztrációkat kérjük megszámozni, külön jegyzéken a számozás sorrendjében a képek (rajzok) aláírását közölni.

Kérjük a fénykép(ek), ill. rajz(ok) készítőjének nevét is feltüntetni.

6. Az 1993. évi 1. számtól kezdődően a szerzői tiszteletdíjak megváltoztak. Ezentúl csak 11 gépelt oldal felett fizetünk, szerzői ívenként 6000 Ft-ot (1 ív 22 oldal). Minden szerző kap cikkenként egy tiszteletpéldányt.

Kérjük a pontos címet, s ha van, az átutalási betét számát, s az ezt kezelő pénzintézet pontos címét és pénzforgalmi jelzőszámát.

1997. LI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI SZEMLE / OLVASÓINKHOZ!

OLVASÓINKHOZ!

A Soproni Szemle Sopron városának és környékének helytörténeti folyóirata, negyedévenként, összesen évi

24 ív terjedelemben jelenik meg.

Terjeszti a Magyar Posta Rt. és a RÁBAHÍR RT. Előfizethető 1997-re a Soproni Múzeumban vagy a Soproni Levéltárban. (Sopron, Fő tér 1.)

Előfizetési díj 1997-től 1 évre 500 Ft, egyes szám ára: 150 Ft.

Megjelenik évente 4 alkalommal.

Régebbi évfolyamok és példányok (1956-tól) a Soproni Múzeumban vagy a Soproni Levéltárban (Sopron, Fő tér 1.) kaphatók.

Sopron barátai: Szavunk ne maradjon raktárfalak közé zárva! Egyre szélesebb körben kell segítenünk a múlt tisztázását. Mindenki jusson hozzá a Szemléhez, akit szűkebb hazája története érdekel! Kérjük ehhez az Ön segítségét is. Támogassa a Soproni Szemle Alapítványt!

(Elszámolási számla az Országos Kereskedelmi és Hitelbank Rt. soproni fiókjánál, Ógabona tér 9., 405-10307. számon.) Az APEH 1993. ápr. 16-án 7830283603. sz. a. engedélyezte, hogy az adományozók – igazolásunk alapján – adományaikat adóalapjukból levonhassák.

SOPRONI SZEMLE

A szerkesztésért Turbuly Éva felel
Kiadja a Soproni Szemle Alapítvány
Felelős kiadó: Dr. Ádám Antal

Készült a Hillebrand Nyomda Kft. üzemében
(Sopron, Csengery u. 51.)
97. 4316 – Felelős vezető: Hillebrand Imre

Terjeszti 1996-ban a Magyar Posta Rt.
Hírlapüzletági igazgatósága

HU ISSN 0133-0748

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

A szerkesztő a kéziraton (terjedelmi okokból) változtatott. A szerző kérte annak közlését, hogy a közleményből kimaradt egy lényeges – német nyelvű – indokló okmány.

2 (Megjegyzés - Popup)

Nováki Gyula: Kuruckori erőd Sopronbánfalva felett. In: Tanulmányok Csatkai Endre emlékére. (Szerk: Környei Attila–G. Szende Katalin) Sopron 1996. 135–148.

3 (Megjegyzés - Popup)

Nováki Gyula: A magyarországi földvárak az őskortól a középkorig. Építés-Építészettudomány 7 (1975) 323–339, 329.

4 (Megjegyzés - Popup)

L.(udwig) B.(ella): Von der Karlshöhe. Oedenburger Zeitung (OeZ) 1890. jul. 13. – Polgármesteri jelentés. Sopron 1890. 84.

5 (Megjegyzés - Popup)

Bella Lajos: A várisheragi urnáról. Archaeologiai Értesítő (ArchÉrt) 11 (1891) 167–170, 168.

6 (Megjegyzés - Popup)

Bella Lajos: Néhány soproni leletről. ArchÉrt 11 (1891) 57–61, 59.

7 (Megjegyzés - Popup)

Eibner-Persy, Alexandrine: Hallsatzzeichliche Grabhügel von Sopron (Ödenburg). (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland 62) Eisenstadt 1980. 23, 31, 33, 46, 47, 63–69, 121, 207–209. – Lásd Gömöri János ismertetését: Soproni Szemle (SSz) 38 (1984) 283–284.

8 (Megjegyzés - Popup)

Bella, Ludwig–Müller, Otto: Prähistorische Funde in der Umgebung von Oedenburg in Ungarn. Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 21 (NF 11) (1891) 165–192, 174–176, 185–192.

9 (Megjegyzés - Popup)

Bella i. m. (1891) 59.

10 (Megjegyzés - Popup)

Bella Lajos: A várisheragi urnáról. ArchÉrt 11 (1891) 167–170.

11 (Megjegyzés - Popup)

Bella Lajos: A várisherégi urnáról. *ArdhÉrt* 11 (1891) 256–257.

12 (Megjegyzés - Popup)

–: Az archaeologus főherceg. „Sopron” 1891. máj. 13.

13 (Megjegyzés - Popup)

Bella Lajos: Újabb purgstalli leletek. *ArchÉrt* 12 (1892) 221–227, 221.

14 (Megjegyzés - Popup)

Múzeumok és Könyvtárak Értesítője 1912. 175.

15 (Megjegyzés - Popup)

Márton Lajos: A magyarhoni fibulák osztályozása (Harmadik közlemény) II. rész. A hallstattkor fibulatypusai. *ArchÉrt* 33 (1913) 327–340, 328–329.

16 (Megjegyzés - Popup)

A Soproni Régészeti Társulat jegyzőkönyve (Kézirat) (SRT) II. 1920. jan. 18.

17 (Megjegyzés - Popup)

Bella Lajos: Sopron az iratlan időkben. In: Thirring Gusztáv (szerk.): *Sopron civitas fidelissima*. Sopron 1925. 37–44, 40.

18 (Megjegyzés - Popup)

Gallus Sándor: A soproni Burgstall alakos urnái. (*Archaeologia Hungarica* XIII) Budapest, 1934. 15, 21–46. (Bella Lajos ezt a sírt 3. számúként említi. Lásd a 8. jegyzetet.)

19 (Megjegyzés - Popup)

Gallus Sándor: A zárt település nyomai Sopron környékén. *SSz.* 1 (1937) 140–146.

20 (Megjegyzés - Popup)

Nagy László: A tűzikutya és holdidol kérdése magyarországi leletek alapján. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 14 (1979) 19–69, 29. XI. t. 1, 2., XV. t. 7, 9.

21 (Megjegyzés - Popup)

Eibner-Persy i. m. 23, 31, 33, 34, 121, 207–209.

22 (Megjegyzés - Popup)

Patek Erzsébet előzetes ismertetései várhelyi ásataásairól a *SSz.* 1974–1977 közötti köteteiben. – Részletes feldolgozása uő.: *Neue Untersuchungen auf dem Burgstall bei Sopron. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 63 (1982) 105–177, 108. – Utóbbi munkát Gömöri János ismertette: *SSz* 38 (1984) 280–282.

23 (Megjegyzés - Popup)

SRT 1. 1898. 162.

24 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 196.

25 (Megjegyzés - Popup)

Bella Lajos: Sopron vármegye és Sopron sz. kir. város régészeti társulatáról. ArchÉrt 29 (1909) 181–186, 183.

26 (Megjegyzés - Popup)

–: Egy lépéssel előre a harkai kétezeréves nyomokra. Miért nem működik a soproni és sopronmegyei régészeti társulat? Sopronvármegye 1925. szept. 2.

27 (Megjegyzés - Popup)

A Magyarországi Természetbarátok Turista Egyesületének Soproni Csoportja jegyzőkönyve (Kézirat) 1931. aug. 7.

28 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Osztálya, őskori leltárkönyv 11/1937.

29 (Megjegyzés - Popup)

A Soproni Múzeumban lévő leletek (54. 158–161): 1929-ből egy nyéllyukas kőbalta, nagy részük azonban az 1931. évi ásatásból származik, így cserepek, egy szűrőedény töredéke, egy agyagorsó töredéke, két kis pecsételő agyagból, sűrűn bekarcolt koncentrikus négyzetekkel, egy lapos kőbalta töredéke, egy fenőkő, egy csonthegy és egy átfúrt agyaggúla. Ezek mind Hallstatt-koriak. Egy kis vaspánt és egy vasszeg is ugyanekkor került be, ezek kora bizonytalan. A múzeumba kerülési évszámát nem ismerjük néhány jellegtelen kis bronztárgynak (rudacska, gyűrű, huzal) és egy Certosa-fibulának.

30 (Megjegyzés - Popup)

Patek Erzsébet: A soproni Várhely (Burgstall) őskori földvára kutatásának 1974. évi eredményei. SSz. 29 (1975) 272–282. (A lelőhely német nevét tévesen a nem használatos „Égi szék”-re fordította.)

31 (Megjegyzés - Popup)

Patek Erzsébet: A Hallstatt-kultúra Sopron környéki csoportja. ArchÉrt 103 (1976) 3–26, 24.

32 (Megjegyzés - Popup)

Jerem Erzsébet: In: Materiali 19 (1981) 205–

33 (Megjegyzés - Popup)

Patek i. m. (1982) 110. – Uő.: Westungarn in der Hallstattzeit (Acta Humaniora. Quellen und Forschungen zur prähistorischen und provinzialrömischen Archaeologie 7) 1993. 47.

34 (Megjegyzés - Popup)

Bella-Müller i. m. 176, 192.

35 (Megjegyzés - Popup)

Bella Lajos: A Sopron melletti Purgstall földvára és urnatemetője. ArchÉrt 11 (1891) 313–320, 314, 318.

36 (Megjegyzés - Popup)

Bella Lajos: cikke. Nemzetőr (Sopron) 1909. aug. 10.

37 (Megjegyzés - Popup)

Bella i. m. (1925) 39.

38 (Megjegyzés - Popup)

Hunyady Ilona: Kelták a Kárpát-medencében. (Régészeti Füzetek 2) Budapest, 1957. 19.

39 (Megjegyzés - Popup)

Nagy i. m. 60.

40 (Megjegyzés - Popup)

Patek i. m. (1982) 107. 4. jegyzet. – Uő. i. m (1993) 47.

41 (Megjegyzés - Popup)

A Soproni Múzeumban 53. 736. 1., 53. 754. 1., 54. 165. 1., 54. 166. 1.

42 (Megjegyzés - Popup)

–: Eine Opferstätte aus der Urzeit. OeZ 22 (1889) Apr. 21.

43 (Megjegyzés - Popup)

A Soproni Múzeumban: 54. 175. 1–15.

44 (Megjegyzés - Popup)

Banner János: Néhány sopronkörnyéki őskori leletről. SSz 7 (1943) 248–254, 251, 253. – Uő.: Die Péceler Kultur (Archaeologia Hungarica SN 35) Budapest 1956. 19–20.

45 (Megjegyzés - Popup)

Török Gyula: Sopronkőhida IX. századi temetője (Fontes Archaeologici Hungariae) Budapest 1973.

46 (Megjegyzés - Popup)

Kalicz Nándor: A balatoni csoport emlékei Dél-Dunántúlon. A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 14–15 (1969–1970) 75–93, 92.

47 (Megjegyzés - Popup)

Bella Lajos: Soproni leletekről. ArchÉrt 10 (1890) 71–75, 73.

48 (Megjegyzés - Popup)

Bella Lajos: A Sopron melletti Purgstall. ArchÉrt 11 (1891) 314. – Uő. i. m. (1925) 39. – Bella–Müller i. m. 168.

49 (Megjegyzés - Popup)

Nováki Gyula: Sánctávágás a sopronkőhidai Kecske-hegyen. ArchÉrt 79 (1952) 94. – Uő.: A sopronkörnyéki régészeti kutatások tíz éve (1945–1954). SSz 9 (1955) 3–4. sz. 143–146. – A leletek a Soproni Múzeumban: a felszínről: 54. 178. 1–7., az ásatásból 54. 177. 1–13.

50 (Megjegyzés - Popup)

A Kecske-hegy sáncvára későbbi korokból való származásának a lehetősége is felmerült már, így a Hallstatt-korból (Patek i. m. 1976. 24. – Uő. i. m. (1982) 107. 4. jegyzet), illetve a IX. századból (Nováki Gyula: Várépítézetünk kezdete. In: Várépítézetünk (szerk: Gerő László) Budapest, 1975. 45–61, 52.), de ezek nem megalapozott vélemények.

51 (Megjegyzés - Popup)

Bella i. m. (1909) 183.

52 (Megjegyzés - Popup)

Storno Miksa: Leletek a harkai Pfennigswaldból. ArchÉrt 1942. 144–147.

53 (Megjegyzés - Popup)

A család történetéhez lásd: Mollay Károly: Német polgárság magyar földön. (A soproni Petz-család.) In: *Filologiai Közöny* XVI (1978) Nr. 3–4. sz. 335–342. p.

54 (Megjegyzés - Popup)

Idősebb és ifjabb Petz Dániel krónikája 1778–1839. Csátsay Endre szerk. Sopron: Soproni Szemle 1940.

55 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 22. p. Kb.: „1784. máj. 9-én Danielemet Nemeskérre vittem magyart tanulni Tanka István úrhoz 35 firt koszt pénzért.”

56 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 72. p. Kb.: „1834 aug. 28-án imaházunkban, ami az újonnan épített iskola (?), ünnepélyesen letették az alapkövet, Leopold Petz tiszteletes úr igen megható prédikációt mondott, sokak lelki épülésére”.

57 (Megjegyzés - Popup)

Beyer, Johann: Worte der Wehmuth. (A fájdalom szavai) Oedenburg: Kulcsár 1840 (Schätzel, Ludvig): Gedächtnis-Mahl. (Halotti tor) Oedenburg: Kulcsár (1840).

58 (Megjegyzés - Popup)

Kis János Superintendens emlékezései életéből. Bp.: Franklin 1890, 2. kiadás, 420. p.

59 (Megjegyzés - Popup)

Petz, Leopold: Predigt zur Geburtsfeier Seiner Majestät des Kaisers Franz des Ersten. (Prédikáció öfelsége I. Ferenc császár születésnapjára) Oedenburg: Kultschar 1834, ill. Predigt zur Geburtsfeier Seiner Majestät des Kaisers und Königs Ferdinand des Fünften. (Prédikáció öfelsége V. Ferdinánd császár és király születésnapjára) Oedeburg: Kultschar (1835).

60 (Megjegyzés - Popup)

Petz, Leopold: Antrittspredigt. (Bemutatózó prédikáció) Oedenburg: Kultschar 1831, 14. p.

61 (Megjegyzés - Popup)

Petz, Leopold: Predigt bey Gelegenheit der wegen der Cholera veranstalteten Bußandacht. (A kolera miatt elrendelt bűnbánat alkalmával tartott prédikáció) Oedenburg: Kultschar 1831, 4. p. Kb.: „(...) évtizedről évtizedre a földgolyó legtávolibb nemzetei egyre szorosabb kapcsolatba kerülnek földrészünkkel (...), ahonnan a legeldugottabb vidékekre is emberség és műveltség árad (...), azonban e kapcsolat káros hatását is (...) érezzük most, hogy egy pusztító betegség hazánkat is hamarosan siralomházzá változtatja.”

62 (Megjegyzés - Popup)

Petz, Leopold: Nachgelassene Gedichte. Oedenburg: Kultschar 1847.

63 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 5. p.

64 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 48. p.

65 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 34. p.

66 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 118. p.

67 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 23. p.

68 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 6. p.

69 (Megjegyzés - Popup)

Tetralogie tragischer Meisterwerke der Alten und der Neuen, zusammengestellt, aus den Ursprachen neu übersetzt und erläutert von L. Petz. Kaschau: Wigand 1824.

70 (Megjegyzés - Popup)

A Shakespeare-fordításokhoz lásd: Bayer József: Petz Lipót Shakespeare-fordításai. In: *Egyetemes Philologiai Közlöny* XXXI (1907), 967–968. p.

71 (Megjegyzés - Popup)

William Shakespear's (sic!) sämmtliche dramatische Werke. In neuen Übersetzungen. Leipzig: Wigand (1839) (William Shakespeare összes drámái, új fordításokban)

72 (Megjegyzés - Popup)

Blumenlese aus ungarischen Dichtern. (Virágcsokor magyar költők műveiből). Toldy Ferenc szerk. Pesth–Wien: Kilien und Gerold 1828, 42. p.

73 (Megjegyzés - Popup)

Fáy, Andreas: Originelle Fabeln und Aphorismen. (Fáy András eredeti meséi és aphorizmái). Raab: Ludvig 1825.

74 (Megjegyzés - Popup)

Petz levele Fáyhoz. 1824. 12. 06. Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Levelestár.

75 (Megjegyzés - Popup)

Petz levele Fáyhoz. 1825. 03. 18. OSZK. Kt. Lt.

76 (Megjegyzés - Popup)

Fáy András eredeti meséi és aphorizmái. Pest: Landerer 1825, 77. p., ill. Originelle Fabeln 94. p. Kb.: „(...) hogy a botot használni rangjuk 's tekintetek szerint való dolog”.

77 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 27. p., ill. 27. p. Kb.: „O mily sokkal több jószívű ostoba létezik, mint alacsony haszonleső”, ahelyett, hogy „mennyivel többet ér”.

78 (Megjegyzés - Popup)

Kb.: „és a dolog valóság, nem költészet”. Goethe önéletrajzi művének „Dichtung und Wahrheit” (Költészet és valóság) a címe.

79 (Megjegyzés - Popup)

Kb.: „nem légből kaptam”.

80 (Megjegyzés - Popup)

Balla Tibor: A magyar királyi honvédség szórólöveg-alakulatainak históriája: Hadtörténeti Közlemények 1992. 2. 65–94.

81 (Megjegyzés - Popup)

Szabó Jenő: Pellican Ignác Lőrinc városi fegyvertáros számadása az 1692. évről: SSz. 1981, 321–343.

82 (Megjegyzés - Popup)

Ma: Fövenyverem 21. sz.

83 (Megjegyzés - Popup)

A soproni Erzsébet Kórház 75 éves, Sopron, 1994, 13.

84 (Megjegyzés - Popup)

Csapody I. szóbeli közlése.

85 (Megjegyzés - Popup)

Csapody I. szóbeli közlése.

86 (Megjegyzés - Popup)

Csapody I. szóbeli közlése.

87 (Megjegyzés - Popup)

Csapody I. szóbeli közlése.

88 (Megjegyzés - Popup)

Csapody I. szóbeli közlése.

89 (Megjegyzés - Popup)

Csapody I. szóbeli közlése.

90 (Megjegyzés - Popup)

Csapody I. szóbeli közlése.

91 (Megjegyzés - Popup)

Taxner Veremund (1817–1880) bencés tanár.

92 (Megjegyzés - Popup)

A Stubenzaussig, még mint a Dudlers-erdő része szerepel Klausz Adolf térképén (1869). SvT 92.

93 (Megjegyzés - Popup)

Csapody I. szóbeli közlése.

94 (Megjegyzés - Popup)

A soproni népszavazás 75. évfordulójára rendezett történész konferencia előadásai a Soproni Szemle kiadványaként, külön kötetben jelennek meg. Megvásárlásukra előreláthatóan 600 Ft-os áron a Soproni Levéltárban és a Soproni Múzeumban lesz lehetőség július közepétől.

95 (Megjegyzés - Popup)

Az előadások címeiben a szerzők által akkor használt, ma régies ortográfiát nem változtattam meg, ahogy a jegyzőkönyv eredeti, olykor téves sorszámozását sem.

96 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Winkler Oszkár (1907–1984) Ybl Miklós díjas építész, egyetemi tanár ez év január 17-én lenne kilencven éves. Horváth József festőművésszel kapcsolatos visszaemlékezéseit egyik előadása alapján mondta tollba: a hagyatékában talált kézirat közlésével emlékezünk születésének évfordulójára.